אלע ווערק פון שלום עליכם

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאַטעריאַלן פֿיסי דעם חזנ׳ס

צוויי טייל: אין אמעריקע

פּובליצירט „מאָרגן-פֿרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

כתבים פון א יונגען א יתום

צווייטער טייל: אין אמעריקע

נעשריבען אין יאָהר 1916.

אינהאלט

מול־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע ! 7
קריעת ים־סוף 19
אין נעפענעניש 31
א ים פון טרערען 43
מיט ביידע פיס אויף דער ערד 55
אין ניו־יארק אויף דער סטריט 67
די חאליאסטרע אויף דער ארבייט 79
מיר זוכען א דושאב 91
מיר ארבייטען אין שאפ 103
מיר סטרייקען ! 115
כתריעווקע אין ניו־יארק 127
מיר מאכען א לעבען 137
די רפואה פאר דער מכה 149
מיר קאלעקטען 159
מיר נעהען אין ביזנעס 171
העלפען, לאנדסמאן ! 181
מיר נעהען פארנרעפערען די ביזנעס 191
מיר מופען 201
די וואסערשטוב 209

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!

א.

אונז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אמעריקע. אמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, ווארום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעס־טעל־נארטע׳". דאָס הייסט, אמאל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל־נארטע׳", נאָר „עלים אייל׳אנד". פאר וואָס עפּים „עלים אייל׳אנד"? „וויי׳ל דאָס שטי־קעל׳ל׳אנד האָט אמאל׳ נעהערט צו אייגעם אלי, איז ער געווען א נאר ביז דער סטעל׳י". אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראָם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ׳ן עלים אייל׳אנד מיט סכנות. למאי מע פּארהאלט די ארעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאזט מען ארויין גלייך, ווי זיי קומען־אן מיט׳ן שיף. דאָס פּאסט, זאָגט ער, נאָר פּאר פּאַני־נגב, ניט פּאר אזא פּרייע מדינה, ווי אמעריקע. אלע דארפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומבום, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאציע... ער קלויבט זיך אָנ־שרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאָב, אז דער שווארצער יאָהר זאל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

פּערער און קיין ברעקעל פּאפּיער. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאָס לאנד, האָט ער א ברירה פּאהרען צוריק. און דאָס וועדענקט איהר דאָך מסתמא פון אמאל, אז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און חאפּט א מיאוס'ען פּסק פון איהר מאן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אן „בהמה", און „סאָטע ציגע", און נאָך אזעלכע נעמען, וואָס ס'איז ניט כדאי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאָגט צו איהר שנור, אז קיין רייסען זיך, טאָר א מענטש ניט זיין אין מיטען, וואָרום ער קאָן חאפּען א דראַפּ...

ב.

וואָס טוען מיר אין עלים אייל־אנד? מיר וואַרטען ביז מע וועט קומען פון שטאָדט, באַקאַנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. חאָטש שרייבען האָט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפּיעל מאָל. מע האָט אונז געשריבען, פּארשריבען און אויס־געשריבען פּאר'ן ארויפּגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אראָפּגעהן פון שיף. און אלע מאָל די אייגענע חכמה: וואר זענען מיר? וואוהין פּאהרען מיר? און וועמען מיר האָבען אין אמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פּייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבען. האָט ער איבערגעלאָזט איין אלמנה — דאָס איז די מאמע. האָט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האָט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער א חבר — הייסט ער פּיני. האָט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — היים איך מאָטעל. און דאָס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און וויי ער איז א גרויסער — האָט איהם ברכה א נאָמען געגעבען לאָשאָק.

וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? נאָנץ אמעריקא איז אונז באקאַנט און אַלע אידען זענען אונזערע פרייַנד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פּעסי די גראָבע — אונזערע א שכנה, מיט א גאָנצער חאַליאַסטרע קינדער. האָט זיך יעדער זיין נאָמען מיט זיין צונעמענעש. און מיר רעכענען זיי אוים אויף די פינגער: פּיני קלעצעל, וועלוועל קאָטער, מענדעל טשערנאָהוז, חיים בופּלאַקס, פּייטעל פּעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאָלי אויפ'ן שטערן, וואָס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאָנט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאָנט אונז: „גענוג, גענוג קליינוואַרג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אוים די נעמען: יונה דער בעקער, א איד א כעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריווועלע די בעקערין, א אידינע מיט א רעטאָנדע. איז ניט צוויי. דאָם היסט, זי האָט געהאט א רעטאָנדע, האָט מען זי אוועקגע'ננב'עט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאָם וואָרט „גרעניץ", דערמאָנט זיך די מאמע אָן אונזערע זאכען, וואָס מע האָט אויך אוועקגע'ננבה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אָן בעטען, טאָמער איז מענליך, מע זאָל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אָן צו ווייגען. פּאַלט אָן אויף איהר אליהו, למאי זי ווייגט. זאָגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האָט שוין קיין מורא ניט פּאַר די אויגען, מע זי שוין, זאָגט זי, ווייגען און ווייגען.

ג.

ווי אזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגען — איז מאַסי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאָל האָבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך־המות, דעם טוידט פּאַר די אויגען? וויפיעל מאָל האָבען מיר זיך שוין געהאט אָפּגעזאָגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא נעווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך נעלאָזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט נעווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאל ניט געהאט אזא קווארטיר, ווי איצט. א וואסער-שטוב. א דרייגאָרענדינע שטוב אויפ'ן וואסער. איך האָב אייך זי נעהאט שוין אמאל אויסגעמאָלט מיט אלע פישטשעווקעס. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפאציערט ארום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פאָהרט! היינט די מענטשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאָדט פאָהרט מיט אייך. און מחמת אלע פאָהרען אויף איין שיף און אלע פאָהרען אין איין אָרט אריין, קיין אמעריקע — באקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אזוי פיעל זאכען, וואָס אין איין אנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערנאָנגען אין א יאָהר.

ד.

וועה־וועה, וויפיעל באקאנטע מיין מאמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאכט צווישען די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען נאָר ניט קענען די באקאנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האָבען זיך געפונען צווישען די מאנסביליען. וויפיעל מע האָט ניט גערעדט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך גענוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפיזאָרני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואנט, זאקען, ציכליעך, רעטאָנדעס. און די מאנסביליען — די האָבען גערעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאָלומבוס, נזירות, פאָגראָמען.

אהן גזירות און אהן פאגראמען קאנען זיי זיך ניט באגעהן. און איך האב אייך שוין לאנג געזאגט, אז איך האב עס פיינט. הויבט מען אן רעדען פון גזירות אדער פון פאגראמען, געה איך אוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאר א האנד, און מיר לאזען זיך שפאציערען איבער די גאסען פון „פרינץ אלבערט".

ה.

„פרינץ אלבערט" איז געווג נרויס. און שען. שטיינערנע טרעפ. מעשענע פארענטשעס. שטאל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. היינט „מענטשען". איך מיין די באריענער. מע רופט זיי „סטיוארדס". און „נוירסעס". היינט מאטראסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר נעבען זיך דאס ווארט, אז מיר וועלען אויסוואכסען, ווערען גרויסע, זאלען מיר זיך פארשרייבען פאר מאטראסען.

איין חסרון האט דער „פרינץ אלבערט". מע לאזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר נעבען א קוק־אריין א ביסעל ...יטער פון צוויישענדעק, וואו מיר פאהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאקי די מאטראסען גופא. גרויסע רשעים. און די פא־ סאזשירען אליין, פון יענע העכערע קלאסען, זענען אויך רשעים. ווארום זיי זאלען ניט זיין קיין רשעים, וואלטען זיי פארזאגט די מאטראסען, מע זאל אונז ניט מרייבען. וואס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אפבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאט ניט צופריעדען. ער פארשטעהט ניט, צו וואס דארף מען קלא־ סען? ער זאגט, אז אין אמעריקע איז ניטא קיין קלאסען. טאמער גלויב איך איהם ניט, קאן איך א פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האט אבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרענט ביי איהם פוסטע זאכען. איך וועל שוין בעסער פרענגען ביי אונזער חבר פיני.

אונזער חבר פּיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאָלשעפּעט מיט א ווּאָרט, איז ווי איין אָנגעדרעהטער וועק־זייגער. ער וועט ניט אנשוויגען וועדען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב נעפּאָקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האָט אריינגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין א בוך. מחמת ער איז א קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגענאָנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּעס פּרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קליינישקער. אזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אלע מאל. אפילו דעמאָלט, וועו ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, וועו זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאָסען?

האָט איהר באדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פּיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפּלאָקערט זיך און געזומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פּייערדיגע הויכע וועדטער: אז אמעריקע איז דאָס אייגציגע לאנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פּרייהייט און פון אמת'ער גלייכהיים. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אָט־אָ־דאָ־אָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזידענט", און ווייטער אביסעל זאָל זיצען א בעטלער, א שלעפּער, א ניקס שבניקס. און נאָך א ביסעל ווייטער — א גראָף, א שרה, א מיליאָנשטשיק! ציוויליזאציע! פּראָגרעס! קאָלומבום!... און

דאָ הויבט ערשט פּיני אָן ארויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אריין א איד איין עמיגראַנט, א ווילד־פרעמדער:

— אז ס'איז יאָ אזא גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אלע זענען גלייך, פון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפערס און גראפען און בעטלערס און שררות? ממה־נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פּיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערנאָנגען וואָס מיר דאַרפען, אז אין אמעריקע זענען קיין קלאסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אז מענדעל איז נערעכט. ער זאָגט, אז קלאסען דארף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אז די פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען דארף מען פיינט האָבען. פּארשטעה איך ניט, פּאר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פּאר־שלאָסען ביי זיך אין צווייטער און ערשטער קלאס צווישען די שפּיענלען? וואָס שטעהט זיי אזוי ניט אָן, די גרויסע פּריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענ־טשען ניט גלייך מיט זיי? אונזער נאָט איז דען ניט דער אייגע־נער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי א נקמה. ס'איז געקומען א נאכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאס האָבען זיך אראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאס, און געוואָרען גלייך מיט אונז אלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאכט פון יום־כפּור, צו כל־נדרי.

ז.

מחמת דער „פּרינץ אלבערט" איז ארויסגענאַנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פּראַווען יום־כפּור אויפ'ן שיף. ערב יום־כפּור האָבען מיר זיך פאַרפאסט מיט געבראָטענע קאר־טאָפּעל — „פּעטייטעס" רופט מען עס דאָ. קיין כשר'ע קיך איז אויף „פּרינץ אלבערט" נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

צוקער אלע טאג. ס'איז גארניט אזוי שלעכט. מע וואלט גע־קאנט א גאנץ יאהר אזוי לעבן. זאגט אבער ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, אז פון פעטיטעס ווערד געשוואלען דער בויך. נאר וואס זי קאן זאגן! ס'איז דען פארהאן א זאך, וואס זאל איהר געפעלען? אויף אלסדינג געפינט זי אייך א חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט", למאי ער קריכט. וואו איז דאס געהערט געווארען, זאגט זי, אז א נסיעה זאל געדויערען צוהן טעג? זאגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פארשטעהן, אז דער ים באטרעפט דריי מאל אזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקענישי. זאגט מיין ברודער אליהו, אז ניט דריי מאל, נאר צוויי מאל אזוי פיעל. וואס־וואס — נאר נעאגראפיע וויסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאגט ער, צוויי דריטעל וואסער, איין דריטעל טריקענישי. קומט, זאגט ער, אויס די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאל אזוי פיעל, ווי יבשה. זאגט פיני: ניין, דריי מאל. זאגט אליהו: ניין, צוויי מאל. „דריי מאל!" „צוויי מאל!" — צעקריענט מען זיך, נאר מע בעט זיך ניך איבער.

ח.

ווער וועט דאוונען פאר'ן עמוד? זאגען כל־נדרי? פאר־שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאקי קיין חזן קיינמאל ניט נעווען. איז אבער זיין טאטע נעווען א חזן, און א באריהמטער חזן. א קול־נגינה האט ער. עברי קאן ער. וואס דארף מען נאך? און דערצו האט שוין אונזער חבר פיני מיטגעהאלפען, אז מע זאל מיין ברודער אפילו בעטען זאגען כל־נדרי. ער האט ארויסגע־לאזט א קלאנג איבער'ן גאנצען שיף, איינגערוימט יעדען באזונדער א סוד אויפ'ן אויהער, אז אט דער יונגערמאן מיט'ן געלען בערדעל (אליהו) איז א מורא'דיגער בעל־מנגן. זיין דאוונען — פס! און

וער שמועסט, אז זיין קליין ברודערל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, וועלען מיר האבען א יום־כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען צו־רוה. וויפיעל ער האט ניט געשווארען, אז ער האט זינט ער לעבט נאך ניט געדאווענט פאר'ן עמוד ימים־נוראים. עס האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט גוואלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעביג טישעל, מיט א וויסען ליילאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני געמומען פאר איין אויהער: „גענה, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האבען אוועקגעלענט פאר די פאסאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם האבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאנסביל־ען. פריהער האט מען נאר געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאך האט מען געמומען ווישען די אויגען. דערנאך — ווייטען שטיל־ערהייד. דערנאך — ווייטען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פאלען חלשות. זיי האבען זיך דערמאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערל־ען. איצט איז מען נע־ונד, גיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס מע פיהרט צו דער שחיטה, צונויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע קאן דעם אטהעם ניט האפען. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו די אויסגעפוצטע פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען מיט די הויכע גלאנצענדינע צילינדערס אויף דעם האבען זיך נישט געקאנט איינהאלטען

און נעווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיואַרדס און די מאַטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך אייגנעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און ווייגען און יאָמערען — אפּנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פאַטשייע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און באָדט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

י.

אויף מאָרגען האָבען מיר זיך געפערערט אויפצושטעהן א ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון־עולם" מיט'ן אלטען באַאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון גאָרנישט ארויסגעקומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאָוונען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער געווארען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָם אנדערע. עס איז נמאס דאָם לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטארבען. יאָ, מיר שטארבען.

וואָם האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיער, לאָז איך עם איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים־סוף

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פסק, וואָס מיר האָבען געהאַפט יום־כפור אין דער פריה אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט". דאָס איז געווען א מיאוס'ער פסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס נאָנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון א קלייניגקייט. עפּים א חמא־רעלע, א שווארץ, א געדיכט וואָלקענדעל, האָט זיך נאָך פון בייי־נאכט, באלד נאָך כל־נדרי, באַווייזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אז אלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געווויינט און גע־זאָגט תהלים נאָך כל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, ארום־געשפּאציערט איבער'ן „פרינץ אלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פּארקלויבען אין אווינקעלע, געזעסען און געשווויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן הארצען. נאָר אַביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראכט פון נאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אז דאָס איז אלסדינג זיינם? און וואָס

טראכט ער זיך, אז ער הערט אזוי פיעל אידען זאגען תהלים, לויבען איהם און גיסען־אויס פאר איהם דאס הארץ? די מאמע זאגט, אז ער הערט און זעהט אלעמען. און אז ער ווייסט אלסדינג. אפילו דאס, וואס איך טראכט אין דער מינוט ביי זיך אין הארצען. אויב אזוי, איז ניט גוט. וואהרום איך האב נאר־וואס געטראכט פון א גוטען עפעל, פון א זיסער באר און חאטש פון א טרונק וואסער. קאלט וואסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן האר־צען — און טרינקען טאר מען נישט. יום־כפור נאך כל־נדרי — וואר וועט דאס טרינקען וואסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער ווייל נאר, איך זאל פאסטען ביז מארגען ביינאכט נאך יום־כפור. זאגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אן א מאטראס, אז דארט, ביי'ם סאמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאטעל! מאטעל?" — „וואס איז, מאמע?" — „וואס הייסט וואס איז? שלאפען געה! מארגען דארף מען אויפשטעהן פריה, האסט פארגעסען? ס'איז יום־טוב"... גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאר מע דארף געהן שלאפען.

ב.

אויף מארגען, אז מיר האבען זיך אויפגעהאפט אין דער פריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען באלעגט. דער ים האט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געוואלפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפים א שפענדעל, א שפיעלעכעל. די מאטראסען האבען בענומען לויפען אהין און אהער, ווי די פאר'סמ'טע מייז. די סטיוארדס האבען זיך צוגעהאלטען ביי די פארענטשעס. די פאסאזשירען זענען גע־נאנגען הארט ביי די וועגט און געפאלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט א מאל האט נענעבען א גאם א שלאקס־רעגען. דונערען האט בען זיך געטראגען איינס נאך דאס אנדערע. גאט פאהרט אויף

זיין רייטוואָגען. אום יום־כּפּור נאָר!... איין בליץ נאָכּ־ן אַנדערען באַלייכט אויף א רגע דעם שוואַרצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקעלט זיך אהין און אהער, ארויף און אראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? א מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך נאָט נעשוואוירען, אז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באָמקעט־צו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף"... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען בריידע איין זאָך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אַנדער פּארשוין, טהוט א קוק אין דרויסען ארויס און גיט־צו, אז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּים מאָדנע אוועק אין א זייט אריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמע מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... וועהר מיר דאָוונען? וואָס מיר יום־כּפּור? מע האָט שוין נאָר פּארגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאַטעק נעמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי נענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי אייגנערעדט צו פּאָהרען קיין אמעריקע. זי האָט געוואוסט פּרי־הער, אז אמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז נאָלר קענען אמעריקע!... האָט זיך די מאַמע נעוואָלט אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר נענומען זאָגען אביסעל מוסר, אז א מענטש בארארף אלסדינג קאָנען אריבערטראָגען, וואָ־רום ס'איז א נאָט'ס זאָך. א סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש נעשריבען... האָט זי אָבער נישט נעקאָנט ארויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט נעשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט א מאָל

געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט געגומען חלש'ען אונזער חבר פּיני'ס ווייב, טייבעלע. איז פּיני ארוים מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר א באשרייבונג, א קאָמעדיע!" — ער האָט ארייננעלאָזט ביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פּאררוקט דאָס קאָפּעלישעלע אויף א זייט. ער האָט נעזאָגט: „שוטים! נאראָנים! דאכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אהרען, אז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאָטשעט זיך? א מענטש, א בר־דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך א בויג אהער, בויג איך זיך אוים אהין. און אז דאָס שיף בויגט זיך אהין, טהו איך זיך א בויג אהער. ווערד עס אָנגערופען באלאנץ"...

און בויגענדיג זיך אהין און אהער, האָט פּיני אונז באוויזען א „באלאנץ", אז ס'איז ניט גוט געווארען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי געגומען און אוועקגענעבען וואָס זיי האָבען אמאל געהאט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאסאזשירען. מע האָט זיך קוים פּארשלעפּט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אנידערגעפּאלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאלטען לענגער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאט א סגולה פון איין עמיגראנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר נעגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראנט איז א „נערויכערטע ליולקע". אזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער א סגולה צום ים. די סגולה באשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאלובע, קוקען אין דער בריט פונ'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אז איך נאָהר רייטענדיג

אויף א פערד, נאָר אז איך שליטע׳ זיך מיט א שליטען אויפ׳ן שניי. דער סוף איז געווען, אז דער עמיגראַנט, די „גערויכערטע ליולקע", איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדע׳ זענען מיר פונ׳ם רעגען געוואָרען פיטש־נאַס, חאָטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז געגומען מחילה אונ־טער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אַריין.

ה.

וויפיע׳ צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט געגומען? א טאָג, צוויי און אפשר אַלע דריי — דאָס וויים איך ניט. איך האָב שוין פאַרגעסען. איך וויים נאָר אַיין זאַך, אז מיר האָבען זיך אויפגעהאָפט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימע׳ איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואָסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אַלבערט" איז געלאָפען אַיין אויסגעצוואָ־גענען, אַיין אויסגעפוצטער, גענשינטען מיט די רעדער דאָס וואָסער, געפינעט, געברויזט און געשפריצט אויף אַלע זייטען. די פאַסא־זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז אַרויס אין דרויסען אַלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער ליב־טיגער וועלט. עמיצער האָט אַרויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדע׳ זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער וויייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א גרויסע פליאַמע. די פליאַמע ווערד אַלע מאָל גרעסער און בריייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער וויייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגל־בוימער. גיך זענען פאַרגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פאַסא־זשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג. די וויבער האָ־בען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

בארד. ברכה און טייבעל האבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האט אנגעטהאן איהר שבת'דיגע זיידענע פאטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האבען נישט געהאט וואס אנצוטהון. און ס'איז מאקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האט שוין געהאלטען אט־אט ביי'ם צופאהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געווארען א ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן הארצען. פונקט אזוי האבען זיך באדארפט פיהלען די אידען נאך קריעת ים־סוף. עס האט זיך געגלוסט זאגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאלומבום! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האט אונזער חבר פיני באגריסט דאס נייע לאנד. ער האט אזש אראפגעהאפט דעם קאפעלישעל, זיך איינגעבוינען און זיך פארנייגט. און אזוי וויי איהר וויסט, אז ער האט א נידערינע ראיה, האט ער ניט באמערקט, אז עס לויפט פארביי א געזונטער, פארשוויצטער מאטראס, מיט א רויט פאררויכערט פנים, און האט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאס הייסט, אונזער חבר פיני'ס שפיץ נאז איז אויסגעקומען דעם פאררויכערטען מאט־ראס אקוראט צווישען די אויגען. א גליק, וואס דער מאטראס איז בטבע א גוטער גוי, ניט קיין רשע. האט ער באטראכט אונזער פיני'ן מיט דער צעשלאגענער נאז, א שמייכעל געטהאן און א מורקע געגעבען אונטער די וואנסעס. אפנים, דאס איז געווען א קלאה אויף אמעריקאנער לשון.

ז.

מיט א מאל איז געווארען א בהלה. דרייטע־קלאס־פאסאזשירען, בעט מען, זאלען מוחל זיין אראפ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

צוריק פֿארנעמען זייערע ערטער. פֿריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. וועלכער עס איילט זיך ניט צו געהן, חאפּט א סטופּאק פון הינטען. אלע זענען דאָ, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקענדיש. די טיר האָט מען געשלאָסען. א קייט האָט מען אויפגעהאנגען אויף אייזערנע. מיר קאָנען זעהען נאָר דורך די פענסטער, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאָל האָבען מיר זיך ניט נעפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האָבען אויסגעזוכן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפֿאנגענע. „פֿאר וואָס? פֿאר וועמען?" — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פֿייער...

ח.

לאָזט זיך אוים א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. געקומען קיין אמעריקע. נאָר וואָס דען? די פֿאסאזשירען פון ערשטער און צווייטער קלאָס האָט מען אראָפּגענלאָזט דורך א לאנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפּ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאָך שוין אין אמעריקע!

— ניט פֿאר אונז נעדאכט! — רופט זיך אָפּ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון א מענטשעל, נאָר א ביסעל א נודניק. ער נעהט אויסגעפּוצט, טראָגט שארפּע בריללען, האלט פון זיך אַיין עולם ומלואו און האָט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דאַרף נאָר הערען וואָס איהר זאָגט, זאָגט ער קאָפּויר. צוויישען איהם און אונזער חבר פּיני זענען שוין פֿארגעקומען עטליכע סטיטשקעס. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צענומען. דער שניידער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, מעהר מיט פּיני'ן קיין וואָרט ניט רעדען. דערפֿאר, וואָס פּיני האָט איהם באלעדינט. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט", „שניידערוק" און „פּאלגוץ". און האָט איהם א פּרעג געגעבען:

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָננעגנבה'ט „יתור"?... איצט, אז מע האָט אונז פּארשפּארט, האָט זיך דער הייסינגער שניידער מיט א מאל צערעדט. און דוקא מיט לשון־קודש־וועדטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? וועד זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אז מע פיהרט אריין, דארף מען דאָס באטראכטען...

פאלט אָן אויף איהם אונזער חבר פּיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אמעריקע, באַדארף מען, זאָגט ער, פריהער די הענט וואשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע וועדטער, ווי פּיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אוים א שלעכט וואָרט אויף אמעריקע. פּארענטפערט זיך דער הייסינגער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אקעגען דעם, וואָס ס'איז אלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פּאר אונז נעדאכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אראָפּלאָזען... פּיני נעהט ארוים פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז אייזאלצען? „מע וועט אונז ניט אייזאלצען, — זאָגט דער הייסינגער שניידער מיט גאל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אזא מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עלים אייליאנד". דאָרט וועט מען אונז פּארשפּארען ווי די קעלבלעך אין א שטאהל, ביז אונזערע פּריינד און באקאנטע וועלען זיך אמאל דערמאנען קומען אונז אראָפּנעמען"...

פּיני שפּרינגט אזש אונטער: „עס איז דיר אין אנטיק מיט דעם אידען! ברָאש ווייסט אייך דער דאזיגער חייט פון אלע שווערע הערצער! ניט אזוי אלט, ווי נעניט! אָט ווייסען מיר אויך, אז ס'איז דאָ א קעסעל־נארדען, מיין איך א „עלים אייליאנד", פון דעסטוועגען האָב איך ניט נעהערט פון קיינעם, אז „עלים אייליאנד" איז געשטעלט נעווארען דערויף, מע זאל האלטען מענטשען אזוי ווי קעלבלעך"... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פּיני

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך ווי ער וואלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אפּ. ער זאגט:

— שאט! זעהט נאר! מע האט איהם געקויפט די קאפּאטע! גערעדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פּרלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט א פּאר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

III

אין נעפענגניש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני נעווּאַרפען איין אום־חן אויף „עלים אייליאַנד", גרייט געווען מאכען דערויף א ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעם האָט ער אָבער נעהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געווּאָלט, אז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אז ער, פּיני, איז ניט צופֿרידען מיט אמעריקע. האָט ער זיך נעמאכט הארץ. נאָר אינווענינ האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי ארעסטאַנטען, ווי נעפּאַנגענע!" — אזוי האָט ער נע'טענה'ט שטילערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז נעבראכט צו פּיהרען אויף „עלים אייליאַנד". קומט־אויס, אז דער הייסינער שניידער איז געווען נערעכט. ער האָט פּריהער נביאות געזאָגט, אז ס'וועט אזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אביסעל איבערגעחאפּט די מאָס. ער האָט נעזאָגט, אז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין א שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפּיהרט אין א גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז נעגעבען עסען און טרינקען און אלסדינג אומזיסט, אהן נעלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? אייידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזינער שטוב —

מאטע־פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגענאנגען אינציגווייז. אויף יעדען טריט האָט אונז אָפּגעשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפּעל, באַקוקט, באטראכטט, באזוכט, באטאפּט. פריהער פון אלסדינג האָט מען מיט א וויים פּאפּיערעל אונז איבערגעקהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באטראכט די אויגען. דערנאָך די איבעריגע אברים. און יעדער באזונדער שטעלט־אווענק אויף אייך א צייכען מיט עפּים א קריידעל און טהוט אייך א וויזן מיט דער האנט, וואוהין איהר זאָלט געהן — רעכטס אָדער לינקס. דערנאָך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואָס איך זאָג אייך. און ערשט דאָרט האָבען מיר זיך אָפּגעזוכט איינס דאָס אנדערע. ביז דעמאָלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאָנט געפינען זיך. און צעשראָקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואָס האָבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמע'ס אויגען: וואָס וועט זיין מיט איהרע רויטע פּאַרווייסטע אויגען? לאָזט זיך אויס, אז איהר האָט מען ווינציגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאָס האָט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכטיגען גן־ערן זאָל ער האָבען!... — אזוי האָט געזאָגט די מאמע און האָט אונז אלעמען ארומגענומען און צעווייזט זיך אזש פּאר פּרייד. זי האָט נאָר ניט געוואוסט וואָס צו טהון פּאר וואויל־טאָג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווען גאָר איין אנדער מענטש. אזוי האָט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פּאָהרט, מען איז צעטראָגען, לאָזט ער אויס זיין גאנץ ביטער הארץ צו מיר. עס פּליהען פּעטש, ווי האָלץ. און ברכה העלפּט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויך איהם א נייע הויט געוואָרען. ער האָט

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אראנדזש. דאָס הייסט, א מאראנץ. פארבליבען ביי איהם פונ׳ם שיף. אויפ׳ן „פרינץ אלבערט" האָט מען אונז נעטיילט אלע טאָג מאראנצען. אראנדזשעס רופט מען עס דאָרט. וועד עס האָט געווּאָלט, דער האָט נעגעסען. וועד ניט — דער האָט זיין מאראנץ באהאלטען, אז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט באהאלטען. ווי אזוי קאָן מען זעהען אזא פרי און ניט אויפ־עסען? — נאָר העכער פון אלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונ־זער חבר פיני. ער האָט נעזאָגט צו אונז אלע:

— נו? וועד איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט נעזאָגט, אז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראכט אויף אמעריקע, אז מע לאָזט ניט אריין א מענטשען, וואָס האָט פארווויינטע אויגען? מענטשען לעדיגנעהערס, ליגנערס, בארעדערס, לשון־הרע׳ניקעס, בייזע צינגער, ליידאקעס, פארכעס! זיי וועלען שוין באלד אויס־טראכטען אויף אמעריקע, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער היסינער שניידער, א רוח אין זיין מאטענ׳ם ביינער אריין?...

האָט זיך, הייסט דאָס, אונזער פיני וויעדער איבערנעבעטען מיט אמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה נאָר ניט ארומנעקוקט, אז פון אונזער קאמפאניע פעהלט אייגער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך ארומגעזעהן דוקא ברכה. זי האָט זיך א חאַפ געטהאָן און א פלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאק?" „א דונער האָט מיך דערשלאָגען!" — זאָגט די מאָמע, און מיר האָבען זיך אלע א וואַרף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטאָ. פארפאלען, ווי אין וואסער אריין.

שפּעטער האָט זיך ארויסגעוויזען, אז שולדיג איז ער אליין. מאקי מענדעל, מיין איך. ביי׳ם פּארהער האָט ער זיך שטאַרק פּארפּלאַנטעט. קודם האָט ער זיך פּארשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פּאר א שטומען. דערנאָך האָט ער מיט א מאָל אָנגעהויבען צו רעדען מורא׳דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער נעזאָגט, אז ער איז ערשט אלט צוהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אז ער איז שוין בר־מצוה און אז ער לעבט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערצוהלט פּאר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אז ער איז א פּאַרלוירענער. דאָס הייסט, אז ביי׳ם אריבערחאַפּען זיך איבער דער גרענעץ האָבען טאַטע־מאַמע איהם ערגעץ אין דייטשלאַנד פּאַרלוירען, און אז מיר האָבען איהם פּרילאַנטשעט. און אז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכטיגען אָרט און אדרעס פון זיינע עלטערען, וויל ער וויסט אליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ׳ס לאַסקע. ער וואָלט אליין, זאָגט ער, צו זיי נעטראָפען. האָט מען איהם דעריבער אייננעשפּאַרט, מיט נאָך אזעלכע ווי ער, אין א באזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אזא מעשה, האָבען מיר זיך ארויסגעשטעלט אלע פּאר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט א גוואַלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין־וחשבון פּאר א לעבעדיגען יתום. טאַמער באַגעגענט זי זיך אמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואַרט־אוים א קאָפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אליין אויך ניט פּאַרטיג... — אזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ׳ן שניידער. ער איז נרייט איהם אָנחאַפּען פּאר׳ן גאַרגעל. דער

שנייַדער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרענט ביי איהם. ער לענט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט־אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואס מיר האבען נאך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פריינד אדער באקאנטע. דערנאך וועט מען ביי אונז נעמען, זאגט ער, געלט אויף צו קלאפען א דעפעש צו אונזערע באקאנטע און ווארטען, ביז עמיצער וועט אמאל קומען. און ערשט דעמאלט, זאגט ער, וועז יענער וועט זאגען, אז ער קען אונז און וויסט אונז און איז ערב פאר אונז, אז מיר וועלען דא זיין גוט און פרום צו נאט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאגט ער, ארויסלאזען פון געפענגעניש.

פארשטעהט זיך, אז אונזער חבר פיני צינדט זיך אן, ווי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שנייַדער. ער פרענט ביי איהם נאר איין זאך: פון וואנען איז ער דאס אזוי גענים אין די זאקאנעם פון „עלים אייליאנד"? ענט־פערט איהם דער שנייַדער, אז ער האט זיך באקענט דא אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראנט, וועלכער איז שוין געפאהרען קיין אמעריקע לרריי מאל הין און צוריק. דאס מיינט ער, אפנים, די „גערויכערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאס געוואויר גע־ווארען אלע דינים און מנהגים. און ניט נאר דאס אליין. ער האט פון דער „גערויכערטער ליולקע" גענאשט נאך א סך, א סך זאכען, וואס זענען שייך צו אמעריקע. אזוי, אז ער פאהרט אהין שוין א פארטיגער, איין אמעריקאנער. ער וויסט שוין אפילו, וויי אזוי צו רעדען אויף אמעריקאנער לשון. צום ביישפיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואס דאס באדייט — וויל ער ניט זאגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן ארט, זאגט ער, וועלען מיר שוין אליין נעוואויר ווערען וואס דאס איז. פיני טהוט א מאך מיט דער האנט און טרעט־אף אויף א זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער היסינער שניידער האט אונז פירגעזאגט? — נישט נע־מינערט א האר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאקטוירים, האט מען אונז א פרעג געגעבען, וועמען האבען מיר אין אמעריקע? שטעלט זיך ארויסעט פריהער די מאמע: „פרעגט בעסער, וועמען האבען מיר דא ניט?" און זי איז גרייט שוין אויפצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פרייגד און באקאנטע. א חיות א קוק צו טהון אויף מיין מאמע אצינד, נאך דעם, וואס מע האט זי דורכגעלאזט מיט איהרע פארווויינטע אויגען. מיין מאמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאר זי איז נאך מלא חן. איך האב שוין לאנג ניט געזעהען, די מאמע זאל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אצינד. לאזט זי אבער מיין ברודער אליהו ניט ערדען. די אדרייסים זענען, זאגט ער, ביי איהם פאר־שריבען אויף א שטיקעל פאפיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פיני און זאגט, אז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האקט איהם אפעט ברכה און זאגט, אז בסך־הכל האט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקע. די אלע פרייגד און באקאנטע זענען אונזערע פרייגד. וועדד פיני אנגעצונדען און פרעגט ביי איהר א קשיא: „מיט וואס, למשל, איז פעסי די גראבע, אדער איהר מאן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע, ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אז פעסי'ן האט זי אין דער ערד. אז זי זאגט קרובים, מיינט זי דאס איהר טאטע יונה דעם בעקער. לאזט זיך אוים, אז נערעכט איז אליהו. זיי פרענען נישט אויף באקאנטע. זיי פרענען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אן א חתונה מיט אדרייסים.

ו.

אויף אַדרייסים לייענען איז, פֿארשטעהט זיך, פּיני מעהר בריה פון אונז אַלעמען. נעמט ער צו ביי אַליהו'ן דאָס פֿאפּיערעל, טראָגט דאָס צו צום שפּיץ נאָז און לייענט די אַדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאָל. פֿארשטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט־אוים ביי איהם יעדעס וואָרט קאָפּויר. רייסט־ארויס ביי איהם אַליהו דאָס פֿאפּיערעל מיט די אַדרייסים און ניט עס איבער דעם „קנעפּעל". זאָגט דאָס „קנעפּעל" צוויי וועלט: „אַל־רייט. ווייסען מיר ניט וואָס דאָס באַדייט. זאָגט אונז דער היסינגער שניידער, אז ער ווייסט. די וועלטער „אַל" און „רייט" איז, זאָגט ער, אַלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די וועלטער: „מילא בקיצור". אָדער „מהכתיתי". אָדער „נו־נו". דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען גענומען ביי אונז קליינגעלט און מע האָט אוועקגעקלאַפּט צוויי דעפּעשען. איין דעפּעש צו משה דעם אייניגיטער מיט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. די אַנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אַליין האָבען מיר זיך דערווייַלע מכבד געווען מיט א גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אזוי פּויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאַנגט, האָט ברכה געזאָגט, אז מע קאָן עס שניידען מיט א מעסער. דערפּאַר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גאָרנישט ניט. אויף „עלים אייליאַנד" באַקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַלץ אומזיסט. איבערגעהאַפּט דעם הונגער, האָבען מיר געמומען וואַרטען אויף אונזערע פּרייַנד און באַקאַנטע.

ז.

ניט אזוי ניך טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען ייַיס, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען א באַקאַנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע

מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז א דיקע פרוי מיט איהר מאן. האָבען מיר שוין פּארשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האָלט זיי דאָרט אויפ'ן פּארהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין חאָטש פון דער וווייטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד". אין אמעריקע שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומערום איז ער דא), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָדט. „כסף וזהב מטהר ממורים"... פּיני בלייבט אָהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער נעווען געראַטן. עס האָט אונז געקאָסט א קוואָדער (אזא מטבע פון א פערטעל טאָלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראָטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פּעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דער וווייטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געווויינט מיט טרערען. הינטער איהרע בריסטע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאן, משה דעם איינבינדער. שוין ניט אין א קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין א קאַפּעליש גאָר. אין א מינוט ארום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציג־וואָס פּארנערעט. נאָר די בּאָרד — אוי־וועה! די בּאָרד!... זיין ווייב פון דער רעטאַנדע איז אויך נעקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע וויל זיך ארומגעמען, האַלטען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפרעגען איינס ביי דאָס אַנדערע,

וואָס מע מאכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אמעריקע? איך, למשל, געהאָויים וויסען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערינ׳ס שוועסטערל אלטע? (מע האָט זי מיר געהרדט אמאָל, אויב איהר געדענקט, פאר א כלה). און די גאנצע חאליאסטרע וואָס מאכט? נאָר גוה שריי חי וקיים, אז מע קאָן ניט א ריהר טהון זיך. מע האלט אונז פארשפארט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גראָטעס, אזוי ווי ארעסטאנטען, אזוי ווי געפאנגענע, אדער אזוי ווי חיות...

ט.

א רחמנות נעבאך אויף אונזער חבר פיני. ער קאָן אונז ניט קוסען נלייך אין די אויגען אריין. ס׳איז איהם א בזיון פאר אמעריקע. איהר וואלט געמענט שוועדען, אז ס׳איז זיין אמעריקע, און ער דארף אפגעבען דערפאר דין־וחשבון. אָט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים אייליאנד" און האָט צוגעטראכט דעם גראָם, אז „דאָס שטיקעל לאנד געהערט צו איינעם אלי, וואָס איז א נאר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פארדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צעמפערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריגען זיך. מישט זיך אריין ברכה, און דוקא פון פיני׳ס צד, און זאָגט מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאר א נעשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

IV

אַ ים פון טרערן

IV

אַ ים פון טרערען

א.

טאָמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עלים אויפֿאַנד. טאָמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פֿארגאָסען פון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבען אין פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באַדאַרף זי איצטער ווייגען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אַ־דאָ, אויף עלים אויפֿאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע נעמט זיך יערע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פּנים און ווייגט זיך אוים שטיל־ערהייר.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז געראַטן. וואָס האָט זי צו ווייגען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך נעשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

פריי. נאָר ווי אזוי זאָל מען ניט ווייגען, אז מע זעהט פאר זיך אזוי פיעל אומגליקען? אזוי פיעל טרערען? א ים פון טרערען?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך אָננעזעהען אויף עלים אייל־אָנד, באדארף איך אוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאטע־מאמע און פיער קינדער זענען פארהאלטען געווארען, ניט אהער, ניט אהין. וואָס איז די מעשה? ביי'ם פארהער האָט זיך ארויס־געווייזען, אז זיי־ערס א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָהר". פרעגט מען זי ווייערער: „וויפיעל ביזט דו אלט געווען פארייאָהרען אין דער צייט?" ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון אייגם ביז צוועלף". צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז אייגם". קאָן זי ניט. וועון מע פרעגט ביי מיר אזא זאך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זיבעבן, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, אייגם. א טייערע מציאה! איז נע־בליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אמעריקע ניט אריינלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאטע־מאמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דארף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאנגען ווערען. ווייניט די מאמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פיני'ס ווייב מיבעל ווישען אויך די אויגען.

ב.

צי, אשטייגער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאהרט א אידינע, היימט זי צביה. איז זי איין ענונה. דער מאן האט זי אוועקגעוואהרפען שוין לאנג. האט זי צעשיקט בריף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאן איז ערגיץ אין צינצינאטע, א שטאדט אזעלכע אין אמעריקע. פאהרט זי דאם אהין איהם צו פאקען. האט מען איהר נעגעבען איין עצה נאך אויפ'ן שיף, אז זי זאל ארויסרופען גלאט א אידען פון ניו־יארק, וואם זאל זאגען, אז ער איז דאם איהר מאן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאזיגע עצה שטאמט פון דער „גערויכערטער ליולקע", וואם איך האב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער היימינער שניידער האט אויך א סך מיטגעהאלפען. די „גערויכערטע ליולקע" האט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאהענטען פרויינד, אז ער זאל זיך ארויסגעבען פאר איהר מאן... ס'איז נעקומען צום שפיץ, ביי'ם פארהער, האט זיך ארויסבאוויזען, אז די נאנצע מעשה איז א שווינדל. דער איד איז א באווייבטער און קעהרט זיך אזוי אן מיט דער עגונה, ווי איהר קעהרט מיר אן א פעטער. וועה־וועה, וואם עס האט זיך אפגעטהאן! נאנץ עלים אייגענ איז נענאנגען חאהאראם. אונזער חבר פיני האט דערלעבט א נקמה אין דעם היימינער שניידער. און חאטש אין האַרצען איז פיני נזלן אויף עלים אייגענ, למאי מע האט אונז פארהאלטען, נאר ארויסבאוויזען דאם פאר'ן היימינער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האט זיך נאך נעריצט מיט איהם:

— נו, פאני חייט? האב איך ניט געזאגט פריהער, אז אמעריקע איז ניט ריסענלאנד? אין אמעריקע נעהט ניט אן קיין שווינדל, קיין חכמות און קיין דרירלעך? קאלומבוס, לעבען זאלסט דו!

האָט ער אָבער געהאַפט א מיאוס'ען פּסק פון מיין מאַמע. און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט א קנייטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראַפעט, למאי ער לאָכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו־להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפריינדעט מיט דער ענונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די ענונה אָפּ צוריק, און אָר איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

א יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאַהרט קיין באָסטאָן צו איהר מאַן. האָט זי א קינד, א מיידעלע מיט נעגרייזעלטע הערע־לעך, א בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באָבע. נאָר מע האָט זי פאַרצויגען „קע־צעלע". קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פרינץ אַלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל נעוואָרען נאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראַטען פון דער מאַמע אויף א מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר הארץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל ניט גע־זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאכט. ער קאָן זיך נאָר ניט פאַרשטעלען, ווי אזוי ער וועט מיט א מאָל דערזעהען זיין קינד,

זיין קעצעלע. דערביי ניסט זי שוין מיט טרערען, און מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואס דארף מען ווייניען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האדעווע זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אראנדזשעס, מארענצען הייסט עס, גלייך אין מויל אריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאד, וואס איך האב ניט קיין קעסטעלע מיט פארב. איך וואלט אויסגע־מאהלט קעצעלען אויף פאפיער מיט איהרע נעגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פנימ'על פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאכט פון מיר, וואס איך האב צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאהענט צו אמעריקע און ווערד קראנק און... עס נעהט מיר איבער א פראסט איבער'ן לייב, אז איך דערמאן זיך אין יענער ציים. א שטיק פון מיין לעבען האט אוועקגענומען ביי מיר אט דאס קינד. איך קאן נאר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאר דער צונג, איך זאל אייך זאגען, וואס מע האט געטהאן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האט ניט געווויינט. אויף אלעמען האט זי נעקוקט מיט גלעזערנע פאר־גליווערטע אויגען. וואס מע האט זי געפרעגט, האט זי ניט גע־ענטפערט. מע האט מורא, אז דאס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאן שוין ניט אריבערטראגען דער מאמע'ס טרערען. און פיני באהאלט זיך עפים. מע זעהט איהם ניט...

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים אייליאנד? נויים וועלען אויך ניט ווינציג אויסנעריסען. עס פאָהרט מיט אונז א גאנצע חאָפּטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמעטענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פים. אז זיי נעהען, קלאָפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאָפּיטעס. וואויל נויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי נאָר די כפּרה. זיי רופען מיך מיט א מאָדנעם נאָמען: „פּיקאָלאָ באַמבינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פּארשטעהען ניט מיין לשון, איך פּארשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. האַרט קומט אויס ביי זיי די ריש: „באַנא סערראַ!" „מיאָ־קאַרראָ!" „פּרראַנאָ סיניאָרראַ!"...

דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפּיץ, אז ס'איז נעקומען צום פּארהער, האָט זיך איינער פון דער חאָפּטע ארויסגעחאַפּט מיט א ווארט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האָט ארויסגערופען א פּאָדריאָטשיק אויף דער ארבייט פון לאַנדאָן דורך א קאָנטראָקט ביי עפּים א בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אַלע אינאיינעם, מאכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאַקרראַמענטאָ!"... העלפט אָבער נישט קיין זאך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל־טוב! מיר האָבען א חתונה אויף עלים אייליאנד. פון וואַנען האָט זיך געמומען א חתונה? וועט איהר הערען. א מיידעל

פון טשודנאוו — א יתומה, לאה איז איהר נאמען. א שווארץ־חנ'עוודינע און א צוגעלאזמע. דעם נאנצען וועג, וואם מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע וויבער, מיט ברכה'ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר נעוואוירע, אז לאה איז איין עלענדע, האט קיינעם ניט אין לאנד. פון קלייג־וויז־אויף ארבייט זי. זי האט זיך צונויפגעשלאגען אביסעל נעלט און פאהרט עם קיין אמעריקע. זי קאן ניט זיין מעהר אין טשודנאוו. מע האט דארטען נע'הרג'עט איהר טאטען אין פאנראם. איהר מאמע איז פאר צרות נעשטאַרבען. זי איז נעבליבען, ווי אויפ'ן וואסער. גוטע מענטשען האבען זיך אויף איהר דערבאַרעמט, אויסנעלעהרענט ארבייטען. זי נייהט און שטעפט און שטיקט און פרעסט — „נאלדענע הענט", זאגט אויף איהר די מאמע. אלע זענען זיכער, אז אין אמעריקע וועט מען לאה'ן אפגילטען פאר איהר ארבייט. און א חתן וועט זי דאַרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאזט אראָפ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האט ניט קיינעם אין אמעריקע, ווער ס'זאל זי ארונטערנעמען. האט זיך נעפונען אויף „פריינץ אל־בערט" א בחור. לייזער באך. ער איז א סטאליר און פאהרט צו זיינעם א פעטער אין שיקאגא. לייזער איז מנושם. ער איז א נעלער און האט גראבע צוויייענדריגע ליפען, נאר איך האב איהם ליעב פאר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסנעצייכענט אידישע ליעדער. איז נעבליבען: אזוי ווי לייזער האט ווער סע זאל איהם ארונטערנעמען און לאה האט קיינעם ניט, זאל ער, לייזער באך, זאגען, אז לאה קאהר איהם אן א כלה... פארשטאהט זיך, אז דאם שמד־שטיק וואכסט פון יענעם אידען, וואם מיר רופען „די נערוי־כערטע ליולקע". און אזוי איז דאם טאקי נעווארען. ביי'ם פאר־הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט? לאזט זיך אוים, אז אויף עליס אייליאנד נעהען ניט אן אזעלכע שטיקלעך. וויבאלד אז חתן־כלה, באדארף זיין א חופה. וויינט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אויס דאם הארץ: „וואם אהרט דיר,

נאָרעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט דו צוריק די לאָה ווי געווען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?... נאָר ווערען אָפּגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם הייסינער שניידער. ער האָט דערלעבט א נקמה אין אונזער חבר פּיני. וואָר איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער נאָרנישט ניט. נאָר ער שפּאַנט ארום פּאַרביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט אויף פּיני'ן דורך זיינע שארפּע בריללען. פּיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט אריינגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּעס אין א ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!

ח.

אַביסעל אייגענע צרות, אַביסעל פּרעמדע יסורים פּאַרשטעהערען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אמעריקע. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים אייליאנד און אָנגעהערט, אז מיר זענען מיער געוואָרען און האָבען זיך צונויפּגעשלאָגען אונזער גאנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשיגער שטאָדט אריין, וואָס ליגט נאָך ווייט פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר האָבען געחאפט דעם אָנבליק פון א סטאָדע שעפּעלעך, וואָס שטעהען צונויפּגעפּרעסט אין פּעלד אין א הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט פון די רעלסען פון א באָהן, און קוקען פּאַרוואונדערט, ווי די וואָגאָנעס לויפען מיט א רעש פּאַרביי און ווערען פּאַרשוואונדען.

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בליישטיפט און קיין שטיקעל פּאפּיער אויף אָפּצומאָלען אונזער צונויפגעפּרעסטע משפּחה, און אויך די אַלע איבעריגע איינגעשפּארטע עמיגראַנטען אויף עלים אייַלאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פּעקל. מע זיפּצט און מע דערצעהלט זיך אויס איינס פּאר דאָס אַנדערע דאָס בימערע האַרץ. אַנדערע שווייגען שטיל. און אַנדערע ווייגען, באָדען זיך אין טרערען. אין א ים פון טרערען.

V

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

V.

מיט ביידע פים אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צערן נעכט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאנגען אויף „עלים אייליאנד" און האט ניט אנגעזעהען זיך און ניט אנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האט דאס אלסדינג אליין נישט פארזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואס הייסט שטהן מיט ביידע פים אויף דער ערד. וועו איך זאל ניט מורא האבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאל מיט'ן קאפ אראפ און מיט די פים ארויף. אזוי גוט און ליבטיג און פרייליך אויפ'ן האדצען איז מיר נעווארען, אז איך האב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פים אויף דער טריקענים. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האט שוין אויך באקומען

איין אנדער פנים. ער האָט געריבען א האַנט אָן א האַנט און א זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זענען מיר, היימסט עס, אין אמעריקע?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, נעלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט א קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט א טיעפען זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס לינט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף א מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלץ און שטאַרקער פון אַלע באַווייזט־ארויס זיין פרייד אונזער חבר פיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — נאָר משוגע געוואָרען, פשוט אראָפ פון זינען. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט מיט'ן פנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין א קולאַק, האָט ער אוועקגעלאָנט א גאַנצען מענה־לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חולינאַנעס, פאַגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פארדאַנקען, וואָס מיר נעפינען זיך אַצינד אין אזא פרייער, גליקליכער מדינה! וועלן ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פאַגראָמען, וואָלטען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אזוי ווי איהר זאָהט ניט אייערע אויהערען, אזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אמאָל ארומקוקען, אז איהר האָט נעהאַט א פאָלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען א ווייסטען סוף, אזוי ווי שפאַניען האָט געהאַט. איהר וועט ווייגען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר

וועט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאר א מכה וועלען מיר צו אייך פאהרען!....

ווער ווייסט, ביז ווי לאנג נאך אונזער פיני וואלט זיך אזוי נעקיהלט דאס הארץ, וועו יונה דער בעקער זאל ניט ארויפלענען די האנט אויף זיינע פלייצעס אוו א זאג געבען צו איהם:

— פיני! נאט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פארשפעטיגען די פעררי! צי דו ווילסט דא בלייבען נעכטיגען אויף עליס אייליאנד?

מיר נעמען זיך צו די פעקלעך אוו לאזען זיך נעהן צו רער פעררי.

ג.

עס רעדט זיך אבער נאר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פאהרען. איהר האט פארגעסען, אז מיר האבען אויף זיך א פעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאזט דאך איהם ניט ארוים. אוו אהן איהם קאנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאמע זאגט, אז זי וועט ניט קאנען רוהיג זיין אין אמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אף צוריק, נאט וויסט וואוהין. א גליק, וואס מיר האבען זיך אויף עליס אייליאנד דערשלאגען צו אזא חברה, וואס הייסט „הכנסת אורחים". די חברה האט אויף עליס אייליאנד איהרען א מענטשען. זעהר א גוטער מענטש אוו א צוגעלאזטער. צו דעם דאזיגען מענטשען האט מען אונז אנגעוויזען. פאר איהם האבען מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס מיט דעם בחור איז נעשעהען. פארשטעהט זיך, אז נערעדט האבען אלע אינ־איינעם. האט אונז דער מענטש אפגעהאקט אין מיטען אוו פאר־נעלענט, אז מיר זאלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם א רעדנער. נאך א היבש שטיקעל צייט אין שפארעניש איז געבליבען, אז רעדען זאל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאר וואס

עפּים ברכה? ווייל די מאַנסביל׳ען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען אייגער דעם אנדערען רעדען און ניט אריינפאָהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מה־טובו: ווי אזוי מיר האָבען געהאַט א טאַטען, האָט ער געהייסען פּייסי. און אז ער איז געווען א חזן. דערנאָך, ווי אזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראנק געווארען. און אזוי ווייטער און ווייטער. ווייל יענער ניט אויסהערען ביז׳ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. א וואַרט און צוויי און א מאַהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־נענעבען מענדעל׳ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפען, נעקומען צוריק און וויעדער אוועקגעלאָפען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדל׳ען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָנגע־נומען פאר איין אויהער און האָט איהם אריינגעזאָגט א נאָנצע דרשה: „געדענק, בחור׳ל, אז מיר זענען ערב פאר דיר, אז דו וועסט זיך גוט אויפּפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר׳ן אויף דיר אכטונג געבען. טאָמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך ארויס צוריק פון וואַנען דו ביזט נעקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פּאַרשריבען זיין נאָמען און אוגזערע אלעמענ׳ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פרייַנד און באַקאַנטע און זייערע אדרייסים. און מיר זענען פרייַ. מיר קאָנען נעהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האָט דאָס נעריה.'ט? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן. מיין חבר מענדל איז אזא נפש, וואָס וועלט ניט נתפעל פון קיין זאַך. און דערפאר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מיין חבר מענדל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געווארען שפעטער, העט־העט, אין א צייט ארום — איז טאקי נאָט'ס נסים. נאָר אזא לאנד, ווי אמעריקע, קאָן מאכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טוידט לעבעדיג... נאָר מיר האלטען נאָך דערווייל פון פּארעמס, ביי דער פערדי.

ח.

די פערדי — דאָס איז אזא מין שיף, אדער א פּאראָם אזעלכער, וואָס מע קאָן אריבערפּאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האָק און פּאָק. די פערדי איז נענוג ברייט און לאנג, אז איך און מיין חבר מענדל זאלען קאָנען זיך נעמען פּאר די הענט און שפּאציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאמע געווען פּארטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באקאנטע. אלע האָבען געוועדט, זיך אויסגעפרענט איינס ביי דאָס אנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּעטער אביסל האָט זי זיך געהאפט, אז מיר זענען ניטא — ניט איך, ניט מיין חבר מענדל. אודאי האָט זי געמאכט א גוואלד. זי האָט אנדערש ניט געריכטענט, נאָר אז מיר זענען אריינגעפאלען אין וואסער אריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דערזעהען טרעפ, זענען מיר אַרויף אויפ'ן צווייטען שטאָק פון דער פערדי, און פון דאָרטען האָבען מיר דערזעהען א מורא'דיג הויכע גרויסע אייזערנע פינור פון עפּים א נקבה, וואָס זעהט אוים ווי איין אם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאט אפילו רעכט צו באקוקען די דאָזיגע פּיגור, האָבען מיר דערהערט

דער מאמע'ס קולות און דערזעהען פאר זיך אליהו'ן. ער איז געווען אויף אונז מלא גזלן פאר'ן דערשרעק, וואס מיר האבען אנגעווארפען אויף זיי אלעמעז מיט אונזער פארפאלען ווערען. מיר וואלטען זיך ניט גענארט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואלט אונז פאר אזא זאך רעכט באצאהלט, האט זיך געטראפען א גליק — מיין שוועגערין ברכה האט זיך דערפיהלט ניט גוט און האט ארויסגעלאזט א קוויטיט ניט מיט איהר קול: „אוי, שוויעגער, ס'איז מיר שלעכט!"... און זי ווייל שוין אנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ'ן ים. לאנג לעבען זאל דער הייסינער שניידער (ער ווייל נאר פון אונז ניט אפשטעהן אויף א וויילע!). ער פאלט־אן אויף ברכה'ן און זאגט איהר מוסר: „אזא אסאבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאל ניט וויסען דעם חילוק פון א ים ביז א קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פארענטפערט זיך ברכה. זי האט ניט געוואוסט, אז ס'איז א טייך. זי האט געמיינט, אז מיר זענען שוין ווידער אויפ'ן ים. וואס קומט איהר דערפאר?... זאגט פיני, אז איהם דאכט זיך, אז נאכ'ן ריח אליין קאן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז א טייך. א ים, זאגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין א טייך זענען קיין פיש ניטא. פרענגט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פיני, אז ער רעדט גאר ניט צו איהם, און אז ער האט בכלל פיינט ארויסצואזען זיך אין וכוחים מיט א שניידער. מישט זיך שוין אריין משה דער אייניבינדער, פעסי'ס מאן. ער מאכט פיני'ן איין אויסרעד, אז ער איז איצט אין אמעריקע, ניט אין „ריסענלאנד". אמעריקע, זאגט ער, איז א לאנד פון שניידערס. דא אין אמעריקע, זאגט ער, איז א שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאך מעהר. אין אמעריקע, זאגט ער, האבען שניידערס א „יוניע". א „יוניע" איז כמעט דאס, וואס ביי אונז א „צעך". נאר די הינע „יוניע", זאגט ער, איז גאר נישט דאס, וואס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע". — לענט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט חאָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער אייגבינדער. און עס גיהט אַוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיאָרק". — זאָגט פּיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצוריייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אלעמען שוין צוגענעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָדט, וואָס וואכסט פאָר אונזערע אויגען און באַווייזט זיך אלע ווייל נעהענטער. אך! וואָס פאָר א שטאָדט! אך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... וועו איך האָב ביי זיך איצט א בליישטיפט מיט א בויגען פאפיער!

ו.

טרראַך־טאַררערערראַך — טאַך־טאַך־טאַך! טאַך! דזיך דזין־דזין־גלין־גלאָן! הו־האַ! הו־האַ! הו־האַ! דו־דו־דו־דו! פּי־יו! אַיי־אַיי־אַיי־אַיי־אַיי־אַיי! און וויעדער א מאָל — טראַך־טאַררערראַך־טאַך־טאַך־טאַך! און אין מיטען הערט זיך א הייזע־ריגער קוויטש פון א פאַרטשעפּעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואַלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אַנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָר דאָ, ווי באַלד מיר האָבען דער־פיהלט, אז מיר שטעהען טאקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקע, אזוי איז אויף אונז אַנגעפאַלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה...

די ערשטע האָט זיך פֿאַרלוירען די מאַמע. ווי א ספּאַלאָשע־טע הוהן א קוואַטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפּרייט זי די פּליגעל, פּיקט און קוואַקעט און הויבט אויף א געפּילדער, פּונקט אזוי האָט אויסגעזוהען די מאַמע מיינע. זי האָט צענומען ביידע הענט און נעמאכט א גוואַלד: „מאַטעל! מענדעל! אליהו! ברכה! פּיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— נאָט איז מיט אייך, שוויעגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפּילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!"...

— פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — חאַפּט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לעגט־אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפּנערוקט ארויף. — אזוי לאַנג קרענקט פּאַני־גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווערען! דו האָסט פּאַרגעסען, אז אמעריקע איז באשאפען געוואָרען פון נאָט אויף שוץ און באהעלטעניש פּאַר די אלע, וואָס ווערען נעיאָגט און געפּאַנגט, געשטויסען און געטריבען פון אלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער ניט געחאפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אנומעל־טען אין לאַנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאָדט אריין. דאָס הייסט, נאָך א מינוט און ער וואָלט געלעגען א צע־קנייטשטער, א צעטראַטענער אויף דער גאס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט א סטוסאָק אין זייט אריין. נאָר אזוי שטאַרק איז געווען דער קלאָפּ, אז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אראָפּגעלויטשט ביי איהם פון קאָפּ און, אונטערגעחאפּט פונ'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויגען א ביסעלע אָן א זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האָבען דעריבער פּארשפּעטיגט די קאר. דאָס הייסט, דעם טראַמ־

ווייַ. ביי אונז הייסט דאָס טראָמווייַ, ביי זיי — קאַר. פּיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר" בעסער געפֿעלן, ווי טראָמווייַ. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבן אָבער לאַנג נישט באַהאַרפֿט וואָרטן. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך א קאַר, און מיר אַלע האָבן זיך אַרויפֿ־געקאַראַצקעט מיט די פֿעקלעך אויף דער קאַר, פֿאַרחאַפֿט אַלע לעריגע ערטער. און מיר פֿאָהרן אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פֿטור געוואָרן פון א פֿריטשעפֿע, פון דעם הייסינער שנייַדער! — פֿרעהט זיך אונזער חבר פּיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואָרט־אויס, פֿרעה זיך נאָך ניט! אז מיר וועלן וועלטה זיין ביי גאָט, וועלן מיר זיך מיט איהם נאָך באַנעמען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק"...

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָרער אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקלעך. דאָס פאָהרען אליין איז נאָך ניט אזוי גוואלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואָגאָן אינ׳ס אנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אריינגעזעצט — אהא! איהר פליהט שוין, ווי רי אדלערס, אין דער הויך, איבער א לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער׳הרג׳עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליווייטער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פארטיג? האָט צייט אביסעל. איהר קריכט ארויסעט פונ׳ם „עליווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אנדער וואָגאָן און איהר לאָזט זיך אראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין א קעלער אריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אזא אימפעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבהיי". פאר וואָס הייסט דאָס „עליווייטער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אז „עליווייטער" נעמט זיך פונ׳ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אן א פּאָר אָכסען. לאָכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס׳א משל

אקענען א מאַרבע פּלעקער! אָבסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פּליהט!" ענטפערט אים דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פּליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס איינענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אזוי פּליהען, ווי מע פּליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פּאַהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליווייטער" און ניט מיט'ן „צאַבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אזוי משוגענערווייז פּליהען העגדום־פּענדום איבער דער חמארע, אדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א וועדטעל: „הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... א מאַדנע אידינע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פאַרקעהרט, גע־פּועל'ט, איך זאָל ארומפּאַהרען מיט'ן „עליווייטער" און מיט'ן „צאַבהיי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער נאכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאכט זיך, מיר האָבען זיך שוין געגוג אָנגעוואהען מיט די טראַמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין וויען, אין אנטווערפּען און אין לאָנדאָן. נאָר אזא ענגשאפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקענישׂ, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער ארויס, צוויי אריין. זיצען איז ניטא וואו. דאַרף מען שטעהן. פּאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „העגגען אויפ'ן סטראַפּ". ווערד מען פּארקליאקגעט. העלפּט גאָט, עס ווערד ריין אין אָרט, איז פּאַרהאַן דערויף א סך בעלגים. קוים מיט צרות פּאַהאַפּט איין אָרט. איהר קוקט זיך ארום, זיצט איהר צוויישען צוויי גויים. ביידע שווארצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושם'דינע ברואים. מוראַ־

דיג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע צייהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה'ן, אזוי ווי אָכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואָירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאָינגאָם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאַסטיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אַראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באָיעס, דאָס הייסט קלייַנע יונגלעך, אַלטע לייט און קאָליקעס מאַכען דערפון א לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאַשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעהאָפּט צו די דאָזיגע קאָנפעקטלעך און האָט פּאַוואָלינקע איינגעשלונגען א גאַנץ שאָכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאַכט א חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ'ן האַלז די טשאָינגאָם. מע האָט איהם גערַאטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פּאַרליוף אויף צו פּריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען געפאָהרען אויפ'ן „עלי־וויימער" און אויפ'ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאַנס־בילַען מיט די ווייבער, געהאַלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עליוויימער"? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי"? אז דער רעש, מיט'ן געפילדער, מיט'ן גראָנערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאַכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענריג. די מאַמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעסי'ן:

— פּעסיניו, נשמה׳ניו, האַרצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע וועלט אנשוויגען אויף א מינוט און מע הויבט אָבער באַלד אָן וויעדער א מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פרייַנד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאכען, איז מען אַרויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פאַרפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך א סך וכוחים און שפּאַרענישען איז געבליבען, אז די מאַמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין וויב ברכה זאָלען פאַרפאָהרען צו זייערע שוועהר און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריווקעלע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פּעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריווקעלע די בעקערין — ניין. ביי פּעסי׳ן, זאָגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן אָהן איהם אויך א היבש ביסעל עסערס. פאַרדריסט דאָס פּעסי׳ן. זי זאָגט, אז ס׳איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאַט! וווּסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־דבר אליין. — אזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פּעסי׳ס מאַן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין ווייל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדל, אז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאָטל. איך אליין האָב אויך נאָר אַנדערש ניט געטראַכט, אז אזוי באַדאַרף מענדל זאָגען.

ח.

— אָט דאָ כאָלד, נאָך איין סטיישען, סטאָפּען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אמעריקאַנער לשון. מיר פּאַר־שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאָפּען"? פּאַרטייטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט א סטאַנציע און סטאָפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, ארויסקריכען.

— מחותן! פון וועלן אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פּאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין א וואָך ארום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ט ארויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מענען קצב'ן פון הייַנט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פּעסי די גראָבע:

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער".

— אזוי לאַנג קרענקען זיי! — מישט זיך אריין מיין שווע־גערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט א מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט נעהאַפּט די מחותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך נע־גשבען א לאָז צום ארויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע־הויבען. זי האָט געוואָלט גיהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

געזעגענען מיט זיי. אויך פּיני פּון זיין זייט האָט זיך אויפגע־
הויבן, געגאַנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאקי
אין איינוועג אפּרעדען מיט איהם, וואו און וועג מע זאָל זיך
זעהען. נאָר וואר? וואָס? וועמען? איידער מע קוקט זיך אָרום
איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער
אליהו און מיט זיין וויב ברכה אויף יענער זייט. דער קאַנדוקטאָר
האָט שוין פּאַרהאַקט די טיר. דער וואגאָן האָט זיך נגענבען א ריס.
אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פּאַרטראַכט און צעטומעלט,
אזוי האָט איהם געגענבען א שליידער פון די פּיס. אין א ווייל
אָרום איז ער שוין נעלענען ביי א שוואַרצער גויע (א ניגערטע)
אויפ'ן שוים. האָט איהם די ניגערטע גענגעבען א וואַרף פון זיך
מיט ביידע הענט, אזוי, אז ער איז אוועקגענפלויגען אויף דער
צווייטער זייט באנק און דאָס קאפּעלישעל צו דער טיר. און טא־
מער איז קאַרג, איז נאָך געוואָרען א געלעכטער אויך. דער נאַנ־
צער וואגאָן האָט נעלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען
אויך נעלאַכט. האָבען מיר געחאפּט א פּסק פון דער מאַמע און
פון פּיני'ס וויב טייבעל, למאי מיר לאַכען. געהט, זייט א ברית,
אהרבה, און לאַכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עק. נעקומען א סוף צו
אונזער אריינפאָהר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאס.
דאָ הייסט עס „סטריט". וואָן איך זאָל ניט וויסען, אז מיר זענען
אין אמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אז מיר זענען אין בראָד,
אָדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע וויבער, די
אייגענע נעוואָלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאָרטען. נישט
מעהר, דער טומעל מיט'ן האַרמידער איז דאָ א סך גרעסער. און
דער רעש איז שטאַרקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען הע־
כער. א סך העכער. זעכס עטאַושען איז א נעלעכטער. פּאַרהאַן

הייזער פון צוועלף עטאזשען. און פון צוואנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאָך העכער. נאָר וועגן דעם שפּעטער. דערווייל וועגן מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך א שטיק וועג צו גיין צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָקען". און מיר וואָקען. פּריהער וואָקט משה דער אייבינדער מיט זיינע קורצע פּיס. נאָך איהם וואָקט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פּיס טראָגען זי. אזוי פּעט און שווער איז זי. נאָך פּעסי'ן וואָקען פּיני מיט זיין טייבעל. פון פּיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאכענדיג. פּיני, אז ער וואָקט, מאַנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פּיס, וואָס פּאַרטשעפּען זיך איינער אין דעם אַנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער ארויף. דאָס קאָפּעלישעל ארויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצון־זייט. א מאַדנע פּינור, בעט זיך אויף פּאָפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון היינטען, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כּמעט ביי יעדען פּענסטער. אונז איז נעפּעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען ארויסגעשטעלט אַלע אידישע זאכען: סדורים, טליתקטנס, יאר־מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דעריינען, סאמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, א אידישע שטאָדט. לאָזט מען אוגז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאמע רופט אונז: „אהער געהט!" — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפּינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. וווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפען. „קערעדזשעס" הייסען דאָ די וועגעלעך. אַלע קערעדזשעס האָבען אין פּנים. דאָ, אויף דער

סטריט, האדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפיעלען זיך. און שפיעלען שפיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפילעריין: מיט קנעפלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז א מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פים, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם געפילדער, וואָס די קינדער הויבען־אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאַנען צו פאַרטרייבען. און בכלל איז אמעריקע א לאַנד, וואָס איז באַשאפען נעוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אנו, לאָז עמיצער פרובען אָנריהרען א קינד מיט א פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פאַרזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פאַרזאָגען א צעהנטען. אזוי איז נעווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז א שפיעל מיט קייַלעכיגע הילצערנע קנעפלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אלטער מאָדע, אָנגעחאַפט ביי'ם אויהער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען א פּאָר פיינע פעטש. וואַכסט אויס א באָי, א „וועגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט־צו צו מיין ברודער און רייסט מיך ארויס פון זיינע הענט. דערנאָך פארקאַטשעט ער די ארבעל און זאָגט עפּים צו אליהו'ן אויף אמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פאַרשטעהט ניט קיין איינגלש, נעמט דער וועגעלעץ און טראָגט איהם אונטער א צוגעמאכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באלד צונויף א רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פאַרענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אז ער קעהר מיך אָן א ברודער, מען ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אז אין אמעריקע געהען נישט אָן די זאכען. א

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך מאַר מען ניט...

נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פארערדט און נאָר פארגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפען זיך אָפּ־שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאן משה דעם איינבינדער. אריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האָבען מיר נישט געטראָפען קיינעם פון דער חאַליאַסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אמאָליגען חבר „ושתי". ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אהינגעקומען אלע? וועט איהר הערען א שענס.

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער ארבייט

א.

איך האָב אייך נעהאַט דערצעהלט, אז מיר זענען אריינגע־
קומען צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה
דעם אייגבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער
חאַליאַסטרע קיינעם ניט נעטראָפען אין דער היים. וואָס איז די
מעשה? — די חאַליאַסטרע איז אויף דער ארבייט. נאָר איידער
איך וועל אייך נעהן דערצעהלען, וואָס פאַר אַיין ארבייט יעדער
פון זיי האָט, באַראַף מען אייך פריהער באַשרייבען, ווי אזוי א
איד אַיין אייגבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אמעריקע. ער־
שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פּעסי די גראָבע
נאָר מורא נעהאַט אַרויפצוקלעטערען אזוי הויך. מע נעהט און
מע נעהט און מע נעהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט
אריין אין א דירה־מלוכה. חדרים און חדרים׳לעך אהן א שיעור.
דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאַלדרעס,
מיט פּאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט
דאָס „קיטשען". ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויוועז איז
ניטאָ. איין אייזערנע פּלימע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

וואסער צאפט זיך דאָ פון דער וואנט. פאלט וואסער און היים וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאָר געבען א דרעה מיט'ן קראן — און פארטיג.

ב.

שפעטער, אז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען נעקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאכען, האָט איהם אונזער חבר פיני אָנגענומען פאר א האנט, אריינגעפיהרט אין קיטשען, באוויזען די צווויי קראנען מיט וואסער און איז ארויס מיט לשון, ווי פיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפּים, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מען ניט זיין פאָני די כפרה פאר זיין מינדסטען נאָגעל, וואָס א חוץ בראָנפען און א חוץ פאָגראָמען ווייסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אָפּשווייגען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין אינגאנצען פאר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פריהער אביסעל, אויף עלים אייל־אָנד?" פארגעטפערט זיך פיני און זאָגט, אז עלים אייל־אָנד געהער ניט צו אמעריקע. עלים אייל־אָנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרענץ צווישען אמעריקע און צווישען אויס־לאנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך גארניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צווויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאכט צווישען זיי א שלום. זי זאָגט, אז זיי ווייסען ביידע מעהר פון א טוידטען, און אז דעריבער איז זייער קריענען זיך ניט ווערטה איין אָפּנעריבענער גראָשען. נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם אייבינדער'ס שטוב און בין ארויף נאָר אויף אנדערע זאכען. האָט קיין פּראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאליאסטרע.

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיינמאָל ניט נע'חלום'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האָבען רומס. אויף אלסדינג א רום. אויף צו שלאָפען א רום, הייסט עס „בער־רום". און אויף צו עסען האָבען זיי א באזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייניננ־רום". פּאַר וואָס עפּים דייניננ־רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען ניט פּארשטעהן. מילא בער־רום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייניננ־רום — וואָס איז די טייטש „דייניננ"? פּאַר וואָס ניט „עס־רום"? מישט זיך אריין משה דער אייגבינדער און זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אבי איך בין א בעל־הבית אין ניו־יאָרק, נאָט צו דאנקען, און מיינע קינדער ארבייטען אלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאכט א לעבען אין אמעריקע...

איך באקוק אָט דעם משה דעם אייגבינדער און טראכט מיר: רבונו של עולם! ווי א מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים האָט מען איהם נאָר ניט געהערט רעדען אפילו. אומעטום און אלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאכען פּאַפּ און קלעפּען ספּרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט א קאָפּ העכער. א קליינינקייט — א מענטש האָט ניט קיין שום דאגות! אלע קינדער ארבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואָס פּאר איין ארבייט ער טהוט און ווי־פּיעל ער פּאַרדיענט. די מאמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס נאָט האָט איהר געשענקט אזוי פּיעל קינדער, קיין עין־הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פּאר וואָס עפּים סעם? — ווייס

איך גיט. איך וויים נאָר, אז ער פֿארדיענט שוין געלט. ער איז אייבעשטעלט אין א „פּייפּער־באקס־פּעקמאַרי". איהר וויסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, בארארף מען אייך פּאר־טיידשען. דאָס איז א פּאבריק, וואו מע מאכט שאכטלען פון קאַרטאָן־פּאַפּיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דזשאב (דזשאב הייסט א מלאָכה). ער אליין בסך־הכל מאכט נאָך ניט קיין שאכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליוורט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האנט א באַנדלע שאכטלען פון א צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דארף אכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באקומט דערפאר דריטהאלבען טאָלער א וואָך און האָפט אויף א „רעזיז", דאָס הייסט, אויף א הוספה. ס'איז מעגליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער א וואָך. דאָס איז דערווייל. שפּעטער אביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (א בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אז ער וועט איהם אויסלערנען די ארבייט, ווי אזוי צו מאכען די שאכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר א גוד באָי, וועסט דו זיין אַלרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי א מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה".

ה.

דאָס צווייטע בחור'ל, וואָס מע האָט איהם אמאָל נערופען וועלווע קאָטער, און הייבט הייסט ער שוין וויילי, איז אויך א דעליוער־באָי, דאָס הייסט, א יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין א „גראָסערי־סטאָר". ביי אונז הייסט עס א „באקאלייניע קלייט". דאָס איז שוין אביסעל א שווערערער דזשאב. מע דארף זיך פערערען גאַנץ פריה, אז נאָט אליין שלאָפט נאָך. מע דארף קודם אויססאָרטירען און אויספּאקען אלע אָרדערס. דערנאָך צע־טראָגען די באַנדלעס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטאָמערס".

אין די באַנדעלס נעפינען זיך זעמלעך, פומער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפען אויף צוויי הונדערט טרעפ אויף דעם „טאַפּ־פלאַר", דאָס הייסט, נאָך אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס באַדאַרף אָפּגעטהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, ווארום ער דארף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּים איין ארבייט ביז האלבען טאָג. נאָך האלבען טאָג איז ער פריי. באַקומען באַקומט ער גיט קיין סך. איינאַנצען פופצעהן סענט א טאָג, א חוץ פרייטאָג. פרייטאָג באַקומט ער א נאַנצען קוואַדער מיט א חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט ארבייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין תדר ארויין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערנט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאַנט, אז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען נאָר אידישע קינדער ניט ארויין אין ניטנאַזיע. און דאָ, אין אמעריקע, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פאַני געמענט באַגראָבען א לעבעדיגער אין דער ערד אריין!"...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר א האלבען טאָג, קאָן מען דעם אנדערען האלבען טאָג עפּים טהון און פארדיענען א פּאָר מאָלער. טהוען זיי מאקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופט איהם טשערנאָהוז, ארבייט אין איין אפּמייק. דאָ הייסט עס א „דראַג־סטאָר". ער וואַשט פלעשלעך, געהט

אין פאסט־אפיס נאָך מארקעס. דאָ הייסט עס „סטעמפּס" און עס פארקויפט זיך אין דער אפטייק. ער באקומט פאר זיין ארבייט, נאָר פאר א האלבען טאָג, א טאלער מיט א קוואָרער א וואָך. „עס געהט ניט צו־פום" — זאָגט משה דער איינבינדער און נעמט־צו ביי איהם דאָס גלעזל.

ז.

פייטעל פעטעלעל, דאָ הייסט ער שוין פילים, געהט אויך א האלבען טאָג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאָג פעדעלט ער מיט אידישע גאזעטען. דאָ הייסט עס „פיפערס". ער לויפט ארום אויף איסט־בראָדווי — אזא סטריט — און שרייט: „פיי־פערס, פייפערס!" און רופט דערבייַ אויס דעם נאָמען פון יעדען פייפער. ער מאכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט א טאָג, און א מאל מעהר אויך. פארשטעהט זיך, אז דאָס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאָפ אריין. אלע פארדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פארדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואָס מיט דער גולקע און וואָס מע רופט איהם דערפאר „ושתי". דאָ הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאָר הערר, און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאָג נאָך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין ריווינגטאָן סטריט ביי א באקאנטער אידינע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פארקויפען רייז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, ניס, ראָזינקעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערבייַ האָט ער ניט. ער דארף נאָר אכטונג געבען, מע זאָל ניט צעשלעפען. וואָרום א אידינע, אז זי געהט־צו פרענען אויף גרוי־

פֿון, חאפט זי אריין דערווייל א ראָזינקע, אדער א מאנדל, אדער א טייטל אין מויל אריין. דערפאר חאפט ער אבער אליין אפטליך אריין פון די זיסע זאכן. ושתי אדער הערי וועט מיר ניט פארלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זיך איינמאל אזוי צוגעחאפט צו די ראָזינקעס, אז עס האָט איהם נאָכ־דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באקומען באקומט ער פאר זיין ארבייט גארנישט. בלתי נאָר דאָס, וואָס עס פאלט איהם אריין פאר העלפען אפטראָגען א קאָסטאָמער. קריגט ער דערפאר א פּעני אדער צוויי. און אמאל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז היסט עס „נא טשאי". דאָ היסט עס א „טיפּ". דאָס ברענגט איהם אריין ביז א טאלער א וואָך. אין דער היים האָט ושתי קיין קאָפּיקע קיינמאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פּורים ביי שלח־מנות פּאנאנדערטראָגען. איז אבער פּורים נאָר איין מאל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פּורים אלע טאָג. אלע טאָג פאַרדיענט ער געלט.

— קאָלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאל דיך אפּגיליטען! — האָט געזאָגט אונזער חבר פּיני, וועו ער איז דורכגענאנגען פאַרביי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאר באָקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאיאָק", אדער א „טיפּ", ווי עס היסט דאָ, אין אמעריקע.

ט.

און משה דער איינבינדער אליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פארנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אמעריקע, זאָגט ער, דארף מען צו דער מלאָכה האָבען א מטמון מיט געלט אויף צו דינגען א סטאָר, קויפען אינסטרומענטען און האָבען באקאָנטשאפט. און וויערער, זאָגט ער, זיין א „האָגט" ביי יענעם, דאָס היסט נעהן דינגען — איז שוין ניט די יאָהרען.

האָט מען איהם נענעבען איין עצה — צווישען אידען וועלד מען ניט פּאַרפּאַלען, — אז ער זאָל זיך איינפּיקסען א סטענד פון ספּרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען. אונזער חבר פּיני'ן איז דאָס אזוי געפּעלען, אז ער זאָגט, ער וואָלט אויך א בעלן געווען האָבען אזא פּרנסה. און געפּעלען איז דאָס איהם, זאָגט ער, דערפּאַר, וויל ארום דעם וואָס מע געהט שמירט מען זיך. פּיני האָט ליעב ספּרים און ביכער, ווי א פּיש האָט ליעב וואַסער. ער, אז ער חאַפּט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אָפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פּארנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פּריהעריגער מלאָכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי. פּאר וואָס? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפענען א בעקעריי באדארף מען, זאָגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פּארמענען. און אויסער דעם, באדארף מען, זאָגט ער, באלאַנגען צו דער „יוניע". און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אלט. און נעהן ארבייטען ביי יענעם ניט אין א „יוניע" האָט ער מורא, אז מאָמער מאכט זיך א סטרייק — און דאָס איז אין אמעריקע אלע טאָג, — קאָן ער קריגען א צעשפּאַלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך שלעכט. האָט מען איהם נענעבען איין עצה, אז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאקי ניט באקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אדער פּארעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאכט ניט שלעכט. גארניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער איסט־סייד. אז איהר'ט נעהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דערזעהען אָנגעשריבען אויף א פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אידיש: בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

שוועך, יונה דער בעקער. און מאָמער וועט איהר זעהען מאַקי אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאן פֿאַרקויפֿט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אהינצו ניט גהען. גהען זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שוועך. אַ סימן וועט איהר האָבען, אז איהר וועט אַריינקומען, וועט איהר באָלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זיי, אונזער מחותנת'טע, ריוועלע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געווים דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערעל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפּעל, דרעהט זיך דאָרט ארום. זי הייסט אלטע, און מע האָט זי מיר אמאָל גהאַט גערעדט פאר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערש מאָל.

VIII

מיך זוכען א רזשאפ

VIII

מיר זוכען אַ דושאַפ

א

מע קאָן ניט באַקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגענעמע געסט ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דער אייבינדער. און עס איז אונז דאָרט נאָר ניט שלעכט. און פּרייליך איז אויך געווג. וועד שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פּריי, — דעמאָלט איז א לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אַלע, גאַנץ קליינווארג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר נעהען אוועק אין טהעאַטער אריין. איך מיין דאָס די „מואווינג־פּיקטשורס". עס קאָסט א ניקעל א פּאַרשוין, און איהר זעהט זיך אָן אזעלכע וואונדירים, אז דער קאָפּ דרעהט זיך אזש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס א זוהן, אַדער דושויקאָב שיפּ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך נאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט נעלעגען אין די מואווינג־פּיקטשורס. איך וואָלט נאָר קיינמאָל ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערר, אויך אזוי. נעהט זשע אַבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אז ס'איז א שטות'ערייי. ס'איז נאָרניט, זאָגט ער. ס'איז

פֿאר קינדער. פֿרענט זיך א קשיא: ווי באלד אז פֿאר קינדער, פֿאר ווֹאם זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פֿיני? און זיין ווייב טייבעלע? און מיין שוועגערין ברכה? האָט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאָגט ער, האָבען אזוי פֿיעל שכל, זויפֿיעל די קינדער. און פֿיני, זאָגט ער, רייסט זיך אהין נאָר אויהם, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפּיץ איז געווען, אז אליהו האָט אזוי לאַנג געוועדט, ביז ער איז איינמאָל אין א זונטאָג אויף מיטגענאַנגען מיט אונז. פון דעמאָלט אָן לאָזט ער ניט דורך קיין איין זונטאָג און נעהט אין די מואווינג־פּיקטשורס. מיר נעהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פּעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאָר די מאַמע נעהט ניט. „איהר מאָן, זאָגט זי, וועט לינגען אין דער ערד, און זי וועט נעהן אין טרעיאַטער — ניט דערלעבען וועלען דאָס, זאָגט זי, איהרע שונאים!"...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאַקי גאָר־נאָר ניט שלעכט. עס איז אָבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א נאַסט. מע באַדאַרף עפּעס זעהען א טהועטע, „טרייען א דושאַב". אין אמעריקע באַדאַרף יעדער „מאַכען א לעבען". אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער גענעט־ארום פּארזאָרגט מעהר פון אלע־מען. ער קומט אלע טאָג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאַמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פֿיני איז אויך דאָ. ער, פֿיני, האָט פֿלאַנען און פּראָיעקטען אָהן א שיעור. נאָר אלע זיינע פֿלאַנען טויגען אויף כּפֿרות. דאָס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאָר זיי געפֿעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאַמער גע־פֿעלט עס אליהו'ן, געפֿעלט דאָס ניט ברכה'ן. למשל, פֿיני'ן איז נעקומען א נעדאַנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעלע זאָלען

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, נייהען אויף דער מאשין. דאָ רופט מען דאס „אפריי־טערס". זאגט אבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאכה אוועקצוואַרפען די היים, זיך איינשטעלען דאס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט־פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואס איז שענער — פארקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אדער ארבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אנגעצונדען, למאי אליהו וואַרפט איהר אוים קנישעס. זי גיט איהם אנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטרט, וואלטען זיי אלע געשוואלען פאר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האָב איך ליעב נאָר פאר זיין רערען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז א חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע־מענ'ס טענות, חאפט ער זיך אויף, מאכט מיט ביידע הענט און לענט־אווק א מענה־לשון. איך געדענק איטליכס וואָרט. אָט ווי אזוי פיני האָט גערעדט:

— אָ! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואס איהר זענט! אין אייך לינט טיעף אייננעווארצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאנד פון פאני, ימח שמו וזכרו! אמעריקע איז אבער ניט חזיר־לאנד! אלע מיליאנערען און מיליאהרערען אין אמעריקע האבען יונגערהייד געארבייט שווער און ביטער. ווער אין א שאפ, און ווער אויף דער סטריט. פרענט ביי ראקענפעלער, קארנעגי, מאר־גען, וואנדערבילד, וואס זענען זיי געווען אמאל? צי האבען זיי ניט געקעהרט די סטריט? צי האבען זיי ניט ארומגעטראגען קיין פייפערס אויף צו פארקויפען? צי האבען זיי ניט געפוצט פרעמדע שיך פאר א ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויסט־מאביל־ען, מיסטער פארד — פרענט איהם, צי איז ער ניט געווען

אמאל א שאפער, איין אנטריבער? אדער נעמט נאר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאן, א לינקאלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען נעבוירען נעוואָרען גרויסע מענטשען, פרעזדענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזדענט ווילסאן, זאל ער מיר מוחל זיין, איז ניט נעווען קיין מלמד?...

ד.

דאָס קאן שוין מיין ברודער אליהו ניט פארטראגען. ער האקט איבער אונזער חבר פיני'ן סאמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „נגתקה"! דו פארגעס נאר נישט, אז דערווייל איז ווילסאן מלך...

נאר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז נעפעהרליך. ער לאכט זיך אוים פון מיין ברודער אליהו:

— חא־חא! מלך? וואס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטא קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאקראטיטשע־סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזדענט, וואס איז די נפקא־מינה? — פרובט זיך אליהו. און פיני האקט איהם אפ:

— ס'א גרויסע נפקא־מינה! פון מלך ביז פרעזדענט איז אזא חילוק, ווי פון „יכבה" ביז „יבבה"! א מלך איז א מלך, און א פרעזדענט איז א פרעזדענט! א מלך איז בירושה, און א פרעזדענט קלויבט מען אוים. ווילען מיר — איז ווילסאן פרעזדענט אויף נאך פיער יאהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאהר ארום קאן איך אויך זיין א פרעזדענט?

— דו? א פרעזדענט?...

— איך — א פרעזדענט!...

ח.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האב איך איהם נאָך קיינ־מאָל ניט געזעהען אזוי לאכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל א מענטש א פארזאָרגטער, א מרח־שחורה'ניק. זעלטען וועט איהר זעהט איהם, ער זאָל לאכען. און אפילו אז ער לאכט, איז אויך נאָר מיט א האלבען מויל. איצטינם מאָל איז עפּים אָנגעפאלען אויף איהם אזא געלעכטער, אז מיין מאמע האָט זיך אזש איבערגעשראָקען פאר איהם. עס איז אָבער טאקי נעווען פון וואָס צו לאכען. מע האָט באדארפט נאָר א קוק טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אזוי ער האלט די הענט אין די קעשענעס פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי חאפען ארום די נייע גרויסע אמעריקאנער שיך, אויפ'ן האלז־טיכעל, וואָס טייבעל מאכט איהם אלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל לינען גלייך, און עס פאלגט ניט, חאטש געב דעם א קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אמעריקאנער קאפּעלישעל, וואָס ווייל ניט זיצען אויף אירן אָרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטינע אויגען מיט זיין שפּיצעכינער נאָז, וואָס קוקט־אראָפּ אין מויל אריין.

— רבונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אמאָל א פּרעזי־דענט?... זייט א בריה און לאכט ניט!

ו.

נוט אָנגעלאכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאמע אזוי:

— מילא, אונז האָט שוין אונזער פּיני באוואָהרענט. מיר נעהען אלע אין שאפּ און וועלען נייהען קליידלעך אויף דער מאשין. און פּיני אליין איז דאָך אודאי שוין א באוואָהרענטער מענטש — ער וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, א פּרעזדענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינווארג?

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט לײדען, וואָס מיר געהען ארום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך ארום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אדער אין „טשעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך א פּרוף געטהאָן מיך אָנצונעמען ביי׳ם אויהער, נעדענקט איהר דאָך, וואָס פּאר א מיאוס׳ען פּסק ער האָט געטאָפּט פון א „וועדגעלעז", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט א קולאָק גלייך אין נאָז אריין — ער זאָל וויסען, אז אין אמעריקע קאָן מען זיך „פּייטען", דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט א גלייבען.

— וואָלט איהר שוין געהאט אזא דאנה מיט זיך, ווי איהר האָט א דאנה מיט די קינדער!... — רופט זיך אָן משה דער אייג־בינדער און דערמיט גיט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען טאקי זעהר וואויל געסט, נאָר ס׳איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּים טהון, עפּים אליין פּארדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

היינט אונז, מיינט איהר, איז דאָס אייגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאסקאווע ברויט? מיין מאמע העלפּט־אויס פּעסי׳ן אין קימשען. זי באקט און קאָכט און וואשט און רויימט. אונזער חבר פּיני׳ס וויב מיבעל פּארבעט די בעטען און קעהרט־אוים די רומס. פּיני אליין העלפּט משה דעם אייגבינדער אויפ׳ן סטענר ביי די ספּרים. חאטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני׳ס הילף נישטאָ א סך צו וואָרטען. וואָרום פּיני, אז ער דערזעהט ספּרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אריין די נאָז אין א בוך — איז א גוטען מאָג! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאכט. האָט ער א טבע — ער דראקעט. גאָט האָט איהם צוגעשיקט א פּאָנטאָן־פּען, וואָס די טינט געהט ניט אוים אייביג — אייביג. פּאָפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באָרשטש, — זיצט ער און דראקעט.

— דו לערנסט זיך שרייבען? — פרענט איהם אליהו. נאר פיני ענטפערט איהם ניט. ער לענט־צוגויף דאם אנגעשריבענע און באהאלט עם ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעם פון פידושאק פון בוידע זייטען, און ער זשהט אוים ווי נעשוואלען.

ת.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעריג. ביז מיר וועלען אמאל קרינען א דושאב, העלפען מיר אוים דער חא־ליאסטרע ווי ווייט מענליך. איך העלף דעם עלטערען באי קלעצעל, וואם מע רופט איהם איצטער „סעם", ביי'ם צעטראנען די פעקלעך פון די פייפער־באקסעם. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאל ארום וועלוולען, וואם היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באקא־ליינע סטאר, און אמאל ארום פייטלען, וואם מע רופט איהם היינט „פילי", דער וואם פערעלט מיט אידישע „פיפערס". פאר אונ־זער ארבייט באקומען מיר פון זיי ניט קיין שום נעצאהלט, א חוץ נאר, וואם זיי נעמען אונז זונטאג אויף זייערע הוצאות אין טהעא־טער, איך מיין, אין די מואווינג־פיקטשורס. און אז מיר נעהען־ארוים פון די מואווינג־פיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מארשענע". דא הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאם אדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקווים, וואם זעהט אוים ווי א פורים־דיג פלעדעל, אדער מע טרינקט עס מיט סאדע־וואסער. דערנאך „נעמען מיר א וואק", א שפאציער הייסט עס, אין פארק. און פארקען זענען דא אין ניו־יארק א סך, און אומעטום לאזט מען אייך אריין אומזיסט, אהן געלט. אמעריקע איז שוין איין מאל א לאנד! וואוהין איך וויל — אהין נעה איך, און וואם איך וויל — דאם טהו איך.

ט.

האָב איך צייט, חאָפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אמאָליגען חבר ושתי (היינט הייסט ער שוין הערר). איז אָבער זיין באָסיכע (בעל־הבית'טע) פון'ם סטענד ניט צופריעדען. זי האָט באמערקט, אז ושתי רוקט מיר אונטער אמאָל א באָקסער און אמאָל א פּאָר ראָזינקעס מיט מאנדלען. „צוויי נאשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענר ניט פּארטראָגען"... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי'ן, צו הערר'ן הייסט דאָס. איך וואָרט ביז ער קומט אויף דער נאכט אהיים, ברענגט ער מיר אלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשענע אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אז איך קיי, שטעלט זי מיר צו א בענקעלע פּאָר מיין ברודער אליהו. פרענט מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאָינגאָם". אָט דאָס, וואָס אלע קיינען אין אמעריקע. זאָגט ברכה, אז עס קעהרט זיך איהר איבער די נאָל פון דעם קיינען, וואָס מע קייעט דא. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאכטען, אז בהמות מעלה־גרה'ן"... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פּארנלייכט די אמעריקאנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט א פּאָלק, דאָס ערשטע, דאָס נרעסטע, דאָס קלינסטע און דאָס פּרייסטע פּאָלק אין דער וועלט, און פּארנלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט א בעלן נעווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאך — וואָס וואָלט פון אונז נעווען, ווען קאָלומבוס זאָל חלילה ניט נעווען אנטדעקען אמעריקע?

— וואָלט עס איין אנדערער אנטדעקט! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פּראָסט און דוקא ניט לאנג נעטראכט.

י.

דאנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה — מיר האָבען שוין א דזשאב. מיר'ן שוין ניט דארפען מעהר ארומ־נעהן לעדינ. מיר'ן שוין ניט דארפען אָנקומען צו לאסקאווע

ברויט. מיר ארבייטען שוין אין שאפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאפּ נעהען ארבייטען דערוויי? צוויי פון אונזער משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט ארבייטען אין שאפּ, און ווי אזוי ארבייט מען דאָרט? — דאָס נעה איך אייך דערצעהלען.

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

א.

ווי אזוי מע ארבייט אין שאפּ — קאָן איך אייך אקוראט ניט זאָגען. וואָרום איך וויים אליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אהינצו ניט אריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך וויים נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פּיני. אלע אויפדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאפּ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אלע מאָל אויס־געמאטערט אוּן הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאפּער". ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך א וואָרט איז פאר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אריבערטראָגען. דאָס איז א „ווינדע". א ווינדע הייסט דאָ א פענסטער. זאָגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי"... היינט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאקינגס". איהר וועט קיינמאָל ניט פאלען דערויף, אז סטאקינגס זענען זאָקען. אדער, אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפ'ן וואָרט „רישעס"? דאכט זיך, אז „פּאָסודע", זאָגט ברכה, איז א סך שענער? אדער וואָס קאָן זיין פשוט'ער

פון א „לעפעל"? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון". ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאנד, סטייק איז א מאכל, פּאַרק איז א נאָפּעל און אייגעלש איז א שפּראך"...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני ארבייטען אין צוויי באזונדערע שעפּער. איינער איז איין „אָפּרייטער". דאָס הייסט, מחילה, א שנייידער. דער אנדערער איז א „פּרעסער". איין אָפּרייטער דאַרף ניט נייהען מיט די הענט. ער שטעפּט ביי דער מאשין. דאָס דאַרף מען אָבער אויך קאָנען. עס שטעפּט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאָטע, און אונזער טאָטענ'ס טאָטע, און אונזער טאָטענ'ס טאָטענ'ס טאָטע איז קיינמאָל קיין שנייידער ניט געווען און א מאשין קיינמאָל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאָמען, זאגט די מאָמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אמעריקע. אין אמעריקע איז ניטא א זאָך, וואָס א מענטש זאָל ניט קאָנען. אין אמעריקע לערענט מען זיך אויס. א סימן האָט איהר — למאי א רב? זיין א רב דאַרף מען דאָך אודאי קאָנען. א רב מוז חאָטש קאָנען פּסק'ענען שאלות. פון דעסטוועגען זענען פּראָהאן אין אמעריקע רבנים, דאָ הייסען זיי „רעווערענטען", וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דאָ באָקענט מיט א מוהל, מיט א רעווערענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דער היים איז ער געווען א שנייידער, און נאָך א דאמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?"...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!"...

ב.

ווי אזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערנט שטע־פּן? — למאי ווי אזוי איז דער דאמסקי שניידער נעוואָרען א מוהל? איז אליהו נעבאך טאקי גוט אויסגעריסען נעוואָרען. מע האָט איהם נענעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער־נעהן מיט דער מאשין. איז ער דורכגענאנגען עטליכע מאָל הין און צוריק און איז נעוואָרען אָל־רייט. אויף מארגען האָט ער שוין געשטעפּט. מאהלט אייך, אז אך און וועה איז געווען צום שטעפּען. נאָר נוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט נעקאָנט באווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך נעפּוילט ארבייטען. חס וחלילה! פּיני וועט אייך געהן ארבייטען טאטשקע־ארבייט — אבי מאכען א לעבען אין אמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט א נידעריגע ראיה און טהוט אלסדינג חאָפּענדינ. מע האָט איהם אויך אוועקגענעצט ביי דער מאשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע האָט איהם אויך נענעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאשין. האָט זיך נעטראָפּען מיט איהם איין אומגליק. דאָ וועדר דאָס אָנגערופּען: „איין עקסידענץ". אונזער חבר פּיני האָט אין אייליגיש פּארטשעפּעט דעם פּידזשאָק און האָט צונעשטעפּט דעם לינקען ארבעל צו דער מאשין. א גליק חאָטש, וואָס ניט די האנט. וועה־וועה, וואָס מע האָט זיך אָנגעלאכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפּגע־הויבען א הוררא! „גרינהארן" האָבען זיי איהם א נאָמען נענעבען. גרינהארן איז די טייטש א גרינער. און א גרינער הייסט אזעל־כער, וואָס איז נאָר־וואָס אראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט ניט, וואו א טיר עפּענט זיך. גרינהארן איז א בזיון. ערגער פון א גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך נעווען, ווי זאָגט ברכה, א האלבע צרה. דארף זיך טרעפּען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

ד.

פונקט אין דעם שאפ, וואו מיין ברודער אליהו האָט נעארבייט ביי דער מאשין און אונזער חבר פּיני איז אויך געקומען לערנען די ארבייט, האָט זיך געפונען אונזערער איין אלטער באקאנטער און פּיני׳ס א שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האלט קאָפּ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער געפאָהרען אינ־איינעם אויף איין שיף, אויפ׳ן „פּרינץ אלבערט". איהר דאַרפט נעדענקען מסתמא דאָס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער געווען אויף מעסערשטעך. באדערף נאָט פּיה־רען אזוי, אז פּיני זאָל זיך מיט איהם באַנענענען אין איין שאפ. און נאָך ווי אזוי באַנענענען! אין דעם דאָזיגען שאפ איז דער הייסינער שניידער א גאַנצער מאכער. ער איז ניט קיין אָפּרייטער ביי דער מאשין, נאָר א „קאָטער". דאָס הייסט, ער איז א צו־שניידער. ער שניידט־צו, און די אָפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האָפּט נאָר אין גיכען ווערען א „דעזיינער". דאָס איז שוין נאָר א גרויס שטרייכעל. א דעזיינער הייסט אזעלכער, וואָס מאכט פאסאָנען. א דעזיינער פאַרדיענט פופציג טאָלער א וואָך, און פינף און זיבעציג טאָלער א וואָך, און הונדערט אויך! אז עס באַגליקט א מענטשען, וווייסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם ניט גאָט גאָר, דעם אנדערען גאָרנים"...

ה.

אז פּיני איז אריינגענעקומען אין שאפ, קומט איהם דער הייסי־נער שניידער אקענען. ער שמעלט אוועק אויף איהם די שארפע בריללען, ציהט־אויס פּיני׳ן א יד און מאכט צו איהם: „העלא־לא, לאַנדסמאַן! האָו דו יו דו?"... דאָס הייסט: „שלום־עליכם, וואָס מאכט איהר, רב קרוב?"... קוקט אויף איהם אונזער חבר פּיני

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. וואר איז דער לץ? ער האט איהם גארניט דערקענט. ערשט, אז יענער האט איהם אנגערופען דעם נאמען פונ'ם שיף „פרינץ אלבערט", האט זיך פיני דערמאנט וואר דאס איז. און ס'איז איהם געווארן, זאגט ער, דריי לעכער אין הארצען! דאכט זיך, וואס האט איהם דער הייסינגער שנייידער געטהאן? ער קאן אבער, זאגט פיני, זיין פנים ניט אנקוקען. ער זאל וויסען, זאגט ער, פארדיענען טויזענד טאלער א שעה, וועט ער אין דעם דאזיגען שאפ ניט זיין קיין מינוט זפילו! און דערצו נאך דער עקסידענץ מיט'ן צונעשטעפטען ארבעל...

ו.

בקיצור — פיני שוין ניט זיין קיין אפרייטער. ער נעהט אוועק אין איין אנדער שאפ און באשטעלט זיך דאס פאר א פרעסער. א אונטערפרעסער דערווייל. אז ער וועט זיך אויס־לערנען די ארבייט, וועט ער נעהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאן ניט וויסען. — זאגט פיני. — קיינער וויסט ניט וועמענ'ס מארגען ס'איז. ניט קארנעני, זאגט ער, ניט וואנ־דערביל'ד, ניט ראקענפעלער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען אמאל זיין דאס, וואס זיי זענען...

דערווייל וועלד נאך פיני נוט פארשוואלצט. און אלץ איבער זיין טבע, וואס ער האט ליעב אלסדינג טהון חאפענדיג. און דערצו נאך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אלע טאג אהיים א צעבריהטער.

איינמאל איז ער געקומען מיט א סקאליטשעטער נאז. וואס איז די מעשה? ער האט זיך ביי'ם פרעסען אפגעבריהט די נאז. ווי קומט דאס פרעסעל צו זיין נאז? זאגט פיני, אז זיין נאז האט ניט געווארט, ביז דאס פרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאז. ער קאן באשטעהן, זאגט ער, אז זיין נאז זאל געהן צום פרעסעל. ווי קומט זי, די נאז, צום פרעסעל? לאזט זיך אויס, אז פיני האט

נאָר געזובט א שטיקעל ארבייט, און וויל ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבוינגען האַרט צום טיש און האָט געטראָפען מיט'ן שפיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגענעליהטען פּרעסעל.

— א שלימ־מזל אז ער פּאלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף א שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, וועד דאָס האָט געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שוועגערין קאָן אריינזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אמאל געזעהען, אז וויבער זאָלען זיין צופריעדען? זיי באווייגען אונז, מאנסבילען, וואָס מיר דארפען אזוי האַרעווען אין אמעריקע, בכדי צו מאכען א לעבען. א קלייניגקייט — ארבייטען אין שאפ! אז האלב נאָך זיבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער ארבייט. א שעה נעמט־צו דאָס פאָהרען אהין. עפּיס איבערחאפּען דארף מען. דאוונען דארף מען דאָך אודאי. הייגט רעכענט־אויס, וועט מיר דארפען אויפ־שטעהן? און פארשפעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פארשפעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראָפּ פאר יעדע פינף מינוט א האלבען טאָג ארבייט. ווי אזוי וויסט מען דאָס, צי איהר האָט פארשפעטיגט, אדער נייז? דערויף איז דאָס אמעריקע. אין אמעריקע האָט יעדער שאפ אזא מין זייגער. אז איהר קומט אין שאפ, געהט איהר צו צום אלעם ערשטען און טהוט א קוועטש דעם זייגער. וועדר דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „פּאָנטשען די קלאָק". „קלאָק" איז א זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. א גלאָק קלינגט און א זייגער, זאָגט ער. קלינגט אויך. אָבער נאָר א וואָנט־זייגער. א

סימן האָט איהר: א קעשענע־זייגערל קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש". פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאר וואָס עפּים וואטש?" זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?" זאָג איך: „וואטשעל". פרענט מיך אליהו: „פאר וואָס עפּים „וואטשעל"?" זאָג איך: „אז א זייגער איז א זייגערל, דאַרף זיין וואטש א וואטשעל. עלעהיי, זאָג איך, א „באָי" איז א יונג, איז א יונגעל „באיטשיק", און א קליין יונגעלע — א „באיטשיקעל"... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פּיני זאָגען אלסדינג פּארקעהרט. א גליק, וואָס פּיני איז ניטא דערביי. פּיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעאַמפּערט איבער'ן וואָרט „וואטש", אזוי ווי זיי האָבען זיך נעאַמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפיש" — אָנבייסען. דערפּאר, זאָגט אליהו, איז איין אָנבייסען ברעקפיש, ווייל צום אָנבייסען עסט מען פיש, אָרער הערינג. זאָגט פּיני: „ווי באלד אז הערינג, פּאר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג"?" זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז א הערינג — ניט קיין פיש?" פיהלט זיך פּיני, אז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרענגן ביי איין אמעריקאַנער אידען!" און מע פּוילט זיך ניט און מע שטעלט־אָפּ א געגאָלטען אידען אין מימען גאָס (שבת איז דאָס געוועזען) און מע טהוט איהם א פרעג אויף א טשיקאַוועסט: „פּעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אמעריקע?" זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?"... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּים פרעגען. גיט אונז צו פּארשטעהן, פּאר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף איין אָנבייסען ברעקפיש?" קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „וואר האָט דאָס אייך געזאָגט, אז אויף איין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפיש?" „ווי אזוי זשע דען זאָגט מען?"

— ברעקפעסט! ברעקפעסט! ברעקפעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פּנים אריין און איז זיי מכבר מיט'ן נאָמען „גרינע חיות"...

ח.

איך האָב מורא, אז מיר וועלען זיך מיט'ן שאָפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז די ארבייטער האָבען צרות פון'ם „פּאַרמאן". יערער שאָפּ האָט א פּאַרמאן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פּאַרמאן, יערער שטאָק האָט זיך זיין פּאַרמאן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו ארבייט, איז דער פּאַרמאן א המן, א רשע מרושע. ער איז אליין אמאָל געווען איין אָפּרייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפּגעארבייט און איז געוואָרען א פּאַרמאן. די ארבייטער זאָגען, אז ער איז ערגער פון'ם „באָס". באָס איז א לשון־קודש־וואָרט און שטאַמט פון'ם וואָרט „בעל־הבית". אזוי זאָגט אליהו, און פיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פּאָרט א חזן'ס א זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פּאַרמאן. מע האָט ארויס־געלאָזט א קלאָנג אין שאָפּ, אז דער פּאַרמאן רוקט דעם זייגער. אזוי, אז וועו איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פּארשפּעטינען — וואָס זאָגט איהר אויף אזא ממזר?... און אונזער חבר פיני דער־צעהלט פון זיין שאָפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פּאַרמאן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם ארבייטער א קוק טהון אין א פייפער אריין. לייענען א צייטונג ביי דער ארבייט — חיות ניט זיכער! רויכערען שמועסט מען ניט. א וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צוויישען זיך. ס'איז אזוי שטיל, זאָגט ער, אז מע קאָן הערען א פליג! אויסער דעם טראָסק מיט'ן גראָגערען פון די מאשינען. נאָך א מעלה האָט זיין שאָפּ. דאָרט וועלען די פּרעסלער אָנגעוואָרעמט מיט נאָז. דאָ זאָגט מען ניט נאָז, נאָר „נעז". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אזוי ווי ביי אונז נאָז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען נאָז. מע דאַרף זאָגען נעז. אקוראט פּארקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען נעז, וואָלט מען דאָ מסתמא גע־זאָגט נאָז.

מ.

חקיצור, די נעז פון די פּרעסלעך פּארהאקט אזוי דעם קאָפּ, אז די ארבייטער אין שאַפּ פּאלען חלשות און מוזען סטאַפּען די ארבייט. רעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע". דאָס הייסט, אז עס קומט צום אָפּנעמען פּאר דער וואָך, וואָס מע האָט פּארדינט, וועהד א לאָך. דאָ האָט איהר פּארשפּעטינט פינף מינוט — אראָפּ א האלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו־פּריה אַוועקגענאנגען — אראָפּ א האלבען טאָג. דאָ זענט איהר געפּאלען חלשות — פּארפּאלען א טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אריבערטראָגען. מע וועט מוזען ארוים אין א סטרייק.

מיר סטרייקען!

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאָס האָט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואָס שלאָגט זיך צו שטאַרק, נעמט מען אָפּ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אַנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו נעהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האָבען אויפגעהערט צו נעהן אין שאפּ. אונזער שטוב האָט שוין נאָר איין אַנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער חיים. אזוי האָבען מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטאָג. וואָרום, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אז מע אַרבייט אין שאפּ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאָל חלילה ניט פאַרשפעטיגען. און אז זיי זענען נעקומען אהיים, פלעג איך שוין שלאָפען. פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס זיי האָבען נעארבייט „אָוווערטיים". דאָס הייסט, אז אלע אַנדערע ארבייטער זענען בעגאַנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאָך נעזעסען אין שאפּ ביי דער ארבייט. ניט דערפאַר, וואָס מע האָט זיי נענויט פון קהל. זיי האָבען נעארבייט אָוווערטיים, בכדי זיי זאָלען מעהר פאַרדיענען. אי, אז ס'איז נעקומען צום צאָהלען, האָט מען ביי זיי

אפגעריסען טעג — וואָס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, גזלנים זענען אונז באפאלען"... אזוי האָט געזאָגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביזט א לעקיש! — זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. וועז זי, זאָגט זי, זאָל ארביטען אין א שאָפ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפיען אין דער קאשע. זי זאָגט, אז אלע פּאַרלייט מיט אלע באָסעס וואָלטען ביי איהר נעקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאָן!

ב.

דערפאר האָט זי זיך נעקיהלט דאָס הארץ, אז אלע שעפּער האָבען ערקלעהרט א סטרייק. דאָס היסט, אלע שניידערס, ווייפיעל ס'איז פּארהאן אין ניו־יאָרק, האָבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באי. וועה־וועה, וואָס סע האָט זיך אָפּגעטהאָן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האָלס! א „האָל" — איז א זאָל, אָדער א טהעאטער. מע קלויבט זיך צונויף אהינצוצו אלע שניידערס פון נאַנץ ניו־יאָרק אויף א מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דאָרט אן אזעלכע ווערטער, וואָס איהר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראל סטרייק"... „יוניאָן"... „ארגאניזירט"... „אכט און פערציג שטונדען"... „העכערע וויידזשעס"... „בעסערע באהאנדלונג"... „סקעבס"... „סטרייק־ברעכערס"... „פיקעטס"... און נאָך כדומה אזעלכע ווערטער, וואָס איהר פּארשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער פּארשטעהט זיי יא. נאָר געבען מיר צו פּארשטעהן קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאָגט ער מיר, וועסט דו אליין פּארשטעהן". עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראָפּחאָפּען אויף פּאָפּיער. אויסמאָהלען איטליכען באזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואָס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין ווארט. ער בעהט נאר צו צו איטליכם רעדעל און שטעקט אריין די נאז. אדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטארק אויפגערעגט. א פארגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאקעלט־צו מיט'ן קאפ יערען איינציינען, וואס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואס יענער זאל ניט זאגען. אט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאפ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האט איהם אנגענומען ביי א לאץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעווארפען דער נאנצער טארעראם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאר נישט אויספיהרען. מחמת די „אסאציאיישאן" פון די „מאנופעקטשורערס" איז צו שטארק פאר אונז! שאקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאפ. און איך האב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואס באדייט „אססאציאיישאן" און „מאנופעקטשורערס", ווי איך... ווארום אט איז צוגענאנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאטשקע. אז ער רעדט, פאטשט ער מיט די ליפען. דער שניידער האט אנגענומען מיין ברודער פאר א קנעפעל און האט לאנג איבער איהם נערעדט, געפאטשט מיט די ליפען. ער האט אלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפען, אויס־קעמפען ביז'ן סוף!"... האט איהם מיין ברודער אויך אויסגע־הערט און אויך צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ. איין עבירה, וואס מיין שוועגערין איז דא ניטא. זי וואלט איהם שוין עפים אריינגע־זאגט...

ד.

גאנץ אנדערש האט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. ווער עס האט איהם ניט געזעהען און ווער עס האט איהם ניט נעהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען

אויף זיין לעבען. אונזער פּיני׳ס פּיגור דערף אייך זיין באקאנט נאָך פון מיינע פּריהערידע מעשיות. זייַנע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאַנגער שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אַריין, נעדענקט איהר מסתמא. זייַנע לאַנגע שמאָלע הויזען, איין הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפּילטער מאַנישקע — האָט איהר אודאי אויך ניט פאַרגעסען. היינט זיין רעדען, זיין פּינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פון׳ם ארבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאָר, אז פּיני צעהיצט זיך און רעדט פאר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואָס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אַנגעהויבען האָט ער אזש פון קאָלומבוסען, ווי אזוי ער האָט אנטדעקט אמעריקע, און איז באלד אַרויף אויף די פאַראייניגטע שטאַטען, און האָט זיך פאַרמאַסטען צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.

— ווער איז דער ספּיקער? — פּרעגט איין שניידער ביי׳ם אנדערען.

— א גרינהאָרן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואָס ווילּ ער?

— וואָס באדערט ער?

— וואָס האקט ער א טשייניק?

— שאראַפּ! — שרייט אוים איינער, און א סך אנדערע חאַפּען איהם אונטער:

— שאראַפּ!...

ה.

„שאראַפּ" איז אפילו א מיאוס וואָרט. די טייטש פון׳ם וואָרט איז „אַראָפּ פון׳ם מארק!" נאָר אונזער חבר פּיני שרעקט זיך ניט פאר קיין ווערטער. פּיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פּאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואַרפען דעם

צאפען. איהר קאנט צוהאלטען מיט דער האנט, פארשטאפען מיט א שמאטע — עס וועט אייך קיין זאך ניט העלפען. ביז דאס וואסער וועט ניט ארויסגעהן ביז'ן לעצטען טראפען, איז איין עבירה אייער טרחה. פיני מוז אפרעדען זיינס. סיידען מע זאל אים אראפשלעפען פון דער ביהנע. דא הייסט עס ניט ביהנע. דא הייסט עס „סטיידוש". איצטיגס מאל האט מען אים טאקי נעמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פרעסערס, האבען אים גענומען פאר ביידע הענט און מע האט אים מיט כבוד אראפ־געפיהרט פונ'ם סטיידוש. דאס האט אים אבער נאך ניט גע־שטעהרט אויסצופיהרען דאס, וואס ער האט געוואלט אויספיהרען. ער האט דאס איבעריגע דערדעט, שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען געקומען אהיים, האט ער נאך לאנג נערדעט פאר מיין מאמען און פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צוויישען די צוהערער. און מיר דאכט, אז וועדליג פיני האט גע'טענה'ט, איז ער גערעכט. נאר נעהט רעדט מיט ווייבער. אז פיני האט זיך נוט אנגערעדט, רופט זיך אן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואס איז דעם אינדיק פאר א חילוק, צי מע קוילעט איהם פורים צו דער סעודה, צי פסח צום סדר?...

מאמער וויסט איהר, וואס מיינט דערמיט ברכה?...

ו.

דערווייל געהט אוועק א טאג און א טאג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאג. און אלע מאל אויף א נייעם פלאץ. די מאנופעקטשורערס, הער איך זאגען, האלטען זיך אויך שטארק. זיי ווילען ניט נאכגעבען. זיי וועלען אבער מוזען נאכגעבען. אזוי זאגען אלע. ניטא א זאך, וואס די ארבייטער זאלען ניט אויס־

פיהרען. ס'איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאס וועט ניט העלפען, איז עס וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ־זאמלען אלע סטרייקער פון נאנץ ניו־יארק און מיר וועלען דורכ־געהן איבער די סטריטען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערן מיט די פאהנען איבער דער שטאדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שוועגערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאס אוים, ווי קינדער שפיעלען זיך אין סאל־דאטלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האט איהר בארארפט אנקוקען אונזער פיני'ן און הערען, וואס ער האט איהר געזאגט דערויף!

ז.

מיר האבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק נאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך שוין צונעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאי. דעמאלט איז א יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאגט מען, אז מע דער'הרג'עט א מענטשען. א קליניגקייט — דער פערטער דזשולאי? דאס איז דאך דער טאג, וואס די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך באפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין נעווען יום־טוב'דיג. איז אונז פארשטעהרט געווארען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האט מען ג'הרג'עט א מענטשען. די ידיעה האט אונז געבראכט פיני. ער איז נעווען אויפ'ן ארט און האט געזעהען דעם ג'הרג'עטען. ער זאגט, אז דער מענטש האט פאהרייענט דעם טוידט. ער איז נע־ווען, זאגט ער, א געננסטער. פרענט איהם די מאמע: „וואס הייסט א ענענסטער? א גנב?" זאגט פיני: „ערגער פון א גנב!"

פרעגט איהם די מאמע: „א גזלן?" זאגט פיני: „ערגער פון א גזלן!" פרעגט די מאמע: „וואס קאן זיין ערגער פון א גזלן?" זאגט פיני: „א נענגסטער איז ערגער פון א גזלן. ווארום א גזלן איז א גזלן, און א נענגסטער איז א געדונגענער גזלן. דעם מענטשען האט מען געדונגען, ער זאל שלאגען די סטרייקערס. איז ער באפאלען א מיידעל א סטרייקערין און האט זיך פארמאסטען זי צו שלאגען. האט זי געמאכט א גוואלד, זענע, זיך צונויפגעלאפען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלענ... מעהר האט מען פון פיני'ן ניט געקאנט ארויסבאקומען נארניט. ער האט ארומגעשפאנט מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק. ער האט געפינעט מיט דער נשמה. ער האט געשפריצט מיט פייער. ער האט זיך געריסען ביי די האר און געשאטען מיט וועדטער און מיט נעמען:

— אי־אי, קאלומבוס! אי־אי, וואשינגטאן! אי־אי, לינקאלן!

דער סוף איז געווען — פיני האט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאפען!

ח.

ביז עפיס וואס, דערווייל האט דאס אונז געפרעסען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האט זיך געשווארען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאזען אויף דער סטריט פאר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואהרום ווי־באלד אז עס האלט שוין, זאגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטריט — איז שוין עק וועלט! זי האט אנגעוואהרפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האט זיך צעווייגט, ווי א קליין קינד. גאט וויסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האט די מאמע ישוין פארגעסען אן אונז און האט גענומען אויסערען דאס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האבען א שטארקען גאט. און אז עס וועט איהר פיני'ן נאר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

גאָט׳ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אם ירצה שם, אמאל זיין. וואָרום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאָקטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אמאל האָבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאָגט די מאמע.

— אמן הלואי! — זאָג איך און חאַפּ א פּאָטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שיגעץ און זאָל ניט שטופען די צונג אהין, ווהו מע דארף ניט...

ט.

נעלויבט איז גאָט — געקומען פּיני. און געקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענטש דער ענגסטער, וואָס מע האָט איהם גע׳הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר א קאליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער־הרג׳עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אזוי גוט אָנגע׳הרג׳עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראָכען א האַנט. „א מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין ענגסטער!" האָט אָבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פּארהאן א גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פּאר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבער־ברעכען א האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין וויב און קינדער נעבאָך, זיי זאָלען האָבען א טאטען א קאליקע?"...

י.

דער סטרייק האָט זיך פּארצויגען, און מיר געהען ארום אָהן א שטאָך ארבייט. מיין ברודער אליהו איז אוים מענטש. די מאמע רעדט איהם אוים דאָס הארץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונז מסתמא ניט פֿאַר־
לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פֿרייַנד
פֿעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער אייַנבינדער און די איבע־
ריגע פֿרייַנד און גוטע פֿרייַנד קומען אַלע טאָג און טרייסטען אונז
מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
ניט געפֿאַלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען
אין אַמעריקע נאָר פֿון שניידעריי? מע קאָן מאַכען א לעבען אָהן
שניידעריי אויך. והראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי
אזוי מיר מאַכען א לעבען אין אַמעריקע.

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

XI

כתרי־עווקע אין ניו־יאָרק

א.

אַיידער אַיך נעה אַייך דערצעהלען, ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין דעם נייעם לאַנד, מוז איך אַייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער אין דאָ אין אַמעריקע פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע, ווייל נאָר זיי צו דאַנקען האָבען מיר זיך בישלעכוויז ארויפגעאַרבייט און אָנגעהויבען צו מאַכען אַ לעבען. לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דאָ פריינד און באַקאַנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! נאָנץ כתרי־עווקע האָט זיך אַריבערגעפעלט אַהער, קיין אַמעריקע. נאָך אונזער אַוועקפאָהרען פון דער היים איז געווארען, זאָגען זיי, דאָרטען אַ בהלה, אַ מהומה, אַ לויפענייש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, אַ מורא'דיגער פאָגראָם, אַ שחיטה און אַ שרפה — נאָנץ שטאָרט איז אַוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראַכט די נייעס — די מאַמע. וואו ערגיץ אַ צרה, וועדט פריהער פון אַלע געוואויזן די מאַמע. פון וואַנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרי־עווקער שוהל. ס'איז פאַרהאַן אַזא שוהל אין ניו־יאָרק.

ב.

די ערשטע וואָך, אז מיר זענען געקומען אין שטאָדט אריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפרעגט אויף א שוהל, וואוהין צו גיין שבת דאוונען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פֿאַרהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פֿעסי אָפּגעפֿיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאוונען דאָרטען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתריל עווקע". אָדער „די כתריל עווקער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דערזעהען מיט א סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפֿט, ווען מען האָבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אַכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפֿען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אמאָל א זינגערל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאָבצי'ן. א קינד א קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אמעריקע און מאַכען א לעבען. הערש־בער איז דאָ א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „מיטשער". פֿאַר וואָס מיטשער? ווייל ער מיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטיל־ערהייט, קיינער זאָל ניט זעהען. מחמת שלאָגען א קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאָנץ פֿיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער נעהט אַנדערש אָנגעמהאָן. אין דער היים וועז ער טהוט אָן אזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפּען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פֿאַרקירצט.

און די פֿאות אונטערגעהאַלטן. נאָר די בארד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אנדערע די בארד. דאָ, אין אמעריקע, האָט מען פּיינט א בארד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פּיינט חזיר. אנומעלטען האָבען איהם דערטאַפּט אין מיטען סטריט שקציס'לער — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די בארד. א גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם ארויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אז ער געהט אין סטריט, באַהאַלט ער די בארד אינ'ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אמאָל ארויס־צוטרייבען ביי איהם די מיינ. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען נוזמאות. אויסטראַכטען זאכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דאָס הייסט, ער איז א איד א ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופּען א „בלאָפּער". ער איז דאָ אויך דערוועלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אזעלכע גליקען, אז ווען ס'זאָל זיין חאַטש א דריטעל אמת, וואָלט אויך נעווען גוט. ער זאָגט, אז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער'ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען א משומד, אז דער פּרעזדענט אליין האָט זיך באשטעלט ביי איהם א פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז די מעשה מיט'ן פּרעזדענט'ס שטי־ועל איז פּונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אמאָל נעהאַט דערצעהלט, ווי אזוי די מיינ האָבען ביי איהם אויפגעגעסען א קאַץ... דאָ, אז ער מיצער דערצעהלט אזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם. אז ער „האַט א טשייניק", אדער

אז ער „בלאָפט". מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האָקט א טשיניק". עס איז מיר אזוי שטאַרק געפעלען, אז איך האָב עס אַרויפגעחאַפט אויף פּאַפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסגע־מאַהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האַלט א האַמער. אויפ'ן טיש שטעהט א גרויסער טשיניק, און ער האָקט איהם... אַלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאָטשעט פּאַר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט א האַלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפּאַר, וואָס איך מאַך מענ־משעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטא וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק"...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אַלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאַדען, חאָטש א דריט־חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע'הרג'עט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פונ'ם פּאָגראָם גופא האָט ער אַליין ניט אזוי שטאַרק געליטען. דאָס הייסט, געראָבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואנט צעריסען. די סחורה פון קליידט צעגומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. כחמת זיי זענען געלעגען אַלע אין א קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעגאַנגען פון הונגער. דאָס אַלסדינג וואָלט געווען א האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אַלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנ־זעצען. וועד וואָלט זיך נערעכט, אשטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפען אָנזעצען און אנטלויפען פון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאכט איז ער אנטלאָפען. וואוהין — קיין אמעריקע. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאָכט פון מיר, וואָס איך פּאָהר קיין אמעריקע? איצט

שלעפט ער זיך אַרום דאָ איבער די סטריטען. אז ער דערזעהט מיך, אנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך נית אַן צו דערען מיט מיר. המנ׳ם גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאכען בלוי דאָס אנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אַדער אז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה׳כע די רופא׳טע זענען אויך דאָ. איהר נעדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע ווייגשעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע בארען? איז דאָס אלסדינג אוועק מיט׳ן רויך און מיט׳ן פייער. מע האָט זיי פארברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאכט פון אלסדינג אש. איהר זאָלט זיי אַנקוקען, וואָלט איהר זיי נית דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אלט. ער שטופט א פושקארט מיט עפעל און מיט אַראַנדזשעס, און זי פערעלט מיט וויסאָצקי׳ס טיי. „אז אָך און וועה — זאָגט די מאמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען"...

— א שענע ריינע כפרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האָלט מיט איהם. א מצוה אויף מנשה׳כע די רופא׳טע. זי איז געווען א רשע׳טע. געזשאָלעווען איין אַרעמאַן א פארפוילטען עפעל, וואָס איז אַראָפגעפאָלען פון׳ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פארגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האָט מיך אמאָל געפאקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס נעדענקען וויל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך ארומגעשלעפט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפאָנראָמעווען אונזערע כתרי׳לעווקער אידען, נעראָבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

א סברה, אז אונזער האלבע שטוב, וואָס מיר האָבען פֿארקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אָפּגעברענט געוואָרען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואָס דאָרט, אין דער היים, איז ער געווען א בעל־הבית פֿאר זיך, און דאָ, אין אמעריקע, אַרבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפֿרעסער" ביי הויזען, און אמאל איז ער אין „אָפּרייטער" ביי דער מאשין. ער פֿארדיענט, זאָגט ער, זיינע זיעבען־אכט מאָלער א וואָך. עס וואָלט איהם נעווען, זאָגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האָט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי אַרבייטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דאָ „שוירטס". פֿרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פֿאר וואָס הייסען העמדער „שוירטס"? זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואָסער א שוהש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שוירטס". זאָגט צו איהם אונזער חבר פֿיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאָך א סך אנדערע וועלטער? זאָגט אליהו, אז פון אנדערע וועלטער ווייסט ער יאָ דעם שורש. פֿרעגט איהם פֿיני: „פון וואַנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער", און פֿאר וואָס איז בוטשער א קצב?" זאָגט איהם אליהו: „דערפֿאר, וואָס א קצב צעבוטשערט דאָס פֿלייש אויף שטיקלעך"... פֿרעגט איהם פֿיני: „פון וואַנען זשע נעמט זיך עס, וואָס א שניידער הייסט דאָ „אָפּרייטער"?" זאָגט אליהו: „דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס... וואָס... וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואָס בין איך מחויב דיר צו פֿארטייטשען אלע וועלטער, וואָס מע זאָגט דאָ אין אמעריקע?"

— ששא! שריי ניט! מע וועלט פון דיר ניט גליקליך! — זאָגט פֿיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פּנים. — קום נאָר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט ווייסען עפּעס א זאך, זאָלסט דו קיינמאל ניט פֿרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסט בייזע מעהר פון א טויזעטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך אין פאָר איהר מאן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פאַרריעדט פון זייטינע זאכען און האָב פאַרגעסען, אז איך האָב געגומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע באקאנטע זענען דאָ, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני׳ס משפחה, איז נאָך כתריליעווקע אַזינד אין אמעריקע. און ס׳איז א סברה, אז פיני׳ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני׳ס פאָטער, הערש־לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער־מאכער שרייבען צו פיני׳ן, אז זיי וואָלטען שוין לאַנג ארויסגע־פאָהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאָל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאָלער אויף איינצוצאָהלען איין אויפגאָב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט נאָט׳ס הילף געווים אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אהער ניט מיט לעדינע העגט. הערש־לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האָט צוגעטראכט א נייעם אויוועג. אזא מין אויוועג, וואָס מע דארף צו איהם האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאָר ניט. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האָט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואָס נאָך אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאָר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פיני׳ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א געוועהנליכער וואָנט־זייגער מיט א געוועהנליכען ציפערבלאט. נאָר וואָס דען? אז איהר קוקט זיך נוט צו צום ציפערבלאט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זון

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאג זעהט מען מעהר ארויס די זון. און ביינאכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פארטיג? האט צייט! אלע מאל, וועז דער זייגער שלאגט־אוים צוועלף, עפענט זיך אויף פאר אייערע אויגען א קליין טירעלע און עס קומט ארויס פריהער איין אפיציער מיט א שפאנע. דערנאך צוועלף סאלדאטען־מוזיקאנטען. דער אפיציער טהוט א מאך מיט דער שפאנע, און די צוועלף סאלדאטען שפיעלען אף א מארש און געהען אוועק. מאכט זיך צו דאס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאן מען מיט אזא זייגער פארדיענען געלט אין אמעריקע? אויף דעם זייגער האט פיני׳ס פעטער פארבראכט היב־שע עטליכע יאהר. ער איז שוין נעווען ביי איהם כמעט אינ־גאנצען פארטיג. האט מען איהם בעת פאגראם צעריבען אויף שטיקלעך. נאר עס מאכט ניט אוים. אבי דער שכל פונ׳ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאז ער נאר קומען קיין אמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאגט דא, אללרייט.

מ.

און ווי אזוי מיר מאכען א לעבען — האב איך אייך נאך אלץ ניט געזאגט. נאר דאס לאז שוין זיין אויף מארגען.

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און נע־נומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי נעהט אַלע שבת דאוונען אין כתריל־עווקער בית־המדרש, באַגעגנט זי זיך מיט מענטשען. האָט זי זיך באַקענט מיט דער פרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פרע־זידענט". די פרעזידענטיכע איז אַ וואויל־ע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע וויסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע וויבער וויסען ניט ווער עס האָט זיי נעשלייערט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס וויב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אַז די הינע וויבער נעהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַנ־טען. דאָ הייסט דאָס „דיימאַנטס". און אַז זיי זענען מחילה נרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי וויסען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען לשון־הרע... האָקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אָט דאָס

אליין, טאכטער לעבען, איז דאך אויך לשון־הרע"... פארענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, וואָרום זי זאגט דאָס פאר אייגענע, ניט פאר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פרעזידענטיכע און צו איהר מאן, דעם פרעזידענט פון דער כתרי'עווסער שוחל.

ב.

תאָט איהר וועט נעהערט פון דער „היברו ניישאָנאל וואורשט קאָמפּאניע"? דאָרט פארקויפט מען אידישע כשר'ע קאָלבאסעס. דאָרע קישקע, געבראָטענע צונגען און נערויכערטע פליישען. אין אלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס", וואו איהר קומט אריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאָנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאָר, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. וויי אזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאָנגען נאָך א פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אמאָל אריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען נעפיהלט, אז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פּאָרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגענאָנגען פּאָדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אָט וואָס. דער פרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאָנאל וואורשט קאָמפּאניע". האָט די מאמע דורך דער פרעזידענטיכע גע'פועל'ט ביי'ם פרעזידענט, אז מע זאָל אריינגעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאָנאל וואורשט קאָמפּאניע" פאר א מענטשען. דאָ הייסט עס א סיי'עסמאן, ס

פארקויפער. און ניט נאר א פארקויפער אליין, נאר טאקי א „וויטער" אויך. דאס הייסט, אז איינער קומט צריין און הייסט זיך דערלאנגען הייסע קישקעלעך — דאס מען זיך ניט שעמען און דערלאנגען. האט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געבראקעלט: „סטויטש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזנ'ס א זוהן און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאל זיין א משרת!"... האט איהם אונזער חבר פיני צוועקגענעבען א גאב. „וואס מיינסט דו? — האט איהם פיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ'ם פארשאלטענעם כתריעלעווקע? דו ביזט אין אמעריקע ביזט דו! אין אמעריקע האבען אזעלכע פיינע מענטשען ווי דו, למשל, א קארנעגי, א ראקענפעלער, א וואנדערבילד, געפערעלט מיט נאזעטען, ארומגעטראגען שוועבעלעך (דאס הייסט עס „מעטשעס") און געפוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייגן די געשיכטע פון א דזשאנדזש וואשינגטאן, פון א אייבראם לינקאלן, אדער פון אנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אנשטעהן פארקויפען קישקעלעך"...

ד.

דאס האט אבער אונזער חבר פיני געחאפט א מיאוסען פסק פון מיין מאמע. וואהרום כל זמן פיני האט געשאטטען מיט נעמען: קארנעגי, ראקענפעלער, וואנדערבילד, — האט איהר ניט געאהרט. נאר אז ער האט דערמאנט דזשאנדזש וואשינגטאן און אייבראם לינקאלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם חזן — האט דאס איהר פארדראסען. זי האט געזאגט, אז זי קען ניט וואשינגטאנען און וויים ניט ווער אברהם לינקאלן איז געווען. עס קאן זעהר זיין, אז דאס זענען געווען גאנץ לייטישע מענטשען און גאנץ שענע אירען. נאר זי ווייל ניט, מע זאל איהר מאנ'ס נאמען באציהען אהער קיין אמעריקע. לאז ער זיך זיין, זאגט זי, דארטען איז גן־עדן א גוטער מליץ פאר איהר און פאר אייך און פאר כל ישראל.

— אָמן! — זאָג איר, אז חאָפּ א פּאָטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאָל ניט זיין קיין עיזו־פּנים.

ה.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האָט א דרשאָנ אוו שאכט א לעבן. ער פּאַרקויפט קישקעלעך און דערלאָנגט צום ט"ש אוו באקומט דערפאר, ערשטענס. פּינף טאָלער א ווּאָך, אין א חודש לזה, צוויי מאָל אין טאָג עסטן — איז אויך עפּעס ווערטה. היינט וואָס איז ווערטה דאָס וואָס עס קומען אריין אין „סטאָר" קויבען פּלייש א וועלט מיט מענטשען? אלע טאָג מאכט ער נייע באקאנטשאפטן מיט די פּיינסטע לייט פון ווי־יאָרק. עס איז דאָ א האפענונג. אז מיין ברודער זאָל נעהן העכער און העכער. מחמת ער איז באַ־לייבט פון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג כיי די קאָסטאָמערס. א קאָסטאָמער האָט הנאה, אז איהם באַדיינט א טאטע'ס א קינד, ניט קיין נעבוירענער משרת... איין שטיקעלע חכּרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואכסט איהם, ניט פּאַר אייך נעראכט, א באַרד. ער זאָל ניט האָבען קיין באַרד, וואָלט ער געווען נאָר נאָר אָלי־דייט. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעים, האָט זיך זיין באַרד אין אמעריקע ביי איהם צעוואכסען אין דער בריט און אין דער לענג. דאָס הייסט, מעהר אין דער בריט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פּיני, אז ער וואָלט געמעגט דאָס בערדעל, אויף אמעריקאָנער לשון נערעדט, אביסעל „צופּיקסען". אזוי ווי ער, פּיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אריינגעחאפּט צו א שערער (דאָ הייסט עס א „בארבער־שאפּ") און האָט זיך אוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפ'ן „טשער" (אזא שטוהל) און פּאַרוואַרפען דעם קאָפּ און ניט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט נאָך דעמאָלט ניט געקאָנט רעדען קיין איינגעלש. איז צוגענאַנגען דער שערער, דער „בארבער" הייסט עס, און האָט אירם, זאָגט ער, אָנגענומען כיי דער נאָז — אזוי זאָגט פּיני — און האָט נישט געטהאָן נאָר

ניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָננעזייפט גוט דאָס גאנצע פּנים און איז זיך דורכגענאנגען מיט א גאַל־מעסער מעהר ניט אז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אז ער איז אויפגעשטאנען, אזוי דערצעהלט פּיני, און האָט נעגעבען א קוק אין שפּיגעל, האָט ער זיך אליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, א סימן פון א באָרד, אָדער פון וואָנסעם. נאַטן, ווי א לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאָט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעבאָך נע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אזש קראנק געוואָרען פון צרות און פּאר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר נעווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיני נאַלט זיך אַלע וואָך דאָס גאנצע פּנים און זעהט־אוים, ווי איין ערטער אמעריקאנער. ער רעדט שוין נאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אראָפּ... דערצו, וועז ער זאָל נאָך וועלען אכטונג געבען, די מא־נישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אראָפּ, דער אנדערער ארויף, — וואָלט ער שוין נעווען א גאנצער דזשענטעלמען, א ספּארט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאָמט דאָך פון א משפּחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע נעשעפּטען, וואָס דא הייסט עס „ביזנעס", וואָלט ער נעקאָנט מאכען א לעבען. ער מאכט אזוי אויך א לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אנדער דזשאב. דערפאר האָט ער א מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין ארבייט אין דער וועלט. ער

וועט אייך טחון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאכען א טאָלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פּערלען מיט גאזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז א פּרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאָר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאַליענער. א געבאָרענער איין אמעריקאנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפּנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פּיני. ער האָט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקע. דאָס נאנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסוועניג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי אים:

„קאָלומבום'עס מדינה
איז א לאנד פּאר גרינע.
דאָס איינציגע געבליבען,
וואָס א איד מאכט דאָ א לעבען...
דאָס לאנד איז גרויס
נאָר אָהן א סוף.
דאָ האקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ ווייסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראָם:

„אמעריקע איז דאָס לאנד פון יושר,
האָט א פּרעזידענט און ניט קיין קייסער"...

לאכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר" גראָמט זיך עפּיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם פּיני מיט א משל: „אז דער מאן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין מאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דא דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין מאטען אהן א גראם"...

ז.

איהר מיינט, אז אונזערע וויבער מאכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאם מיין ברודער אליהו'ם וויב ברכה און אונזער חבה פיניס וויבעל טייבעל. זיי ארבייטען ביי „נעק-טיים" (מענערשע שניפסען). און וועמען האבען זיי צו באדאנקען? וויעדער א מאל מיין מאמען, און וויעדער א מאל צוליעב דעם, וואם זי געהט אלע שבת אין שוהל ארײן. דארט האט זי זיך באקענט מיט איין אלרייטניטשקע, א נגידית הייסט עם (א נגיד הייסט דא איין „אל-רייטניק"). די דאזיגע אלרייטניטשקע איז אמאל געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתריעלעווקע, טאקי ביי רב יאסי דעם נגיד. איהר נאמען איז קרוינדעל. מיט דער קרוינדלען איז א גאנצע געשיכטע, וואם קאן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתריעלעווקע, איז אמאל געווען א קצב מיט'ן נאמען מלך. מלך דער קצב. האט דער מלך געהאט א יונג מיט'ן נאמען נחמיה. האט ער זיך פארליעבט, אט דער נחמיה הייסט עם, אין דער מויד, אין קרוינדלען, און געוואלט מיט איהר חתונה האבען. האט ער ניט געהאט מיט וואס. האט ער זיך מיישב געווען איינמאל, — מלך דער קצב האט איהם געגעבען געלט, ער זאל פאהרען אויפ'ן יריד קויפען א בהמה, — האט ער גענומען דאם געלט, נחמיה הייסט עם, און איז אוועק מיט דער מויד, מיט קרוינדלען הייסט עם, קיין אמעריקע. האט דאם איהם באגליקט

און ער איז נעווארען איין אלרייטניק, און קריינדעל איז נעווארען איין אלרייטניטשקע. איצט האבען זיי א פאבריק, דא הייסט עס א פעקטארי, פון נעק־טיים, דאס הייסט פון האלזטיכלעך. האט זיך געטראפען א מעשה, די אלרייטניטשקע, קריינדעל הייסט דאס, האט געהאט יאהרצייט נאך איהר מאמע. איז זי געקומען אין שוהל און האט זיך צערעדט מיט דער מאמע און זיך געלאזט דערקענען. דערהערט פון דער מאמע, אז מיין טאטע איז נעווען פייסי דער חזן, האט זי זיך נאך מעהר צוגעלאזט צו מיין מאמע און צוגעזאגט אונז באהילפיג זיין מיט וואס נאר מעגליך. האט איהר די מאמע געזאגט, אז קיין הילף וויל זי ניט. זי פארלאנגט נאר אריבער פאר איהרע קינדער. א וואכרט און א וואכרט — די אלרייטניטשקע האט אויסגעפועלט ביי איהר מאן דעם אלרייטניק, ער זאל נעבען איין ארט ביי זיך אין דער פעקטארי פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר אונזער פיניס וויבעל טייבעל. זענען זיי א פאר וואכען געגאנגען אויף בראדווויי ארבייטען אין דער פעקטארי. און דערנאך האט די מאמע געפועלט, מע זאל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען א נאנצען טאג אין שאפ.

ט.

עס האט אבער לאנג נישט אנגעהאלטען: כל זמן דער „סיזען" האט זיך געהאלטען, איז מען געווען „ביזי", דאס הייסט, מע האט געהאט ארבייט. שפעטער, אז ס'איז געווארען „סלעקטיים", דאס הייסט, ס'איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע וויבער געבליבען אהן ארבייט. מיר האבען זיך אבער שטארק ניט געגומען צום הארצען. ווארום „גאט איז א פאטער — מיט איין האנט שטראפט ער, מיט דער אנדערער הילט ער". אזוי זאגט די מאמע. איך פארשטעה דאס ניט מיט'ן שכל: צו וואס דארף גאט שטראפען און דערנאך הילפען? אמעהר, לאז ער ניט שטראפען, וועט ער פארשפארען הילפען... און וויעדער זאגט די מאמע, „אז גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"...

אסעגען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באלד הערען. נאָר לאָמיר זיך אביסעל אָפרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דערצעהלען ווייטער.

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

XIII

די רפואה פאר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"? אזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער נייטאָנאל וואורשט קאָמפאניע". ס'איז ניט פאר איהם קיין דזשאָב. פארגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פייסי דעם חזנ'ס א זוהן. ער איז א יונגערמאן אַיין איידעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאָנץ פיין דאוונען פאר'ן עמוד. ווי פאסט דאָס פאר אזא יונגענמאן צו דערלאָנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דערלאָנגען אליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאכט, זענען אָבער פארהאן אלערליי מענטשען. פארהאן מענטשען אייר־דעלע. אַיין איידעלמאן, א טאטענ'ס א קינד, קומט־אריין און הייסט זיך הערלאָנגען א פּאָרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, באצאָהלט און גוד באי.

ב.

פֿאַרהאַן אָבער אזעלכער, וואָס איז ניט קיין אידעלמאַן. עס מאַכט זיך אמאָל א גראָבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט גענוג הייס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי א מענטש: „זייט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך א פֿאַרציע". נאָר ער טהוט א פּייף, אָדער א קנאַק מיט די פינגער און א הוק: „סעי, וועיטער! גיזו מי נאָך א פֿאַרציע!" און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אזוי רעדען. וועהד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אזא גראָביאַן. וועהרד דער גראָביאַן אין כעס און שרייט נאָך חעכער: „סעי, פֿראָפעסאָר! קאָם היער!" ענט־פערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאר א פֿראָפעסאָר בין איך אייך?"... וועהרד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָס איז די מערדער וויט יו?" דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם הער בעל־הבית: „פאר וואָס ענטפערסט דו ניט, אז מע פרעגט דיך?" זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי א מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט ווי א מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „א מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם וויעדער דער בָּאס: „און אז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך א פּיפערנאַטער?"... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין"...

— אויב אזוי, — זאָגט צו איהם דער באס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען מאָל א שמיסעל ברוים, אבי ניט פֿאַרקויפען קיין קישקעלעך". אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר

פּיני שטימט מיט איהם ניט איין. פּיני געהט מיט דעם גאנג, אז אמעריקע איז א פּרייַע מדינה. אז אין אמעריקע באדארף אלסדינג אנשטעהן. און טאמער ווילט איהר איהם איבערשפּארן, הויבט ער באלד אן מיט זיינע מילי־אנערגיי: „קאנעגי... ווענדערבילד... ראקעפעלער... פּרעגט איהם אליהו:

— פון וואנען קענסט דו זיך מיט די דאזיגע לייט?

ענטפערט איהם פּיני אפּ:

— למאי פון וואנען וויים איך, ווען אין העם רוסישען „חויף" טהוט זיך?

פּרעגט איהם וויערער אליהו:

— נו־יא, פון וואנען וויסט דו דאס?

ענטפערט איהם פּיני אפּ:

— זאלסט לייענען אזוי פיעל דאמאנען, ווי איך, ווילסט דו אפּשר אויך געווארן...

ד.

דאס מיינט פּיני די ביכער, ווען ער לייענט ביי אונזער משה העם איינבינדער. זיי זענען נעדרוקט אויף פּרעסט אידיש. און נראָב זענען זיי. און שוועך. שווערער פון דער מאמע'ס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאכט דערפון א לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפּשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, ווייבער. וויבער האבען ליעב דאמאַנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאג, ווי א וואסער. מיין מאמע און פּיני'ס ווייב טייבעל האבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאמע ווערד באלד אנשלאפען. נאר טייבעל הערט און זיפצט. אמאל ווייַנט זי. זי האט א ווייך האַרץ. ס'זאל ניט זיין שבת און מע זאל מעגען, ווילט איך אויסגעמאהלט מיט א פּענסל אויף פּאפּיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאמע שלאפט, און ווי אזוי טייבעל ווייַנט...

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פֿאַרעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אַזוי גאָט שיקט צו די רפֿואה פֿאַר דער מכה.

ה.

פֿריהער — וועגען דער מכה. געווים איז דאָס א מכה, אז א יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־ארום אָהן א שטאָך אר־בייט. ער קאָן ניט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פֿיני טהוט. פֿיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען א לאָפּעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פֿון דער סטריט. אליהו זאָגט, אז ער וואָלט אויך גע־נאַנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פֿיני: „וואָס דען האָסט דו געוואָלט? מע זאָל דיר אַריינטראָגען דיין פֿאַרציג שניי אין שטוב אַריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פֿיני איז אויפֿגעלעגט.

— אפּנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט וועלטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאָג און באַקומט פון איהם איין ענטפֿער:

— שור איז מיר גוט, אז איך דערמאָן זיך, אז איך בין אין אמעריקע, ניט אין פֿאָגראָמענלאַנד.

— א גדולה אויף דיין באבען! — זאָגט אליהו, און פֿאר הארצוועהטיג געהט ער אוועק נאָר אין שוהל אַריין, אין כתריל־עוו־קער בית־המדרש. און דאָ, אין כתריל־עוקער בית־המדרש, קומט די רפֿואה צו דער מכה. וועט איהר הערען א שענס.

ו.

מיר דאַכט, אַיך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער'ן לאַנדאַנער וווהייטשעפּעל, איז דערווייל אין דער אלטער היים, אין אונזער ליעבען כתריל־עווקע, אויסגעבראָכען א כפול־שמונה'דיגער פֿאָגראָם מיט א שרפה א צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראַבעווען, האָט מען נעראַבעווען. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צעברעכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פֿאַר־ברענט. מילא, פון אַרעמע לייט שמועסט מען ניט. אָבוץ די עטליכע קישעלעך. האָבען זיי ניט גענאָט וואָס צו פֿאַרלירען. זיי האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זיי זענען חאָטש אַרויס מיט'ן לעבען. וואַרום עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבען געהאַפֿט קלעפּ, און אַזעלכע, וואָס זענען פון די קלעפּ געשטאַרבען. אַרעמע עופה'לעך נעבאַך זענען א טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און א טייל זענען אויסגעגאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואָס ערשט נעבטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפּנים, עניים ואביונים, אָהן א העמד אויפֿ'ן לייב און אָהן א שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפּאַלענע, אז מע טהוט א שראַכט, — אזוי זאָגען אונזערע לייט — געהט איבער א פּראָסט איבער'ן לייב! פֿאר וואָס געהט ניט איבער קיין פּראָסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א טראַכט וועגען די אַרעמע לייט און וועגען זייערע אַרעמע עופה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגעגאַנגען פאר הונגער? — דאָס קאָן איך ניט פֿארשטהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט, אז די כתרי־לעווקער אידען האָבען שוין אזא טבע: איין אַרעמאַן, אז ער געהט אוים פון הונגער, איז ביי זיי גאָר ניט. און א נגיד, אז ער וועדר א קבצן — חאַפּט זיי אַוועק דער רוח!...

7.

בקיצור — צוויישען אונזערע כתרי־לעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען אייגער מיט'ן נאָמען משה־נח. אָבוץ וואָס ער האָט געהאַט איין אייגענע שטוב מיט א הויף, מיט א גאַרטען, איז ער גלאַט געווען א גביר. א סימן: זומער פלענט ער אַרומ־געהן אין די נאַטקעס. דאָס היינט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאַלאַט. א איד איין אַרעמאַן וועט

ניט וואָגן באווייזן זיך אין די אונטערהויזן. מסתמא, דערפֿון מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער?... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם נעבליבן בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האָט ער נעהאַט אלע מאל א מעלקעריגע. די דריי קלייטען האָבען איהם נעניג אריינגעטראָגען צום לעבען. נאָך איבער גענוג. פון „עסטוועגען האָט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האָט זי נערופען „רחמה־בירעל", דערפאר ווּאָס זי האָט א פארלעגטע נאָז) נעשלעפט פון דער מעלקעריגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאָל איהר ניט געבען קיין עין־הרע, האָט „רחבה־בירעל" ליעב געהאַט זיך קלאָגען, אז איהר „בהבה" האָט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי גיט ניט קיין „בילך"... נאָר כתרילעווקע נארט מען ניט אָפּ. אלע האָבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האָט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינ שטעלט אייך פאָר, אז אזא איד, ווי משה־נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האָט איהם געהאַט, — זאָל מען אויף איהם ניט האָבען קיין רחמנות? נאָר ווּאָס קאָן טהון משה־נח אין אמעריקע? ער וועט דאָך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האָבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע" אויף איהם ארומנעקוקט און האָבען איהם געמאַכט פאר א שמש אינ'ם כתרילעווקער בית־המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאָלט איהר ניט אוועקמאַכען מיט דער האנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל־הבית. פון יאָהרצייטען אליין קאָן מען דאָ נתעשר ווערען. מע האָלט דאָ זעהר שטארק פון יאָהרצייטען. א גאנץ יאָהר דאָ־ווענט מען דאָ ניט. מע האָט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני" —

צייט איז געלט. אזוי געהט דאָס לשון. נאָר אז אייגער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אוועק אלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין א אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש א ביינדעל. און ווער שמועסט א בר־מצוה — דעמאָלט פאלט שוין אריין דעם שמש נאָר א גראָבס. ביי אונז, אין דער אלטער היים, אז א יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אלע טאָג דאוונען. דאָ, אין אמעריקע, א בר־מצוה — איז א יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על א טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אויס, ווי א יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבטשעט עפּים א דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסווענדיג, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך געהט־צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַבי", און געהט געגאָלט דאָס גאנצע פּנים, און זעהט־אויס ווי ביי אונז א פּוילישער קסיאָנדז). ער לענט ארויף די בריוטע ארבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

מ.

קורץ, משה־נח האָט א גוטען דושאב. איין זאָך נאָר, וואָס ער מוז נעבאָך אליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרם" מיט די דיום. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פאַסט דאָס פאר א אידען, וואָס איז ערשט ניט לאַנג געווען א נגיד, — זאָל געהן קאָלעקטען? זיין ווייב „רחבה־בירעל" האָט אוש געווויינט פאר מיין מאַמען, אויסגענאָסען איהר גאנץ ביטער האַרץ פאר איהר. זי האָט געזאָגט: „איהר בענט ביר גלויבען בראבדות, אז איטליכס באָל, וואָס בייר באד דארף געהר באָהדעד בעבור־שדדרם, זעהט ער זיך ביט'ד

בלוך־הבות..." איך האָב מורא, אז קיינער פון אייך וועט ניט פֿארשטעהן אזא לשון. עפּיס קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך אויבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז איט־ליכם מאָל, וואָס מיין מאן נעהט מאָהנען בעבור־שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסנעהערט פון נחמה־מירלען איהר ביטער הארץ, גיט איהר מיין מאמע א גליביג עצה, אז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פֿאר א קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין א הילף, און מיין ברודער וועט מאכען א לעבען... פֿאר־שטעהט זיך, אז משה־נח האָט זיך אָנגענאָפּט אין דעם פּלאָן מיט בייזע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב א ביסעל געקווייענקעלט. ס'איז איהם נאָך נעווען א ביסעל פֿריקרע. איז אונזער חבר פּיני איהם נעקומען צו־הילף. ער האָט זיך צע־לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אוועקגענעבען אליהו'ן א רעכטע פּאָרציע:

— איך פֿארשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קאָרנעני, ראָסענפּעלער, וואָס־דערבילד?... און — פּאשאָ!

פּיני, אז ער וויל, קאָן ער!

ו.

ווער וואָלט זיך עס, אשטייגער, נעריכט, אז פון אזא קליינעם דזשאָב, ווי זיין א קאָלעקטאָר ביי א שמש פון א שוהל, זאָל זיך אויספּיקען מיט דער צייט א סך א גרעסערער דזשאָב? און ניט איין דזשאָב, נאָר צוויי דזשאָבען. איין דזשאָב אלס קאָלעקטאָר פון א פוירניטשור־ביזנעס פֿאר מיין ברודער אליהו. און דער אנ־דערער דזשאָב אלס קאָלעקטאָר פון א אינשורענס קאָמפּאניע — פֿאר אונזער חבר פּיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פּנימ'ער, אז איהר הויבט ניט אן צו פֿארשטעהן, וואָס איז אזעלכס „פוירני־טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואָרט מיר צו א ווייל — איך וועל אייך אלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאָלעקטען

XIV

מיר קאַלעקטען

א.

דערפאר איז גוט אין אמעריקע, וואָס אַלסדינג טראָגט מען אריין אין שטוב אריין. און אַלסדינג ניט מען אייך דאָ אויף אויסצאָהלען. פאר איין טאָלער א וואָך קאָנט איהר אייך אויס־מעבלירען אייער שטוב, ווי א גראף. דאָ זאָגט מען ניט „אויס־מעבלירען". דאָ זאָגט מען: „אויספוירנישען". וואָרום מעבעל היסט דאָ „פוירניטשור". פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט „פוירניטשור" — וויים איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אז דאָס דאַרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט" — פון פאַרינט, און „טשער" — א בענקעל, א שטוהל. זאָגט אַבער אונזער חבר פיני, אז עס הויבט זיך נאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּים פון פאַרינט, פאר וואָס ניט פון הינטען? און פאר וואָס עפּים גראָד א שטוהל, פאר וואָס ניט קיין שפּיענעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך נאָר „פוירניטשער". און דריטענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער", נאָר „פוירניטשיר" — מיט א חיריק. זאָגט איהם אליהו, אז נאָר א משוגענער וועט זאָגען פוירניטשיר, מיט א חיריק. א קלאַרער מענטש וועט אלע

מאל זאגען מיט א סגול — „פוירניטשער". אזוי לאנג האבען זיי זיך געשפארט און געאמפערט, עס האט שוין כמעט געהאלטען ביי פעטש. א גליק, וואס ברכה איז דערביי געווען, האט זי ניט דערלאזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאל א פרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאנער. דאס הייסט, טאקי ביי א אידען, נאר ביי אזא אידען, וואס איז ניט קיין גרינער. דאס הייסט, אזעלכער, וואס איז שוין דא אין לאנד חאטש א יאהר עטליכע און צוואנציג. לאזט זיך אוים, אז דאס וואלרט פוירניטשער לענגט זיך ניט אויס ניט מיט א חירוק און ניט מיט א סגול, נאר מיט א מלופים. דאס הייסט, מע דארף נאר זאגען „פוירניטשור". היינט געהט זייט א חכם!

ב.

קיינער קויפט דא ניט א זאך פאר מזומן געלט. סיידען אזא איד, ווי דזשויקאב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאגט מען, אין אמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין ניטא. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פיני דרינגט, אז ניין. ער זאגט, אז קארנעגי איז א סך רייכער. וואנדערבילד — אודאי. און ראקעפעלער — אודאי און אודאי! זאגט אבער אליהו: לא מיט א ספאדיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימעניעס. אבער אין מזומן געלד — בלאטע! — איז שיף רייכער פון זיי אלע. הויבט שוין פיני אן ארויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אז ער ווייסט ניט וואס ער רעדט. וואס ראקעפעלער צעשענקט א יאהר נדבות נאר, פארמאגט דאס אפשר ניט שיף אויף זיין מאיאנטעק. וועהד שוין מיין ברודער אליהו איי כעס און זאגט אויף פיני'ן, אז ער איז א שונא־ישראל, איין אנטיסעמיט, וואלרום אפילו ס'זאל זיין אמת, אז ראקעפעלער זאל זיין רייכער פון שיף'ען, דארף ער אויך זאגען, אז שיף איז רייכער. וואלרום ראקעפעלער איז א גוי, און שיף איז א איד. צעלאזט זיך פיני און זאגט:

— און אז שיף זאל זיין דריי מאל א איד, דעריבער זאל איך זאגען א ליגען? דו פארגעסט זיך, אליהו, צו אפט, אז מיר זענען אין אמעריקע, און אז אמעריקע האט פיינט בלאף!

— אזוי פיעל מכות זאל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין ארט, וואו איך וויים, און אזוי פיעל גוטע יאהר זאלען מיר אלע האבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאג נאר אין ניו־יארק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראנזוויל און א חוץ די בראנקס!

אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפארען זיך נעמט א סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע גיט פוירניטשור (נערענקט זשע, אז מע דארף זאגען „פוירניטשור") אויף אויסצאהלען צו טאלער א וואך, דארף מען דאך האבען מענטשען, וואס זאלען ארומנעהן פון שטוב צו שטוב איינמאהנען די טאלערס. איז דערויף געשטעלט געווארען קאלעקטארס, וואס געהען ארום קאלעקטען די טאלערס. קאלעק־טארס זענען דא א סך. יעדער קאלעקטאר האט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער געהט־ארום קאלעקטען. זיין ארבייט איז אנקלאפען אין דער טיר. דערנאך קומט ער אריין און זאגט: „גוד מארנינג!" — דאס הייסט: א גוט מארגען. דערנאך זאגט ער: „ווערי נייס דעי" — דאס הייסט: זעהר א שענער טאג!... דערנאך גיט ער אייך ארויס א קוויטאנציע, נעמט אף דעם טאלער און זאגט: „גוד באי". מעהר דארף ער גיט רעדען. און דאס היטעל אראפנעמען איז אויך גיט נויטיג. דא איז עס גיט קיין מארע. איהר קאנט ארייננעהן אינ'ס רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאלאשען אויף די שטיוועל, און איהר קאנט אייך בעת מעשה פיפקען א סיגארעט, אדער פייפען א ניגון, אדער קייען אייער טשואינגאם. קיינער וועט אייך גיט זאגען קיין קרום ווארט. ס'איז אמעריקע.

ד.

מיין ברודער אליהו איז נאנץ צופריערען פון׳ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפען קיש־קעלעך. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאנארע", אינ׳ם וועמער הייסט דאס. ביי א גוטען וועמער קאן מען גענוג צו־פוס. ביי א שלעכטען וועמער — מוז מען אונטערפאהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. וואהרום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א בריימערע האנט. זעלטען וועט ער נעהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, וואהרום ער האט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צו־ליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פאר־טראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און אמאל מאכט זיך, אז ער האלט סאמע אין מיטען שרייבען. דאס הייסט, ער נעהט־ארום און טראכט און טראכט — ער הערט גארניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א מינט־און־פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך באשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דארטען אנגעשריבען און וואס טהוט ער מיט׳ן אנגעשריבענעם — דאס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרענט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר׳ן עלטער ווערען, וועלען מיר ווייסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געוואָרען, און מיר ווייסען נאך אלץ נאר נישט.

ה.

פון דעסטוועגען שאדט דאָס ניט אונזער חבר פּיני'ן, ער זאָל מאכען א לעבען. אין נאָך ווי מאכען א לעבען! אונזער פּיני איז אויך א קאַלעקטאָר. נישט בלויז פוירנישטשור, נאָר בלויז „אינשורענס". בלויז אונז וועלט דאָס אַנגערופען „סעקוראַנץ", אָדער „פארזיכערען זיך פונ'ם טויטד". דאָ פארזיכערען זיך אַלע. יונג און אַלט, וויבער און קינדער, מאַטעס און מאַטעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פאר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון א ניקעל ביז א טאַלער א וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דאַרפט איהר אַלץ מעהר צאָהלען. פארהאַן הייזער אזעלכע, וואו אַלע מענטשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראיניקעל, זענען אַלע פארזיכערט פונ'ם טויטד. און טאַמער זענען נאָך ניט אַלע פארזיכערט, דאַרף דער קאַלעקטאָר זעהען דעם ניט־פארזיכערטען צו פארזיכערען. וואָס הייסט דאָס „פארזיכערען" און ווי אזוי פארזיכערט מען א מענטשען פונ'ם טויטד — וויים איך ניט אקוראט. איך וויים נאָר, אז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם דזשאב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאב פון פוירנישטשור. פאר וואָס? וויל בלויז פוירנישטשור קאַלעקטען דאַרף מען נאָר באַנוצען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, די וועלטער: „גוד מארנינג" און „גוד בּאי". און בלויז אינשורענס דאַרף מען רעדען, צוריעדען, פאר־רעדען און איבערעדען. דערויף איז מסוגל נאָר אונזער חבר פּיני. ער קאָן איבערעדען א וואנט. ער קאָן מאכען רעדענדיג א טוידטען.

ו.

בלויז אונזער חבר פּיני מאכט ניט אויס, וועל איהר זענט און וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז ארויף אויף זיינעם. זענט איהר א פארזיכערטער — מעגט איהר

דאָך רעדען פון פאַרזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פאַרזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פאַרזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פּיני׳ס הענט ניט ארויס־דרעהען. ער וועט אייך שוין פאַרזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער וויב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאָזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער"). דאָס הייסט, איהר פאַרזיכערט זיך, אז מאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפּאניע א שענע פּאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פאַרזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באַם חלילה איהר שטאַרבט אוועק פריהער פון איהם, באַקומט ער פון דער קאָמפּאניע א פּאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאניע צו קוואַדער א וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפּאניע. די קאָמפּאניע מרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט־איין אייערע קוואַדערס. ער קריגט דערפון פּופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

7.

דאָס איז פּאַר׳ן קאָלעקטען. און אויב ער פאַרזיכערט אייך איבעראַנייס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך א נייע פּאָליסי" (אזוי נעהט דאָ די שפּראַך), באַקומט פּיני דער איידזשענט פּופצעהן מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר א קוואַדער פּרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאניע אין איין קלאַפּ פּופצעהן קוואַדערס! אנו, רעכענט אוים, זייט מוחל, ווי־פיעל דאָס מאכט?! הייגט שטעלט אייך פּאָר, אז טאָמער נעראָטן דאָס אונזער חבר פּיני׳ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים א טאָג, און אלע צו קוואַדערס! דאָס איז דאָך א נאַנצער מאיאָנטעק!...

— וועה איז מיר! איהר וועט דאָך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל וועדט אוש רויט, קוקענדיג אויף איהר פּיניָן, ווי ער שלעפּט די קוואַדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פּיני און לעגט־צונויף די קוואַדערס באזונדער און די ניקעלס באזונדער. — איהר מיינט, אז קארנעני, וואנדערביל'ד און ראָקענפעלער זענען בעווירען נעווארען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט א וויסען בוינען פאפיער? איך וואָלט מיט א שווארצער קויהל אָנגעוואָרפען אזא מין בילד: א טיש. אויבען־אָן זיצט די מאמע, צונויפגעלענט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. א הויכע, א לאנגע, מיט גרויסע פּיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קליינישקע, א דאָרינקע, א פערטעל עוף. ביידע ארבייטען זיי. איינע נייהט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א באוואכסענער מיט א באָרד. האלט א באנטש קאָרטלעך אין איין האנט און א פעקל פאפיערענע מאָלערס אין דער צווייטער האנט. דאָס האָט ער אָנגעקאָלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט אייגנעבוינען אונזער חבר פּיני, א געגאָלטער, איין עכטער אמעריקאנער. ער שלעפּט פון בייד'ע קעשענעס די קוואַדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט א ניחעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואַדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופּקעלעך. איין קופּקעלע איז פון סאמע קוואַדערס, דאָס אנדערע קופּקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פּיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען ארויסזעהען דורך די הויזעב־

קעשענעס, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אזש צעשפּאַרט...

ט.

נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט, אוּן א מענטש איז קיינמאָל ניט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אוּנז נמאס נעווען דאָס אַרומנעהן קאָלעקטען די פרעמדע טאָלערס מיט די פרעמדע קוואַדערס אוּן ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פריהער האָט געווארפען איין אום־חן אויפ'ן קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגענעסען די ביזנעס. אוּן ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דארפען עס אויף כפרות"... אנדערע האָבען געהאַט א טענה, למאי די בעט סקריפּעט? למאי דער שפּיעגעל באַווייזט צווישן פּנימ'ער? למאי די קאָמאָדע ווייל זיך ניט עפענען אוּן ניט פּאַרמאַכען? אוּן למאי יעדעס בענקעל וועגט דריי פוד? אוּן אז מע זעצט זיך אוועק, איז ווי אויף צוויעבעס!... אוּן אנדערע וויעדער זענען זיך מיישב אוּן מופען נאָר ארויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אנ־דער סטריט — אוּן נעה זוך זיי! נאָר ערגער פוּן אלץ איז אָט וואָס: פּארהאַן אזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־נעלט. אז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט־נעבער איז קראַנק נעווארען. אַרער עס איז קיין ארבייט נישטאָ. אַרער עס האָט אויסגעבראַכען א סטרייק. עס ווילט זיך ניט אָנווערען א קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לענט־אַיִם אליהו דערווייל פוּן זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעדדען? ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות!...

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פּיני איז צופריערען מיט זיין דזשאַב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאַסטאַמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פּאַרשטעהן, אזא חאמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים נע'פועל'ט ביי איהם איין „אפּלי־קיישאַן". לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אויפ'ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגען, אָדער דער דאָקטאָר האָט „רעזושעקטעט", דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם המנ'ס מסירות. דער קאַסטאַמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאַקעטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפּס". „לעפּס" הייסט, אז א קאַסטאַמער הערט אויף צו צאָהלען. דעמאָלט רעכענט מען אָפּ דעם איידזשענט פּופּצאָהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאַסטאַמער'ס פּרעמיע האָט באַטראָפען. פּיני זאָגט, אז ווען ניט די „לעפּסעס", וואָלט ער אָנגעשיט אָט די שטוב מיט גאַלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאַסטאַמערס מיט א מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ'ן פּייער, טאָקי די קאַסטאַמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אָגענטען, מיט די „לעפּסעס" און מיט די קאַמפּאַניעס! — אזוי זאָגט פּיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פּאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט'ס הילף אָפּגעשפּארט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

XV

מיר געהען אין ביזנעס

XV

מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואָס אייער הארץ גלוסט — דאָס נעפינט איהר דאָ אין די פּייפערס, אין די גאזעטען הייסט דאָס. פון פּויגעלמילך. זוכט איהר ארבייט — נעפינט איהר דאָס אין פּייפער. זוכט איהר „הענט", דאָס הייסט ארבייטער, — נעפינט איהר זיי אין פּייפער. זוכט איהר א חתן אָדער א כלה — נעפינט איהר עס אין פּייפער. זוכט איהר א ביזנעס — נעפינט איהר עס אין פּייפער. מיר האָבען נעזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר נעגומען אריינקוקען אין פּייפער אריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אזא מין אדוועדטייזמענט: „סיגארס־סטיישאָנערי־קענדי־סאָדע־וואסער־סטענד צו פארקויפען. אקענען איבער א סקוהל. אורזאכע פאמיליען טראָבל. גראנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!"...

אויב איהר זענט נאָך א גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאנד, באדארף מען אייך פארטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז א טישעל, וואָס מע פארקויפט דערויף סיגארעמלעך, שרייבנעציג און צוקערקעס און סאָדע־וואסער, און א בלאט־צייטונג

אויך. דאָס טישעל איז אקעגען א שקאלע. און פארקויפען פאר־קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס א מאן דארף זיך נט'ען מיט א ווייב, אדער איבער איין אנדער סיבה אין דער פאמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה צוועק־געשטעלט אקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואנען ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט א נעזונטען קאָפּ אין א קראנקען בעט אריין? אז מאן און ווייב ווילען זיך נט'ען — וואָס דארפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען א טענה? ביי הונדערט אנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט אומעטום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאנג א מאָל נענעבען אויף איהר מיט דער האנט. האָט ער אבער ניט גוט אפגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם נענעבען צו ווייסן, אז ער זאָל נאָר ניט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. אז ער זאָל ניט מייגען, אז דאָס, וואָס ער האָט אראפגעטאפט דריי חלקים פון זיין באָרד, ניט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו נעענטפערט, למאי איהר טאָטע יונה דער בעקער האָט אראפ־גענומען די גאנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פיגי און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך גיה מיט אייך אין געווען צוויי קענען אייגן, אז אויב איהר ווען נעפיגען צוויישען די הונ־דערט מיליאָן אמעריקאָנער א האָלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אנרופען בלאָפער!" — „ס'א משל! — רופט זיך אָן די מאמע. — דערימאָך נעהען קאָטשקעס באָרווים... רעדט שוין בעסער פון אנדערע זאכען"...

מיין מאמע האָט פיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז נענוג פאר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פייסי דעם חזן'ס זוהן האָט געמאכט א מחס פון זיין באָרד, אז אָך און וועה אַיז צו איהרע שונאים!...

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאַנגען, האָבען געהאַט א סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים א מיסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אלערליי געטראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנופעקטשורען סאָדעוואַסער און פארקויפען א גרויסע גלאָז פאר א סענט. מיט סיראָפ — צוויי סענט. דעם סיראָפ האָבען מיר אויך אליין געמאַכט. נאָך א מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די בילינסטע קענדיס (קאַנפעקטען). א פולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאר איין סענט. און אליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאַצקען קענדיס. אז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פיני'ן. מיר אלע דריי האָבען געהאַלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען א נאש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה נעווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאַלפען טהון ביזנעס. אלע האָבען מיר געהאַלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. א קונה, אז ער איז צוגעגאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אזש דערשראָקען, דערזעהענדיג אזא משפחה מיט אזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא נעווען זעהר גוט. א קונה האָט ליעב קריבען אהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאראָששענע. „אייז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט א פּעני. פּאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פּאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט נאָר ערגיץ אַנדערש. אין אזא מין קאַלטען נעטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער". דאָס איז א מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואָס מיט א שוים און סע שמשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אמאָל פּארזוכט שאמפּאַניער־וויין, זאָגען, אז ס'האָט א טעם פון אמת'ען שאמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען ווער מאַנופּעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פּירנעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אז זיין שאמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כּפּרות. קיין קאַפּ זיסקויט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט א ווייערענענד: ווי באַלד אז דער שאמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אהרט דיך, אז איך זשליאָקע? און וויפּיעל קאָן א מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פּריה ביז אויף דער נאַכט, וויים איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף א ניקעל"... מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אז א ניקעל געהט אויך ניט צו־פום. שטעלט זיך איין טייבעל פּאָר איהר מאַן און זאָגט, אז איהר פּיני איז א גלייבער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און א שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פּארנינען אויסצוגעבען אמאָל א ניקעל? א גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פּאָר איהרע זינד ניט נעווואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אמעריקאַנער משקה, וואָס האָט א פּנים פון סאַראָוועץ און א טעם פון חלשות!... ווערד א געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

ה.

שפּעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאוונעס (דאָ הייסט עס „וואָטער־מעלאָן"), מאכען מיר נאָך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאוונען אויף א סך שטיקלעך און פּאַרקויפען צו סענט א שטיקעל. אז נאָט העלפּט א נעראָטע־נעם קאוונען, מאכט מען פון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער א פּאָר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר א גוטע וועג משערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאוונעס טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פון דעם ווערען דרילים. בעטען מיר גאָט, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענרעל און פּיני, ס'זאָל בלייבען וואָס מעהר שטיקלעך פּונ'ם טאָג...

ו.

דאָס איז אָבער אלץ אזעלכע זאכען, וואָס האָבען אויף זיך א צייט, א סיזון. נעהט אַוועק דער זומער — איז אוים שאָפּע־ניער, אוים וואָטער־מעלאָן! דערפּאר איז סיגאַרעטלעך א סחורה, וואָס ווייסט ניט פון קיין סיזון. סיגאַרעטלעך געהען א גאַנץ קייעלעכיגען יאָהר. און מיר מאכען מיט דעם גאַנץ גוטע ביזנעס. פּאַרהאַן אלערלייי סיגאַרעטען. פּאַרהאַן צו סענט א שטיק. און פּאַרהאַן צוויי שטיק פּאַר א סענט. סיגאַרעטען איז אויך אזא אַרטיקעל, וואָס מע קאָן אמאָל א נאַש טהון, פּאַרוויכערען א סיגאַרעטעל בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען". באַדאַרף זיך טרעפען א מעשה — איך האָב איינמאָל אַוועקגעשלעפּט א סיגאַרעטעל, און מיר האָבען דאָס פּאַררויכערט. איך און מיין חבר מענרעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפּען גלאַט. איז דאָך אָבער דאָ א ברכה אויף דער וועלט. האָט זי באַדאַרפּט דער־שמעקען, אז מיר סמוקען א סיגאַרעטעל. געהט זי און דערצעהלט

דאָס אליחו'ן. האָט מיר מיין ברודער נעגעבען א סיגארעטע! — אז איך וועל דאָס נעדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאהרט דאָס סיגארעטע, ווי דאָס, וואָס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזנ'ס יונגע! זאָל רויכערען אום שבת — באדארף מען איהם הרג'ענען! פאר אזא זאך האָט שוין אפילו די מאמע צוגענעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין נאָר אפילו דעם ריח ניט פארטראָגען...

7.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויף אונזער סטענד פייפערם צו פארקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאלען. קיין גרויסע ביזנעס מאכען מיר ניט מיט זיי. דערפאר האָט אָבער אונזער חבר פיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פייפער. שטעקט ער אריין די נאָז, איז איהם שווער אָפצוריסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פייפערם, ווי א מאגנעט. ער האָט שטארק חשק אליין עפעס אריינשרייבען אין די פייפערם. ער איז שוין געווען אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פייפערם דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען נעטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראָכט צו טראָגען אהינצוצו א פאָר פון זיינע לידלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באָנטש מיט פייפערם, חאפט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אזש. דערנאָך חאפט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען אויף איסט־בראָדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען דען ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פיני: אָט דאָס הייסט אויך א ביזנעס? א נאנצע משפחה פון זיעבען עפערס אויף איין שטיקעל

סטענד — אויך מיר א ביזנעס!... פרעגט איהם אליהו: וואָסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פּיני אוים אויף די פינגער: ער און זיין טייבל איז ניט צווויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. און ביידע קטנתים — איז ניט זיעבען. די „קטנתים" — דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדל.

ח.

פארדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדל. זי זאָגט, אז מיר פארדיענען אונזער שטיקל ברויט גאנץ כשר. וואָרום פארטאָג, איידער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראָגען מיר שוין דעם מאָרגען־פּייפער צו אונ־זערע קאָסטאָמערס. דערנאָך געהען מיר אין סקוהל (יאָ, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאָגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ'ן היגען לשון. א „קיך" און א „הוהן" זאָגט זי שוין ניט. זי זאָגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאָר וואָס דען? ביי איהר קומט נאָך אוים פארקעהרט: א „קיך" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „הוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאָגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. „א דאנה — זאָגט זי — יאָ ק רייד־עלע טאָ רייד־עלע, אבי דאָברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה און זעצט דאָס איבער אויף אייני־געלש!...

XVI

העללאו, לאַנדסמאַן!

XVI

העללאָו, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פֿאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פֿרישינקע פֿייפֿערס צו אונזערע קאָסטאָמערס. פֿלוצים דערפֿיהל איך א זעץ פֿון הינטען איז פֿלייצע און איך הער עמיצער רופֿט אויס:

— העללאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו א קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אונז אמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר געדענקט, האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען א גובערנאַטאָר אין זייט אַריין און איז געווען א בויכרעדער. ער איז אַוועק מיט דער חאַליאַסטרע א סך פֿריהער פֿון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך אַרומגעבלאָנקעט איבער'ן לאַנדאָנער וווהייטשעפּעל, איז ער שוין נעווען דאָ אין אמעריקע אללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט א דזשאָב אין א קלינינג-סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אָן דעם דזשאָב. פֿרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פֿאר א דזשאָב?"

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאָס איז א מין קלינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אריין, זאָגט ער, א פּאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פּרעסספּליגלען. דורך א באזונדער אויוועלע ווערען די פּרעס־פּליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. א מענטש טהוט א דרעה — אויסגע־פּרעסט א פּאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דושאב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר גיהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, א סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאכען א לעבען...

— אָהא! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאכט איהר, זאָגט ער, א וואָך, אזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, ארום און ארום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען א טאָלער א וואָך. און אמאל א טאָלער און א קוואָדער...

— און דאָטם אלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פּארדיען אליין דריי טאָלער א וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דושענטעלמאן? — מאכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פע! וואָס פּאר א נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פּארטראכט זיך מאָטעל אויף א ווייל און זאָגט, אז ער וואָלט באדארפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

שענער. זאָג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „וויבאלד אזוי, דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך היים דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער נעזעגענט זיך אפֿ מיט אונז:

— גוד באי, מעקס! גוד באי, מייק!

און מיר רעדען־אפֿ, אז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג־פּיקטשורס. מיר גיבען זיך איינס דאָס אנדערע די אדריסים און מיר צעגעהען זיך איטלעכער אין זיין וועג אריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער גיהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג־פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאָר טשארלי טשאפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני גיהען אויך מיט אונז. דעם נאַנצען וועג רעדען זיי וועגען טשארלי טשאפּלין. וואָס פּאר א גרויסער מענטש ער איז, וויפּיל ער קריגט באצאָהלט, און אז ער איז א איד. נאָר אזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר, פּרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשארלי טשאפּלין אזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אז טויזענד טאָלער א וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אזוי וועמען... פּרעגט איהם אליהו: פון וואַנען וויסט ער? ער האָט געצאָהלט זיין נעלט? זאָגט איהם פּיני, אז ער האָט נעלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואַנען וויסט מען, אז טשארלי טשאפּלין איז א איד? זאָגט איהם פּיני, אז סע שטעהט אזוי אין די פּייפּערס. פּרעגט איהם וויעדער אליהו: פון וואַנען וויסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען נעווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס וויסען אלץ. למאי פון וואַנען וויסט מען, אז טשארלי טשאפּלין איז א שטומער פון געבוירען? און אז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אז זיין

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער געווען א קלאון אין א צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאגט מיט א קאלטען לונג־און־לעבער: „און אפשר איז די גאנצע מעשה א ליגען?"... ווערד פיני אנגעצונדען און זאגט אויף מיין ברודער, אז ער איז א איד א נודניק... און איך האלט מיט פיני'ן. חאטש אליהו קעהר מיר אן א לייבליבער ברודער, נאר א נודניק איז ער. וואס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאר־וואס צוגענאנגען צו דער קאסע קויפען טיקעטס, דערהערען מיר א קול:

— האו דו יו דו, מעקס? האו אר יו, מייק?

דאס איז געווען מאטעל דער גרויסער, וואס זיין נאמען איז שוין ניט מאטעל, נאר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט ארויס פון קעשענע א האלבען מאלער און טהוט איהם א ווארף דעם מיידעל, וואס זיצט ביי'ם פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפסטערז, דאס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאלעריע.

— ווער איז דער שלים־מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאס איז. באטראכט איהם אליהו פון אויבען ביז ארא און פרעגט איהם, פאר וואס ניט ער איהם ניט אף קיין שלום־עליכם?

— צי דו ביזט שוין נעווארען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז עס שטעהט דיר שוין ניט אן צו רעדען א אידיש ווארט?...

ענטפערט איהם ניט מאטעל דער גרויסער, דאס הייסט מעקס, קיין ווארט אפילו. נאר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער דרויסען־טיר, ווי עמיצער וואלט ארייננערעדט פון דער סטריט:

— אידיאט!

מיר אלע דרעהען־אויס די פנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באטראכטען זיך איינס דאס אנדערע פארוואונדערט. טהוט זיך א וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאך איהם פיני — ניטא קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באזוכען אלע ווינקעלעך — ניטא קיין נפש. ווער קאן דאס זיין? דער חברה־מאן מאטעל, וואס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אדער מיק, פאר די הענט, און אלע דריי קלעטערען מיר ארויף אפסטערז. דאָרטען זאגט ער אונז אויס דעם סוד, אז דאס האט ער, מעקס, דורכ'ן בויך ארויסגערעדט דאס וואָרט „אידיאט". און ער חזר'ט דאס איבער נעהענדיג נאך א מאל. און עס פאלט אן אויף אונז ביידען אוא נעלעכטער, אז קוים וואס מיר קאנען דערנאך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשארלי טשאפלין.

ה.

זינט איהר לעבט האט איהר נאך אוא פארשלעפטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאטעל דער גרויסער, אדער מעקס. דאכט זיך, מע באדארף ניט האבען קיין גרעסערען קונצענמאכער, ווי טשארלי טשאפלין. מאכט איהם נאך מעקס מיט אלע פישטשעווקעס. ארויסגעהענדיג פון טהעאטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפט זיך אן א פאר קורצע שווארצע וואנסעלעך, ווי ביי טשארלי טשאפלין. דאס קאפעלישעל האט ער אנגערוקט, ווי טשארלי טשאפלין. די פים אויסגעדרעהט, ווי טשארלי טשאפלין. און דאס געננעלע מיט'ן דרעהען פונ'ם הינטען, מיט'ן מאכען פונ'ם שטעקעלע — צוויי טראפען וואסער טשארלי טשאפלין! מיין חבר מענדעל, אדער מיק, האט זיך ניט געקאנט איינהאלטען. ער האט איהם ארומ־געחאפט קושען. און אלע מענטשען, וואס זענען געשטאנען ביי'ם טהעאטער איז דרויסען, האבען אונז נאכגעטייט מיט די פינגער:

„אן נעהט דער צווייטער טשארלי טשאפלין"... איהר קאנט זיך פארשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האט זיך געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג. מיין ברודער אליהו האט אבער ניט לאנג געלאכט. אין איין מינוט איז איהם פארשטהרט געוואָרען דאס געלעכטער. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס פלוצים האט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפּים ווי פון א קעלער:

— אי־די־יאָט!

1.

און אלע האבען זיך אנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פארביגעגאנגען. אלע האבען מיר זיך אייניגעהערט. מעקס האט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער וווייסט ניט פון וואס צו זאגען... און פלוצים האט זיך דערהערט א קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּים ווי פונ'ם דאך אראפ:

— אי־די־יאָט!!...

פריהער אליהו און דערנאָך אלע האבען פאררישען די קעפּ ארויף, אויפ'ן דאך. מעקס האט אויך געקוקט ארויף. און דאס האט געהאט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואס האבען געוואוסט, פון וואנען די קולות געהען, האבען זיך ניט געקאנט איינהאלטען און האבען מיט א מאל אויסגעשאסען א געלעכטער.

2.

דאס האט שוין מיין ברודער אליהו פארדראסען. וועז דאס זאל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואלט מיר שוין אריינגעפלויגען א פּיינע פאר פעטש אין ביידע באקען. מיינע אויהערען וואלטען זיך אויך ניט געארט. נאָר אזוי ווי דאס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האט זיך אליהו בא־

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע־
שאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער נענומען
אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָננעוויזען אויף מאָטעל דעם
גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ א מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט
די פּנימ'ער, — לערענט זיך פון אייערם א חבר... א בחור'ע
גלייך מיט אייך, פּאר וואָס לאָכט ער ניט אזוי, ווי איהר?...

— אי־די־יאָט! — האָט זיך דערהערט וויעדער א מאָל היב־
טער אליהו'ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק.
אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני.
און מיר אַלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך גענעבען א
דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט נע־
וואָרען פּאר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער"... אזוי האָט זיך אויס־
געדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר א בעלן געווען וויסען,
וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער
אליהו:

— ווער עס פּרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער
ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט א פּאַרטומפּט קול:

— איהר האָט א טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר
אַליין טאַקי דער אי־די־אָט! — — — — — — — — — —
— —
— —

ט.

פון דעמאָלט אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין
די מאַווינג־פּיקטשורס און ווילּ ניט הערען פון טשארלי טשאפּלין.

XVII

מיר געהען פאַרגרעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פֿאַרגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אמעריקע געהט מען פֿאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַכסט, מע ווערד וואָס א טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען גע־מאַכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצו־האַלטען א משפּחה פון, קיין עין־הרע, זיעבען פֿאַרשוין. האָבען מיר געמוסען זוכען א גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאַקי א גאַנצע סטאָר. א קלייט הייסט דאָס. אין אמעריקע באַדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פּיפּערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער הארץ גלוסט. טאַקי פון פוינעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פּאַר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באַצאָהלען. א נאָמען קאָסט געלט. פּאַר דער פירמע באַדאַרף מען אמאָל מעהר באַצאָהלען, ווי פּאַר דער סחורה. א סימן האָט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אריינגעבראַכט קוים צעהן טאָלער א וואָך, האָבען מיר אויך פֿאַרקויפט פּאַר גוט געלט — נאָר צוליעב דער פירמע. א

גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאכען. איהם איז געווען גענוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענר און מאכען א לעבען. מסתמא איז דאָס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האָבען מיר פֿארקויפט מיט דער נאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאָו־קייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאנופעקטשורט סאָדע־וואסער, אלערליי סיראָפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאכט דעם געטראנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער" — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט. אז איטלעיכער מאנופעקטשורט דאָס, ווי ער פֿארשטעהט, למאי ער מאנופעקטשורט וויין אויף פּסח? מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגער וויין האָט א שם אין אמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאנופעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אלע אונזערע באקאנטע, וואָס דאָונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פּסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט ארויסגעלאָזט א קלאנג און צעפּויקט איבער ניו־יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאנופעקטשורט פּסח'יגען וויין — מע איהם טרינקען דער פֿרעזידענט. אויף צו פּויקען איז אונזער פּיני א מויק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אדוועדטייזען". פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אדוועדטייזמענטס, שטעהט אמעריקע. איטלעיכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מעג אדוועדטייזען זיין מלאכה. די נאנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראנק איז זויער־עסיג. נאָר איך מעג מיר אדוועדטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מענט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פּעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

אז ס'האָט די ווערטה א מיליאָן. עס איז אמעריקע. א פּריי מדינה.

ג.

שטאַרק אויסגעפּוצט און צעאַרווערטייזט איבער גאַנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגען וויין, האָט אונזער חבר פּיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האָט איהם אזוי געזאָגט:

— הער זשע אוים, אליהו. איך האָב דיר אַרווערטייזט דיין פּסח'יגען וויין, וואָס מע דאַרף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאָל ניט האָבען דורך דיר קיין בזיונות. וואַרום דו קאַנסט אַנמאַנר־פעקטשורען אזא וויין, ער זאָל זיין אזוי געשמאַק, ווי דיין געטראַנק אין דער אלטער היים... זאָלסט דו געדענקען, אז דאָס איז אמעריקע, און דא טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואַס...

דא האָט זיך מיין ברודער אליהו געפּונען באַלעדיגט און האָט נישט געוואָלט ענטפערען פּיני'ן קיין וואָרט אפילו. פּאַר איהם האָט שוין אָפּגעענטפערט ברכה. מיין שוועגערין האָט אָפּגעצוואָגען אונזער חבר פּיני מיט א הייסען אָקראָפּ. זי האָט זיך אַנגערופען און האָט אזוי געזאָגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאָל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואָלט ער זיכער געקאַנט מיינען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראַטען, וואָס טרינקען ניט קיין אַנדער משקה, א חוץ וויין, און באַדען זיך אין האַניג און אין שמאַלץ און אין אלדאָס נוטס... לאָם איך האָבען די גליקליכע יאָהר, וויפיעל קוואָרט סאַראָוועץ און ראָסעל פון אונזערקעם עס ווערד דא אויסגעטרונקען א טאָג!... איך האָב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אָלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האָט באַשטעלט איין עמער עפּעלקוואס מיט א מאה וויערע עפּעלער, קיסליצעס... און די ברכות זאָל איך האָבען, וואָס די קיסליצעס

זענען בעסער און געשמאקער פון די היגע אַרענדזשעס מיט די גרייפּ־פרוטס, וואָס מע וויסט אפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ ארויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אנשווינגען וועדען. פּיני וויסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד.

„קענדי־סינאר־סטיישאָנערי־סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער בארגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאכבארשאפט. אורזאכע סינגעל. שנעל איבערגעבען". וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? איצ, ס'איז ביי אייך תרגום־לשון? מע מוז אייך פארטייטשען איטלִיכס וואָרט באָונדער. אניט, וועט איהר ניט פארשטעהן.

דער פּשט איז אזוי: „עס גיט זיך איבער א קלייט, וואו מע פארקויפט קאָנפעקטען, סיגארעטען, שרייבגעצייג, גאזעטען און נאָך אזעלכע זאכען. א גרויסע מציאה. מאכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין בא־ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער"...

דאָס האָבען מיר ארויסגעלייענט פונ'ם פּייפער, און מיר האָבען אלע דערפיהלט, אז דאָס איז פאר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאָסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאנגען די מאנסביל־ען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני און מיר אינצווייען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מיק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאָך זענען געגאנגען די ווייבער: די מאמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטלִיכע פון זיי האָט געפונען איין אנדער

חסרון. מיין מאַמע האָט געזאָגט, אז ס'איז איהר צו-ווייט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס'איז אויף יענער גאַס אויך פֿאַרהאַן א שוהל. איז דאָס אָבער א פֿרעמדע שוהל. ניט אונזער כתריעלעוווקער שוהל. פֿרענט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפֿערט איהם די מאַמע, אז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידען זענען אַנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתריעלעוווקער אידען. מיט כתריעלעוווקער אידען, זאָגט זי, דאוונט זיך גאָר אַנדערש. זי קאָן זיך ניט פֿאָרשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען אַיין אַנדער בעל־תפלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאַמע'ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס אַיין אַנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אזוי פֿיעל רומס? צו וואָס דאַרפען מיר פֿינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פֿעסי די נראָבע געגעבען אַיין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פֿאַרדינגען. אָפּגעבען צו א פֿאָר קוואַר־טיראַנטען מיט קעסט. דאָ וועדר דאָס אָנגערופֿען: „אַריינענעמען באָרדערס". א „באָרדער" הייסט א שכן, א קוואַרטיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פֿעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואָרט, ווי א פּאָפּוגאַי: „נאָך דאָס פֿעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאָגט פֿיני צו זיין וויבעל: „טאַמער וואָלסט בּי אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקייען ברכה'ס וועדטאָר?"... טרעט־ארוים ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פֿיני'ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פֿיני צו זיין וויבּ: „וואָס וואָלסט דו געטהאָן, וועו דו זאָלסט זיין אַליין?" ענטפֿערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאָגט איהר נאָך: „וואָלט איך — זאָלט איך, לעקאך — איז מקח"... מהוט פּיני א שפּיי־אויס „טפו!" — און נעהט אוועק.

ו.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אַליין זענען נעגאָנגען אָנקוקען די ביזנעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פרייַנד און באַקאַנטע. קודם כל איז נעגאָנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחותנת־טע, רייווע לע די בעקערין. ביידע מיט א מאל קאָנען זיי ניט איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אַלע מאל נעהן איינצינווייַז. דערנאָך איז נעגאָנגען משה דער איינבינדער. און נאָך איהם — פּעסי די גראָבע... נאָר שא! דאָ מוז איך מיך אַליין אונטערברעכען און זאָגען אויפ'ן היגען לשון: „עקסקיוז מי, איך האָב געמאַכט א מיסטייק". אויף אונזער מענטשליך לשון וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב געהאַט א טעות". פּריהער איז נעגאָנגען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע, דערנאָך ערשט איז נעגאָנגען איהר מאָן, משה דער איינבינדער. און נאָך זיי זענען נעגאָנגען גלאַט א פּאָר באַקאַנטע גוטע פרייַנד, וואָס דאַוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, א פּאָר כתרי־לעווקער אידען, וואָס פּארשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער ביזנעסמאַן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אז ער האָט זיך קיינמאל ניט פאַרגעשטעלט אזא גרויסע משפּחה! האָט דאָס מיין מאַמע פאַר־דראָסען. איז זי אוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האָט איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט א וויוואט, אז ער וועט זי האָבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאַן האָט נע־שוואַרען ביי גאָט, אז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם, וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אז א

אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אזא מויל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאָגט ער, בלייבען ביז'ן טוידט א סינגעלמאן. דאָס הייסט, א בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָר געזאָגט. דער ביזנעסמאן איז אויס-געגאַנגען פֿארקויפען די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האָבען געַ-חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פֿארקויפט. איך זאָג „כמעט", ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאַנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אריינגעשטופט צהען טאָלער איין אויפגאָב. דאָ הייסט עס א „דעפֿאזיט". מיר האָבען שוין חרטה געהאַט, וואָס מיר האָבען ביי איהם געגומען דעם דעפֿאזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז געהאַנגען איבער אונז דעם גאַנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אזוי איינגעגעסען אין די ביינער, אז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פּנים אריין זיין דעפֿאַזיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פֿארליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז מיר ווערען גליקליך. „א גרינהאָרן בלייבט א גרינהאָרן!"... אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

וואָס הייסט א „גרינהאָרן"? — פרעגט מיך עפּים גרינגערס! מיין חבר מיק וויייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אז מע זאָגט „גרינהאָרן" — זאָגען מיר אויך. איך בין א בעלן געווען אויף א טשיקאַוועסט אָפּמאַהלען דעם אידען, וואָס האָט אָפּגעהאַנ-

דעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א ווייס קרייד׳ל אויף די שטיינער פון׳ם טראָטואר. נאָר אויפ׳ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדאַרפט הערען די נעלעכטערען, וואָס זענען געווען. אלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אלע האָבען געלאַכט. א חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט א נאַסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אניט, וועלען מיר דאַרפען צאָהלען שטראָף. פאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פרופט א שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט־אויס א גאַראַנטיע (דאָ הייסט ער „פאָליסמאַן"). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־נדיא ארויין (דאָ הייסט עס „פאָליס־סטיישען"). און דאַרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פינף טאָלער. זעהר שטרענג אין אמעריקע!

ט.

קערט איהר אוראי מיינען, אז דאָ איז אזוי ריין און זויבער, ווי אין אנטווערפען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר א טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אמעריקע — א פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאַרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס׳איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופען

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פּעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אַנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אַנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלט (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף איין מע וואַרפט אייך אַרויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך אַרויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט ווונדערען, אז מע טהוט אייך א פּרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פּרעגט אייך, מוזט איהר ענטפּערען. פּאַר ניט וועלען ענטפּערען האָט מיין ברודער אליהו געחאפט א פּסק פון אונזערען א קאָסטאָמער, וואָס גיט אונז צו לייזען פּאַר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באַקומט פון אונזער סטענד אלע וואָך א באַקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאָרניט וואַרטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ב.

דער קאַסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז א מאָרנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפמאָהלען. וועד ער איז אוך וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט אוך וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אוים, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפגעבאַרעט קאַפּעליושעל אוך נאָך זיינע געלאַטעט שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר אַין אַקוראַטנע מענטש. ער קומט־צו אלע טאָג אין דער זעלבער שעה אוך צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפער, טהוט אין איהם א קוק אַריין אויף דער ערשטער אוך אויף דער לעצטער פּיידזש, חאַפּט א קוק אויך אין דער מיט פּונ׳ם פּייפער אוך לענט איהם אוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין אינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאָך. א חוץ, וואָס ער נעמט אלע וואָך א באַקסעלע מעטשעס אומזיסט. אוך א חוץ וואָס ער לייענט אלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פּאַרדראָסען. איין מאָל א חכמה, צוויי מאָל א חכמה. אָבער ניט אלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל אוך טהוט איהם א זאָג:

— עס קאָסט א פּעני...

דער קאַסטאָמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע אוך די לעצטע פּיידזש פונ׳ם מאָרגען־פּייפער. מיין ברודער העבערט דאָס קול:

— עס קאָסט א סענט!...

דער קאַסטאָמער טהוט א קוק אין מיטען, לענט צונויף דעם פּייפער אוך לענט איהם אוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

ג.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ'ס מעשיות פון אַמעריקע. „מיר מופּען" איז נעווען די לעצטע זאַך, די לעצטע שורות, וואָס שלום־עליכם האָט געשריבען עטלעכע טעג פּאַר זיין אַוועקנעהן פון אונז, שוין לינעגדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האָט נאָך אַוועקגעשטעלט א גרויסען גע'כתיבה'טען אות „נ", נאָר נאָכ'ן גימל׳ געהען אין מאַנוסקריפּט לעריגע וווייסע בלעטלעך, אזוי אז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער" אָהן א נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אלע וווייטעריגע בילדער און טיפּען פון'ס אידיש־אַמעריקאַנישען גהעטאָ־לעבען, וואָס האָבען גערעגט דעם שטענדיג־וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע מעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאַר דער אידישער ליטעראַטור.

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפּיטעל פון שלום־עליכם'ס שאַפען (און אפשר אויך וועגען דעם פּריהעריגען פּאַר־לעצטען קאַפּיטעל פון „מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ'ס אין אַמעריקא") איז אונז, זייער הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין. דיעגסטאָג דעם 9־טען מאי, אין אָוונד, דאָס הייסט, פּיער טעג פאַר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ'ן טעלעפאָן אַוועקגערופען פון מיין אַרבייט און איבערגענעבען, אז שלום־עליכם רופט מיך, איך זאָל באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך נעוואוסט

און בין נעווען זיכער, אז דעם קראנקענ׳ס לאנע איז נ י ט ערנסט און אז עס דארף נאר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווערען. און דאך האט מיך דעם נאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראנקס, נעדריקט א מארנער שווערער אנגסט. איך האב זיך בערוהיגט ערשט דעמאלט, ווען איך האב דערזעהען דאס פענסטער פון שלום־עליכם׳ס צימער, פון וועלכען עם האט זיך נעגאסען א שטילער רוהיגער שיין.

איך האב נעטראפען שלום־עליכם׳ן אויפ׳ן בעט דוקא מונטער און עטוואס אויפנעלעבט. מע האט איהם געהאט אייננעגעבען נאהרונג אויף א קינסטליכען אופן, ווייל די דאקטוירים האבען נע־נלויבט, אז דאס איז ביי איהם א נערוועזע מאגען־קראנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאכמיטאג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאר איצט האט ער געזאגט, אז איהם דאכט זיך, אז ער האט מיך ניט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט א שוואכען שמייכעל אויפ׳ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האט ער דערצעהלט, וואס פאר א וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאהרונג האט אויף איהם נעמאכט — עס האבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אנדע־רעם האט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאקציע פון דער „וואהרהייט" (וואו ער האט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראנק, און האט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאכט (דאס הייסט, די נאכט פון מאנטאג אקעגען דיענסטאג) האט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואס האבען איהם נישט אפגעלאזט א מינוט ניט. „איך ליג אזוי און לויג א נאנצע נאכט, — האט ער דערצעהלט, דערביי שווער געהאפט דעם אטהעם — שלאפען קאן איך ניט, די גרעאנקען טראנען... וואס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאג איך צו דער מאמע: וואס וועל איך דא אויסליגען? ביז טאג איז נאך ווייט... אמעהר, גיב אהער די פען און די פאפקע מיט׳ן פאפיער, וועל איך חאטש שרייבען. שרייבען איז מיר א סך גרינגער, וואהרום סאי ווי סאי

מוטשען די נעדאנקען, לאזען ניט צו־רוה... און אט אזוי פאווא־ליקע האב איך אנגעשריבען עטליכע קאפיטלעך פון מאטלען"...

און די עטוואס מיערע, הימעל־קאלירטע אויגען, וואס האבען די לעצטע טעג אפגענעבען מיט א מאדנע בלויקייט, א ריינע, א ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האבען דערבי אויפגעשטראהלט מיט א קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאפען און דאס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואס ער האט גע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מארגען איז זיין לאגע נעווארען ערנסט, די דאקטוירים האבען זיך פערלארען, און דאס אומגליק איז אויסגעוואכסען נאהענט, ווי א חמארע...

דאס לעצטע מאנוסקריפט „מיר מופען", חאטש ס'איז גע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאראקטעריסטישער פיינער און קלא־רער האנדשריפט, איז דאך צו דערקענען, אז ס'איז געשריבען נע־ווארען שוין ניט מיט א געזונדער לייכטער האנד. די אותיות זענען עטוואס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך, נאר דא גרעסער און דא קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג און געטאקט, ווי דער בעריהמטער געטאקטער פערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואהנהייט פון שלום־עליכם שטארק צו בעארבייטען און צו שליפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאפיטלעך זענען, אפנים, געשריבען נעווארען פון דער ערשטער האנד און האבען עטליכע טעג געווארט אויף זייער מייסטער, ער זאל זיי בעפוצען אויף זיין שטייגער — און חאבען זיך ניט דערוואַרט...

אנמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש.]

די וואַסערשטוב

[דער ערשטער וועריאַנט פון דעם קאַפּיטעל „סוכּה־שוב, סיר זענען שוין אין אַמעריקע!"]

נעשריבען אין יאָהר 1914.

די וואַסערשטוב

א.

א מוראַ'דיג גרויסע שטוב, אזוי גרוים כמעט ווי ביי אונז צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.

און וויים איז זי, די שטוב, וויים ווי מילך, מיט קליניטשקע פענסטערלעך א סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם קרישטאַל און מיט רויטען באצווינקעלט.

און קוימענס האָט די שטוב צווישי גרויסע, הויכע, ברייטע, שווארצע קוימענס, וואָס פייפען אזוי שטארק, אז פון איין פייף א גוטען קאָנט איהר פאַלען חלשות.

און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ'ן וואַסער. א וואַסערשטוב.

האָם הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך־גיך געהט זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואַליעס אויף צווייען און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ'ן וואַסער. זי הויבט זיך ארויף און ארָאָפּ, ארויף און ארָאָפּ — און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אמעריקע!

ניט מיר אַליין פאָהרען קיין אמעריקע — מיט אונז פאָהרען נאָך א סך, א סך אידען און וויבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

און אלע אין איין שטאדט ארויז. איך וויים אפילו, ווי אזוי זי הייסט. „נעיאָרק" הייסט די שטאדט. א גרויסע שטאדט! נאָך גרעסער פון וויען. און א אידישע שטאדט. א שטאדט פון סאמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אלע מענטשען רעדען.

מע רעדט אויף אידיש.

— דאנקען און לויבען יאשקע דעם טויבען! מע'ט פאר־שפאַרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראָכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבערג, אין וויען און אין אנטווערפען און אינ'ם שענעם לאָנדאָן, וואָס וואלט שוין לאנג געמענט ברע־נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אז מיר זענען שוין דאָרט נישטאָ.

אזוי זאגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאנג געוואָרפען איין אום־חן אויף אלע שטערט, און מעהר ווי אלץ — אויף לאָנדאָן.

ב.

איצט וויים איך פאר געווים, אז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. ביז אהער האָט זי אלץ ניט געוואלט גלויבען: „מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט".

נאָר איהר מיינט, אז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאל ניט צופריעדען. זי וויל נאָר וויסען איין זאך: ווער איז דער שלים־מזל, וואָס האָט דאָס אויסגע־טראכט אט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואלט איהם געמענט — זאגט זי — ארויסווארפען און פיני'ן ארייגווארפען!

דאָס מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואָס פאָהרט מיט אונז קיין אמעריקע.

וואָס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער גאַנצער חייב. וועז ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, געזעסען אין דער היים, ווי אַלע אידען, און וואָלטען זיך ניט געשלעפּט איבער ימים און מדבריות און וויסטענישען.

ער, פּיני הייסט עס, האָט ארויפגעפירט, זאָגט זי, מיין ברודער אליהו אויף א גליטש — מיר זאָלען פּארקויפען אונזער האָלבע שטוב און פּאָהרען קיין „מאַלעריקע".

ב.

„מאַלעריקע" — אזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה אַלע מאָל, וועז ז איז אין כעס.

און אין כעס איז זי אָפּט. כמעט ניטא דער טאָג, וואָס ברכה זאָל ניט זיין אין כעס.

א גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער, און אונזער חבר פּיני — דער לאָכט זיך נאָר אוים פון איהר באָבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פּיני? איהם אז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאכט ער אייך באַלד אויף יענעם א ליעדעל — און טהו איהם עפּעס!

אנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאקי אויף מיין שוועגערין, הייסט עס, א ליעדעל — איז זי שיער ניט צעוועצט געוואָרען פּאר בזיון.

אָט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב א חבר מוהרר אלי —
באשערט א מענטשען א הצלחה! —
האָט ער א ווייב — ביז דער סטעלי,
א שלאָק פּורעניות מרת ברכה,
קיין עין־הרע ניט, א גראָבע,
און א בריטע, איין אָסאָבע...

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אז ברכה איז אזש געווען בלוי פאר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קריוודע. האָט איהר ברכה נעזאָגט א גראָב וואָרט, אויסגעווארפען דעם טאַטען דעם חזן. האָט זיך די מאַמע צעווויינט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר, אז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פאַרטיג, זאָגט ער! וואָרום אז מיר ווילען אַרויסקומען קיין אמעריקע בשלום, ווילען מיר ערשט דעמאָלט באַראַרפען, זאָגט ער, נאָך א מאָל באַווייזען, אז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך א ביסעל פאַרעדט און האָב שיער פאַרגעסען, אז איך האָב אייך נאָך גאָרניט דערצעהלט וועגען דער וואַסערשטוב.

ד.

אך, ווי שען דאָס איז! אך, ווי גרוים! און אך, ווי גוט מיר איז!

א קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין איך בעל־הבית.

איך און דער קאָפיטאַן. א מענטש א גבור. גאָלדענע קנעפּ מיט גאָלדענע „פאָלעטען", און וואָנסעם מורא'דיגע, גראָבע, גרעבער ווי בערד. אין מיטען אויסגעגאָלט. אויגען — מחיה'דיגע. ווי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, ווען ער בייזערט זיך. א דימענט פון א קאָפיטאַן! איך האָב איהם ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָלט מיט א בלייערעל אויף א שטיקעל פאַפּיער, ווי ער שטעהט און גענהט. אפילו מיט

די וואַנסעם. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז א קאַפּיטאַן דארף קענען שווימען, ווי א פיש. און אונזער חבר פּינ לאַכט פון איהם. פּיני זאָגט, אז א קאַפּיטאַן דארף ניט קענען שווימען. שווימען דארפען נאָר מאַטראָסען. א קאַפּיטאַן, זאָגט פּיני, באַדארף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפּיע, ווי א איד אין אשרי. איהם דארף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער בריים און אין דער טיעף. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די בריים — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויסמעסטען מיט איין ארשין. וואָס וועסט דו אָבער טהון מיט דער טיעף?" זאָגט איהם פּיני: „ביזט א בהמה!" זאָגט איהם אליהו: „ביזט אליין א פערד. למאי זידעלסט דו זיך?" זאָגט איהם פּיני: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, וויסט מען ניט וויפיעל שטערען ס'איז פאַרהאַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אַלע ביי די נעמען?" זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפ'ן ים פאָהר איך און זעה ארוים, אז ער האָט קיין גרונט ניט". זאָגט איהם פּיני: „נארעלע, נישט נאָר א גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפיעל טראָפּען וואַסער נעפינט זיך אין ים ארום און ארום". פרעגט איהם אליהו שוין מיט א געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סיידען אפשר דיין פעטער דער זייגערמאַכער וועט דיר אונטערהעלפען"...

פאַרדריסט עס שוין פּיני'ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. פאַר איהם שטעלט זיך איין זיין וויב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפיעל מאָל געוועדט פון איהר. איך האָב

זי ליעב. זי איז א קלייניטשקע און א שטילינקע. נאר זי האָט א טבע — טאָמער ריהרט מען אָן איהר פּיני'ן, איז חושך! האָט זי אָפּגעשפּיעלט מיין ברודער אליהו'ן א ווייוואט!

זי האָט איהם ניט געזאָגט גאָרנישט. זי האָט איהם נאָר א פּרעג געגעבען: „מיט וואָס איז א בייגעל־בעקער שענער פּון א זייגערמאכער?"

דאָס איז געווען א שטאָך אונז אלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודאי האָט דאָס אָנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אלעמען. יונה דער בעקער — דאָס איז דאָך איהר טאַטע, וועט זי שווייגען? א גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי געזעסען, האָט זי זיי קוים־קוים צעגומען!

נאָר איך האָב מיך שוין וויעדער פּאַרעדט און פּאַרגעסען, אז מיר האַלטען ביי דער וואַסערשטוב.

ח.

גוט איז נאָר אונז! מיר און דעם קאָפּיטאַן. מיר ביידע האָבען צו שאַפען דאָ אויף אלמדינג. ער, דער קאָפּיטאַן, הייסט עס, דאַרט אויבען ביי די קוימענס, און איך, מאַטעל פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, דאָ אויפ'ן צווישענדעק.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאַנצע וואַסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאַנצער מאַשינערייע, וואָס קלאָפּט און טראַסקעט און הוידעט און פּייפט און קרעכצעט.

איטליכער האָט זיך זיין ארבייט. דער קאָפּיטאַן אויבען טהוט גאָרנישט. ער שטעהט נאָר און רעדט דורך א רעהר צו די מאַטראָסען. און די מאַטראָסען — אָנגעטהאָן אין לאַמפּאַסענע־דיגע לייבלעך מיט קיילעכיגע היטעלעך — פּיניען מיט דער נשמה. וואָס מע הייסט זיי, דאָס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

אַהער — לויפען זיי אַהער. מע הייסט זיי לויפען אַהין — לויפען זיי אַהין. מע זאָל זיי הייסען שפרינגען אין וואַסער — וואָלטען זיי אויך געשפרונגען אין וואַסער.

איהר האָט באַדאַרפט זעהן זייער אַרבייט גאָר אין אָנהויב, ביי'ם ברעג, איידער די וואַסערשטוב האָט געריהרט פון אָרט. וועה־וועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האָבען זיי געאַרבייט.

קודם כל האָבען מיר באַדאַרפט דורכלאָזען די זאַכען. אַלע־מען'ס פּעקלעך, אַלעמען'ס קאַסטענס און אַלעמען'ס בעטגעוואַנט. „באַגאַזש" ווערד עס אָנגערופען. אפשר צעהנטויזענד שטיק באַ־גאַזש. און אפשר מעהר.

און דאָס אַלסדינג האָט מען באַדאַרפט אַרויפּפּעקלען אַרויף אויפ'ן שיף. א גומע אַרבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פּאַרהאַן א בעסערע ע

איין אַלעפּאַנט האָט איהר אמאָל געזעהן? איין אַלעפּאַנט מיט א לאַנגען סנאָבעל? נו, איז פּאַרהאַן אזא מאַשין, א גרויסע מאַשין, וואָס האַפּט דעם אָפּבאַלק פון איין אַלעפּאַנט מיט א לאַ־נגען סנאָבעל. אָט הויבט זיך אויף דער סנאָבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפּעריג אויף א זייט, לאָזט זיך אַראָפּ פּאַוואַלינקע, פּאַוואַלינקע. און אז ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער ערד, טהוט ער מיט א מאָל א האַפּ־אויף צעהן־צוואַנציג־דרייסיג קאַסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אויס צוריק אַרויף און לאָזט זיי אַראָפּ אויפ'ן שיף.

דערנאָך נאָך א מאָל זיך אויפגעהויבען, נאָך א מאָל זיך אויסגעדרעהט, א האַפּ די קאַסטענס מיט די קעסטלעך, און וויעדער אויפ'ן שיף.

אָט אזוי האָבען מיר ביסלעכווייז אריבערגעפּעקלט דעם גאַנצען באַגאַזש. מיר ביידע, איך און דער קאַפּיטאַן, זענען ניט אָפּגעטראַטען ביז'ן סוף.

דערנאָך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע ארבייט. נעה ריהר אזא מאכינע פונ׳ם אָרט! אי־אי, וואָס מיר האָבען צעארבייט! דער קאָפיטאַן איז ניט אָפּגעטראָטען פונ׳ם טרייבעל. די מאטראָסען זענען ארומגעלאָפען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ׳ן צווישענדעק. די הענט האָלט איך אין די קעשענעס און נעב אכטונג אויף דער ארבייט, ווי די וואסער־שטוב ריהרט וואָס וויטער אלץ שטארקער און אלץ גיכער. און איך קוק ארָאָפּ אין ים אריין, און איך מיין, אז מיין ברודער אליהו איז נערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל מענטשען, איך מיין, אזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואסערשטוב, אויפ׳ן צווישענדעק.

— קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! — זאָגט די מאמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמענט שווערען, אז איך האָב זיי געזעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבערג? צי אין וויען ביי דעם „אָליאנץ", צי אין אנטוווערפען ביי דער „עזרה"? מע באַראַף א פּרעג טהון ביי דער מאמע. זי קער ווייסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער־ווייל דאַרף מען פּאָהרען. האָב איך מיך אוועקגעזעצט אויף איין אייזערנער טומבע רייטענדיג און קוק נאָר אין הימעל אריין.

איך וויים ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואסער? אָט איז עס, דאָכט זיך, הימעל, און אָט איז דאָס וואסער, און אָט איז דאָס שוין וויעדער הימעל. און די וואסערשטוב מיט אלץ

מענטשען און מיט אלע זאכען הויבט זיך ארויף און אראפּ, ארויף און אראפּ, און מיר פאהרען, מיר פאהרען — קיין אמעריקע!

האב איך אבער פיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאז מיך באטראכטען די וואסערשטוב פון אלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אנגעטהאן און מיט גאלדענע קנעפּ.

די דאזיגע מענטשען זענען געשטעלט געווארען אויף צו באדינען אונז. זיי היסען דאָ א מאדנעם נאמען. „סטיו־וואַרטס" רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראגען ארום אין גרויסע בעקענס כל'ערלייי מינים עסענווארג און פלעשלעך מיט משקה און סיפּאנעס מיט זעלצערוואסער און מיט לימענאדע.

איך האב ליעב לימענאדע דאס חיות! אין לאנדאן האב איך מיך באקענט מיט דער דאזיגער משקה. דאָרטען רופט מען דאס „לעמאנעייד". האט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאכט מיט זייער לשון. אז פייף איז ביי זיי פינף, א קאפיקע איז א פּעני, טיימעס איז צייט און לימענאדע איז גאר „לעמאנעייד" — מעג עס ניט ברענען אויפ'ן פייער?

אזוי זאגט ברכה. און איך זאג: לאז זיין לימענאדע, לאז זיין לעמאנעייד, אבי ס'איז גוט. ס'איז זים און סע שטשיפּעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האט עס — מע באדארף דערפאר צאהלען. און צאהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאסירער) קיין בעלן ניט. ער זאגט, אז א שיפּסקארטע איז שוין מיט אלע־מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אלסדינג.

אך, וואס פאר איין עסען, וואס פאר א טרינקען מע ניט אונז דא! דריי מאל א טאג. פיער מאל א טאג. פינף מאל א טאג. עס האט גאר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דא „פעטעיטעס".

איך זעה אבער, איהר ווייסט ניט, וואס הייסט עס „פעטעי־
טעס". וואס איז דאס? און מיט וואס עסט מען דאס?

עסען עסט מען דאס מיט ברויט און מיט געבראטענעם הע־
רינג, און א טעם האט דאס פון קארטאפלעס.

דאס הייסט, ס'איז טאקי אונזערע קארטאפלעס, נאר דא
הייסט עס „פעטעיטעס".

מיין שוועגערין ברכה זאגט אפילו, זי זאל האבען די ברכות,
וואס אונזערע קארטאפלעס זענען בעסער און זיסער און געשמא־
קער. נאר ווער האלט זיך, וואס זי זאגט? אפנים, ס'איז דען
פארהאן א זאך אויף דער וועלט, וואס זאל איהר נעפעלען?

איך האב מורא, אז זי וועט קומען קיין אמעריקע, זאל איהר
אמעריקע חלילה אויך ניט געפעלען.

וואס דארפט איהר מעהר — אז אפילו די וואסערשטוב,
וואס מיר פאהרען אויף איהר, זאגט זי אויף איהר אויך א חסרון.
איך זאל האבען די ברכות, זאגט זי, וואס ביי אונזער לייזער'ען
אין בויד איז בעסער! דארטען, זאגט זי, אז מע פאהרט, פאהרט
מען. און דא שלעפט מען זיך און מע שלעפט זיך און סע נודעט
ארויס די נשמה. דער מאמע'ס מילך, זאגט זי, האב איך זיי
שוין אוועקגענעבען!...

7.

דאס מיינט זי די קרענק, וואס מיר האבען געקרענקט רעם
ערשטען טאג פון אונזער נסיעה אויפ'ן ים. ס'איז נעווען א
שטורעמוויינט און ס'האט נעווארפען אונזער וואסערשטוב העכער
הייזער. איז אונז אלעמען נעווארען נישט נוט אויף צו חלש'ען.
א סך האבען טאקי נע'חלש'ט. ערגער ווי נע'חלש'ט. נעווען
במעט ווי געשטארבענע. טייבעל, פיני'ס ווייב, האט מען נע־
דאטעוועט מיט הייסע האנטיכער. די מאמע האט נעבעטען אויף

זיך דעם טוידט. מיין ברודער אליהו איז געלעגען מיט׳ן פנים אראָפּ און געווייגט, ווי א קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס׳איז איהר פארנאַנגען אזעלכס, אז זי האָט שוין גאָר פארגעסען, וואהין זי פאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאל האָט זי אוועקגענעבען!...

נאָר איין פיני האָט זיך געהאלטען ווי א קאזאק. ער איז ארומגעלאָפען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די בריל׳ען ארויף. איין הויז אראָפּ, איין הויז פארקאטשעט. דאָס האלזטיכעל איז פארפאָהרען וויים איך וואוהין. ער האָט ארומגעשפאַנט הין און צוריק איבער׳ן צווישענדעק און האָט נעמאכט חוזק פון דער נאנצער וועלט, געריידט, געשאָטען מיט ווערטער: בהמות! פערד! אָכסען! וויסען ניט, אז ס׳איז דאָ א „זאקאן פרירַאדע"! אז וויבאלד עס וואַרפט מיך אהער — דאַרף איך מיך נעמען אהין. און אז עס וואַרפט מיך אהין — דאַרף איך מיך נעמען אהער. דאָס איז דאָך א זאקאן פרירַאדע!...

א מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פיני׳ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאל ניט מורא האָבען פאר מיין ברודער אליהו, און ס׳וואל מיר אזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואלט איך איהם אראָפּגעשאָפּט מיט׳ן בלייערל אויף פאַפיער מיט די הויזען און מיט די בריל׳ען, ווי ער שפאַנט ארום און שרייט „זאקאן פרירַאדע". עס וואלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונט.

פיני האָט אזוי לאַנג נע׳טענה׳ט „זאקאן פרירַאדע", ביז ער האָט נעמוזט אָפּטרעטען אויף א זייט. אָנגעבויגען זיך און באוויזען דעם אייגענעם „זאקאן פרירַאדע", וואָס אלע...

דערנאָך, אז ס׳איז געווארען שטיל׳ער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באוויזען — האָבען אלע אויפגעלעבט. און פיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט געריידט פון „זאקאן פרירַאדע".

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אז נאָר ביי אונז אין צווישענדעק איז א וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז אַחוץ אונז, עמיגראַנטען, פאָהרען אויף דער וואַסערשטוב נאָך א סך, א סך מענטשען. צום מיינסטען פריצים, שררות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעס!

פון זייערטוועגען איז פאָרהאַן ביי אונז אין וואַסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעס" הייסען דאָ די דאָזיגע שטיבלעך. איטלעכער אין א באַזונדער שטיבעלע.

א רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אלע אינאייניעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענדעק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן אויפן מיט דאָס אנדערע, מוזען זיי ארויסקריכען פון זייערע נאָרעם און ארויפדראַפען זיך העט־העט אויף טרעפ ארויף. און דאָרט איז פאָרהאַן אזא זאַל, וואו מע געהט זיך צונויף אלע מיליאָנשטשיקעס אינאייניעם און מע רערט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט א בעלן געוועזן וויסען, וואָס עסען זיי? אויך „פעטעיטעס" מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט א בעלן געוועזן א קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געוועזן, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געווים זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געוועזן האָרטען — לאָזט מען מיך ניט. א ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר געמומען א האַנט תקיעת־כף באַלד ווי מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף, אז איך וועל ניט אָפטרעטען פון איהר אויף א האָר. און א ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאַמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך אָהן איין אויהער. דאָס הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּדייסען, דעם אנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אַנט־ווערפען און אין לאָנדאָן, אז ער מאכט מיך פּאָר א קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פלעגט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט א מאָל נעווארען ווייך, ווי פּוטער. איך וויים אפילו פּאָר וואָס. ער האָט אלץ מורא געהאַט פּאָר דער מאַמע'ס אויגען. טאַמער לאָזט מען זי ניט ארויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פאָהרען קיין אמעריקע.

האָט נאָט נעטהאָן א נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע־לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אריין. פּאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופּט, זי זאָל שוין גיכער ארויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פּעקלעך. פּאָר פּרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אזש צעווויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו נאָכדעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסט דו באַדארפט פּארגיסען אזוי פיעל טרערען?

ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואַנען ווייסט דו, אז דאָס האָבען נישט געמאכט מיינע טרערען?

און זי ווייניט שוין וויעדער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון־קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיו־וואַרטס" זאָלען ניט פּאַר־שטעהן:

— וויש אוים די עינים, וואָרום אַיידער מיר הלכ'ענען אריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאזאד...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט לייגען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפ די צונג!

זאָגט איהר אליהו:
— פּרה אדומה.
פּרעגט איהם ברכה:
— וואָס הייסט דאָס?
מישט זיך שוין אריין אונזער חבר פּיני און פּאַרטייטשט איהר די וואָרטער „פּרה אדומה":
— אז דער מאן איז א פּרא אָדם, איז דאָס ווייב א פּרה אדומה.
ענטפּערט איהם אָפּ ברכה:
— מע דאַרף ניט האָבען קיין נרעסערען פּרא אָדם, ווי דו ביזט.
פּאַרדריסט עס פּיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א זאָג גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין:
— נאָט האָט ניט נעהאָט וואָס צו טהון, איז ער נענאַנגען און האָט דעם נאַנצען שכל מיט דער נאַנצער חכמה אוועקגעשענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.
מאַהלט אייך, טייבל וואָלט זיך ניט נענארט פון מיין שוועגערין ברכה פּאר אזא שטאָקוואָרט. האָט זיך נעטראָפען א נס. וועט איהר הערען, וואָס אין א וואַסערשטוב קאָן זיך פּאַרלויפען.

מ.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אויס, וואַכטאויס, ווי פּונ'ם ים ארויס — טרעפט וועד? — נחמן דער סטאָלער.
איהר דאַרפט איהם נעדענקען. דאָס איז דאָך טאַקי דער נחמן מיט'ן רויטען נאָגעל פון לאָק, וואָס האָט נעהאָט אוועקגענקויפט ביי אונז אמאָל די גלעזערנע שאפע, בעת דער מאַטע, עליו השלום, איז נעלענען קראַנק און ס'איז ניט נעווען, מיט וואָס איהם צו דאַטעווען.
נחמן איז נעקומען דעמאָלט מיט זיינע צווייי בנים, קאָפּעל און מענדעל, ארויסנעטראָגען די שאפע און צעבראָכען דאָס גלאָז.

דערזעהן א באקאנטען אידען, פון איין שטאָדט, האָבען מיר זיך אלע א לאָז נענעבען צו איהם:

— רב נחמן! ס'איז איהר?
— ווער דען?
— איהר אויך דאָ?
— פאר וואָס ניט?
— אויך קיין אמעריקע?
— איך בין דען קיין איד ניט?
— וואוהין — קיין נעיאָרק?
— וואוהין דען?

און ס'איז אוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון דער נסיעה, און פון דער גע'ננב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאָמי־טעט, און פונ'ם אויגען־דאָקטאָר, און דער עיקר פון אונזער שטאָדט און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באקאנטע. וואָס מאכט דער? וואָס מאכט יענער? ווער איז געבליבען אין דער היים און ווער איז ארויסגעפאָהרען קיין אמעריקע?

לאָזט זיך אוים, אז ארויסגעפאָהרען זענען אהין כמעט אלע. אך, ווי פרייליך עס דאַרף איצט זיין אין אמעריקע! מיר'ן קומען צו פאָהרען, וועלען מיר טרעפען טויזענטער באקאנטע — די גאנצע שטאָדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראָבע, מיט איהר מאן משה דעם אייגבינדער, מיט איהר גאנצער חאליאסטרע, און מיין חבר הערשעל, אָט דער, וואָס מע רופט איהם „ושתי". אלע וועלען אונז פאָהרען אקעגען. אלע וועלען אונז אפגעבען שלום־עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואוהל און פרייליך.

ווי דערלעבט מען דאָס שוין! וויפיעל דאַרף עס נאָך נע־דויערען? וויפיעל טעג האַרפען מיר נאָך זיין דאָ, אין דער וואסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האָט ער פיינט, אז מע דולט איהם מיט אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אראפלאָזען א פאטש, אז איהר זאלט זיך באוואשען!

פרעגען ביי אונזער חבר פיניע'ן? — האָט ער אַ טבע: אָדער ער עמפערט אייך מיט אַ שנעל אין ליפּ, אָדער מיט אַ ווערטל:

— אז דו וועסט אלסדינג ווייסען, וועסט דו גיך אלט ווערען.

אָדער:

— מ'עט אזוי לאנג פאהרען און פאהרען, ביז מ'עט קומען צו פאָהרען.

אָדער:

— זיץ רוהיג. מ'עט דיר שיקען זאָנען דורכ'ן שילאטען־שמש.

אָדער נאָר:

— וויש אָפּ די נאָז...

איכ'ל בעסער פרעגען ביי דער מאמען.

נעה איך צו צו דער מאמען — ווייניט זי! וואָס איז די מעשה? — נחמן דער סטאָלער האָט איהר דערצעהלט, אז ענטעל איז נעשטאָרבען.

דאָס איז אונזערע אַ שכנה, און טאקי אַ שטיקעל אייגענע. מחותנ'עשאפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאט אַ שוועסטער, איטע־מייטע. זי איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער ווועלט. איז דאָס איהרע אַ שנור. אַ געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר מאן געהאט נע'גט זיך און נאָך אַ מאָל חתונה געהאט. דוקא פאר איין אלמן, און דוקא גוט געטראָפען. אָהן קינדער. דערף זיך טרעפען איין אומגליק: זי צינדט אָן אַ לעמפּעל, פלאצט דאָס גלעזעל. חאפט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי זיך איבער און לאזט־ארויס דאָס לעמפּעל. גיסט זיך אויס דער קעראסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קלייד־על און הויבט אָן ברענען. נעם זשע און ווארף אראָפּ דאָס קלייד־על — ניין! לויפט זי ארויס אין דרויסען און מאכט אַ גוואלד, צעלאזט זיך דאָס קלייד־על און עס צעבלאזט זיך דאָס פייער נאָך שטארקער. ווייל מען זי ראטעווען — לאזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

„אידען, ראטעוועט!" ברענט זי ווי א ליכט. נעווארען שווארץ, ווי א האלעוועשקע. דרייי טעג מיט דריי נעכט נעמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאג נעשטארבען.

ד.

— ברוך דיין אמת! וועד בעט אייך איהר זאלט דערצעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאמע זאל האבען וואס צו באווייגען און אויסוויינען דאס לעצטע ביסעל אויגען?

אזוי זאגט מיין ברודער אליהו און פאלט־אן אויפ'ן סטאלער.

פארענטפערט זיך דער סטאלער, אז ערשטענס, וועלען מיר אלע שטארבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך־המות ניט אויסדרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאהאלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באשערט, וועט ער איהם אפילו אין אמעריקע אויך טרעפען, ווי מיר האבען געזאגט היינטיגען ראש־השנה אינ'ם ונתנה־תוקף: מי באש ומי במים...

שלאגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען נעווארען א מגיד, וואס איהר האט זיך אווענגעשטעלט זאגען מוסר? איהר זענט, האבט זיך, געווען אמאל א איד א סטאלער.

— נעווען אין דער היים א סטאלער, און מיט סטאלעריי וועל איך זיך פארנעמען אין אמעריקע.

— וואס זשע האט איהר זיך דערמאנט פלוצים אינ'ם ונתנה־תוקף?

— וואס הייסט? ס'איז דאך עפיס היינט עשרת־ימי־תשובה אויף דער נאנצער וועלט!...

שאט! איך האב נאר פארנעסען, אז מיר האבען זיך אויפ־נעזעצט אויפ'ן שיף באלד נאך ראש־השנה, און אז מיר האבען איצט עשרת־ימי־תשובה! אויב אזוי, האבען מיר דאך באלד יום־כפור.

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום־כפור אט דא, אין דער וואסערשטוב? אט דא וועלען מיר שלאגען כפרות? אט דא וועלען מיר זיך פארפאסטען און אפפאסטען? אט דא וועלען מיר דאונען? זיך שלאגען על־חטא? און וואו וועלען מיר נעמען א חזן? איין עמוד? א ספר־תורה? און א שופר אויפ'ן לעצטען בלאז? און חלש־טראפענס? און נאך און נאך א סך אזעלכע זאכען, וואס מע קאן זיך אהן דעם יום־כפור ניט באגרעהן?

אין וואסערשטוב יום־כפור?

יום־כפור אויפ'ן וואסער?!...

A gift to the
Jewish Public
Library
from
Mrs. J. Harrison